

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra slovanských jazyků a literatur

Oddělení českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Jazyková analýza současných mluvených projevů

Vypracovala: Bc. Kamila Nesporá

Vedoucí práce: PhDr. Milena Nosková, Ph.D.

České Budějovice 2020

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce PhDr. Mileně Noskové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, vřelý přístup a čas, který mi při zpracování této diplomové práce věnovala.

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 7. července 2020

.....

Bc. Kamila Nesporá

Anotace

Diplomová práce představuje problematiku mluvených projevů – zabývá se projevy moderátorů vybraných televizních pořadů. Teoretická část pojednává o funkčním stylu publicistickém, shrnuje poznatky týkající se produkce řeči a zvukové stránky jazyka, dále podává základní informace o lexiku, syntaxi a neverbální komunikaci. Výzkumná část se zaměřuje se na způsoby výstavby mluvených projevů a popis jazykových prostředků z hlediska roviny foneticko-fonologické, morfologické, syntaktické a lexikální. Hodnocena je i neverbální komunikace. Projevy jsou analyzovány a komparovány.

Klíčová slova: funkční styl publicistický, jazykový prostředek, lingvistická analýza, mluvený projev, pořad Dobré ráno, pořad Duel Jaromíra Soukupa, pořad Interview ČT24, pořad Snídaně s Novou.

Abstract

This diploma thesis addresses the issue of spoken speech - it deals with speech by presenters of selected television programmes. The theoretical section discusses the functional style of journalism, summarises current knowledge about the production of speech and the audio aspects of language, while also providing basic information about lexis, syntax and nonverbal communication. The research section focuses on the ways of constructing spoken expressions and a description of linguistic devices at the phonetic-phonological, morphological, syntactic and lexical levels. Non-verbal communication is also evaluated. Expressions are analysed and compared.

Key words: functional journalistic style, linguistic devices, linguistic analysis, spoken speech, Dobré ráno programme, Duel Jaromíra Soukupa programme, Interview ČT24 programme, Snídaně s Novou programme.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Stylistika	11
1.1 Funkční styl publicistický	12
1.1.1 Členění publicistického stylu	13
1.1.2 Jazyková výstavba publicistických projevů	16
1.1.3 Mluvená publicistika	22
2 Produkce řeči	25
2.1 Ústrojí dýchací (respirační)	25
2.2 Ústrojí hlasové (fonační)	25
2.3 Ústrojí hláskovací (artikulační)	26
2.3.1 Ortoepie	27
3 Zvuková stránka souvislé řeči	30
3.1 Členění řeči	30
3.2 Prostředky modulace řeči	31
3.3 Formy modulace souvislé řeči	33
4 Lexikum	35
4.1 Dělení dle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka	35
4.2 Dělení dle slohových příznaků	37
4.3 Dělení dle expresivity	38
4.4 Dělení dle časových příznaků	39
4.5 Dělení dle původu	40
4.6 Dělení dle frekvence užívání	40
5 Syntax	41
5.1 Věta jednoduchá, souvětí	41
5.2 Odchytky od větné stavby	42

6	Neverbální komunikace	44
6.1	Proxemika	44
6.2	Haptika	44
6.3	Posturika.....	45
6.4	Kinezika	45
6.5	Mimika	46
6.6	Pohledy.....	46
II.	VÝZKUMNÁ ČÁST	47
7	Metodologický rámec, cíl práce, předpoklady	47
7.1	Kodex České televize, Článek 9.....	49
7.2	Transkripce audiovizuálního materiálu.....	50
8	Interview ČT24.....	52
8.1	Foneticko-fonologická rovina	52
8.2	Morfologická rovina.....	53
8.3	Syntaktická rovina.....	54
8.4	Lexikální rovina	55
8.5	Neverbální komunikace, mimojazyková rovina	55
8.6	Dílčí shrnutí.....	58
9	Dobré ráno	59
9.1	Foneticko-fonologická rovina	59
9.2	Morfologická rovina.....	62
9.3	Syntaktická rovina.....	64
9.4	Lexikální rovina	65
9.5	Neverbální komunikace, mimojazyková rovina	67
9.6	Dílčí shrnutí.....	68
10	Snídaně s Novou.....	70
10.1	Foneticko-fonologická rovina	70

10.2	Morfologická rovina.....	74
10.3	Syntaktická rovina.....	77
10.4	Lexikální rovina	79
10.5	Neverbální komunikace, mimojazyková rovina	81
10.6	Dílčí shrnutí.....	84
11	Duel Jaromíra Soukupa	86
11.1	Foneticko-fonologická rovina	86
11.2	Morfologická rovina.....	88
11.3	Syntaktická rovina.....	90
11.4	Lexikální rovina	93
11.5	Neverbální komunikace, mimojazyková rovina	94
11.6	Dílčí shrnutí.....	95
12	Zhodnocení stanovených předpokladů	96
	ZÁVĚR	97
	ANALYZOVANÝ MATERIÁL	99
	BIBLIOGRAFIE.....	101

ÚVOD

Způsob vyjadřování je vizitkou každého člověka, proto by mělo být snahou všech vyjadřovat se kultivovaně a vyvarovat se některých nešvarů. V každodenní komunikaci odehrávající se v soukromém prostředí mezi osobami blízkými se však i jindy výborný řečník dopouští prohrěšků proti zásadám správného projevu, byť mohou být sebemenší. V takové situaci je ovšem ostatní účastníci komunikace nevnímají jako závažné, většinou jim vůbec nevěnují pozornost. V běžné neformální komunikaci jsou tedy mnohé nedostatky opomíjeny a akceptovány. Jiné je to ale v případě mluvčích vystupujících veřejně, ať už se jedná o interakci přímou či zprostředkovanou skrze televizní nebo rozhlasové vysílání. Co se projevu týče, jsou na tyto osoby kladeny mnohem větší nároky. Pokud není jejich řeč plynulá, logicky uspořádaná a vykazuje stylistické nedostatky, působí pak nevhodně, rušivě a není posluchačům příjemná.

Tato diplomová práce se soustředí právě na problematiku mluvených projevů. Předmětem jejího zájmu jsou projevy moderátorů vybraných televizních pořadů a jejich lingvistická analýza. Práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a výzkumné. Vzhledem k povaze analyzovaného materiálu je v teoretické části představen funkční styl publicistický, jeho členění a jazyková specifika. Pozornost je dále věnována produkci řeči, v souvislosti s ní jsou uvedeny základní poznatky z ortoepie týkající se pravidel pro výslovnost samohlásek, souhlásek a cizích slov. Představena je i zvuková stránka souvislé řeči, v rámci níž je pojednáno o členění řeči a prostředcích její modulace. Pro analýzu projevů jsou důležité také informace o rozvrstvení lexika, o syntaxi a nejběžnějších odchylkách od větné stavby. Součástí všech mluvených projevů je i neverbální komunikace, poslední kapitola teoretické části proto stručně pojednává o druzích mimoslovního sdělování.

Výzkumná část obsahuje analýzu projevů moderátorů pořadů Interview ČT24 (Česká televize), Dobré ráno (Česká televize), Snídaně s Novou (TV Nova) a Duel Jaromíra Soukupa (TV Barrandov). Požadavkem na výběr pořadů bylo v první řadě to, aby byly zastoupeny pořady vysílané jak televizní stanicí veřejnoprávní, tak komerční. Dále bylo přihlíženo k jejich formátu, záměrem bylo vybrat pořady typově podobné. Projevy jsou analyzovány z hlediska jazykových rovin – foneticko-fonologické, morfologické, syntaktické a lexikální, součástí je také hodnocení neverbálních projevů. Analýze předcházelo stanovení několika předpokladů, které budou následně vyhodnoceny a bude rozhodnuto, zda se naplnily, či nikoliv.

Cílem diplomové práce je popsat a zhodnotit verbální i neverbální projev moderátorů vybraných televizních pořadů a na základě zobecnění zjištěných dat poté porovnat úroveň verbálního a neverbálního vyjadřování moderátorů veřejnoprávní televizní stanice a komerčních televizních stanic.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Stylistika

Stylistika neboli nauka o stylu či slohu je jazykovědná disciplína, jejímž předmětem zájmu je jazyk a jeho komunikační funkce. Stylistika se zabývá analýzou jazykových komunikátů s cílem zobecnit zákonitosti výstavby těchto komunikátů užívaných v různých komunikačních situacích. Zohledňuje přitom objektivní i subjektivní faktory a podmínky ovlivňující podobu komunikátů (Minářová, 2010, s. 7).

Ústředním pojmem stylistiky je styl (sloh), jímž je v jazykovědě označován ráz či způsob výstavby jazykového komunikátu. Autor komunikátu volí vždy takový styl, jenž vyhovuje jeho komunikačnímu záměru (Čechová et al., 2008, s. 16).

Základní dělení stylů spočívá v jejich rozlišení na objektivní a subjektivní. Stylem subjektivním, příp. autorským, se rozumí styl vyjadřování konkrétního jedince. Projev každého člověka ovlivňují subjektivní neboli personální stylové faktory,¹ jimiž jsou rozumová vyspělost autora, znalosti týkající se tématu projevu, životní zkušenosti, povahové vlastnosti, jazykové znalosti, zvyklosti autora, momentální psychický stav apod. Výsledkem působení těchto faktorů jsou poté individuální rozdíly v projevech a komunikaci jednotlivých autorů. Subjektivní styl je zřetelný zejména v žánrech umělecké literatury a v komunikaci hovorové (Minářová, 2010, s. 17–18).

Jako objektivní styl se označuje takový styl komunikátu, který je výrazně ovlivněn působením některého z objektivních neboli mimopersonálních stylových činitelů, přičemž je odhlédnuto od subjektu. Mezi tyto činitele patří např. cíl projevu, forma projevu, tj. psaná či mluvená, charakter adresáta, ráz projevu, tj. soukromý, veřejný či oficiální nebo funkce projevu. Právě funkce komunikátu je považována za nejzávažnější objektivní stylový faktor. Společnou pro všechny komunikáty je funkce komunikační neboli dorozumivací. Na základě jejího zpřesnění jsou pak dále rozlišovány funkční styly (Karlík et al. 2012–2018; Minářová, 2010, s. 12).

Rozlišuje se šest funkčních stylů, a sice prostěsdělovací (hovorový) s funkcí prostě sdělnou, odborný s funkcí vzdělávací a odborně sdělnou, administrativní s funkcí

---

¹ Stylový faktor (činitel) je označení pro všechny okolnosti a vlivy, „které usměřují výběr výrazových prostředků a ovlivňují výsledný styl textu“ (Karlík et al. 2012–2018.). Rozlišují se stylové faktory objektivní a subjektivní.

direktivní, publicistický s funkcí sdělnou a persvazivní, řečnický s funkcí informativní a persvazivní, umělecký (styl umělecké literatury) s funkcí esteticky sdělnou.

Tyto zmíněné funkční styly lze do jisté míry rozdělit na sdělovací (věcné), jejichž podstatou je věcná stránka sdělení, a esteticky sdělné, které jsou typické pro umělecké texty, tj. poezii, prózu a drama. K první jmenované skupině náleží styl odborný, administrativní, zpravodajský a analytický styl publicistický a některé žánry stylu řečnického. Styly esteticky sdělnými jsou pak styl umělecký, některé projevy řečnické a některé žánry publicistické. Z uvedeného je patrné, že hranice mezi těmito kategoriemi není ostrá (Minářová, 2010, s. 39–43).

Vedle této diferenciaci je možné funkční styly členit také na základní (primární) a odvozené (sekundární), které jsou odvozeny od některého stylu primárního, příp. stojí na pomezí dvou či více stylů, s nimiž pak sdílejí některé rysy. Mezi primární styly jsou zařazeny všechny výše vyjmenované. Mistrík (1997) uvádí velké množství sekundárních stylů, např. komiksový, telefonický, gratulační a kondolenční, kronikářský, legislativní, školácký, kazatelský, liturgický, žertovný či reklamní.

1.1 Funkční styl publicistický

Funkční styl publicistický je jedním ze šesti primárních funkčních stylů spisovné češtiny a zahrnuje komunikaci zprostředkovanou masovými médii neboli masmédií, tj. hromadnými sdělovacími prostředky. V oblasti publicistického funkčního stylu se objevují dva základní pojmy, a sice žurnalistika a publicistika. Někteří lingvisté tyto termíny považují za synonymní, jiní je od sebe odlišují. „Žurnalistiku lze vymezit jako činnost v hromadných sdělovacích prostředcích (...), novinářství, dále jako obor zabývající se touto činností; jindy se tím rozumí pouze denní tisk, noviny“ (Čechová et al., 2008, s. 244). Publicistika je většinou chápána také jako „žurnalistická nebo spisovatelská činnost v hromadných sdělovacích prostředcích, která slouží k informaci o aktuálních otázkách a komentuje je“ (Čechová et al., 2008, s. 244). Výrazem publicistika lze označit i souhrn časopisů včetně osob, které se na jejich tvorbě podílejí. Bartošek (1997) pojímá žurnalistiku (novinářství) jako nadřazený termín, který zahrnuje jak zpravodajství sloužící k informování, tak publicistiku, jejímž záměrem je navíc hodnotit, posuzovat a přesvědčovat.

Publicistický styl, někdy nazývaný žurnalistický či novinářský, je stylem komunikace zprostředkované masovými médii. Funkcí publicistických textů, resp. verbálních komunikátů produkovaných masmédií je tedy nejen funkce sdělná (informativní), nýbrž i funkce přesvědčovací neboli persvazivní (Čechová et al., 2008, s. 244–245).

1.1.1 Členění publicistického stylu

Publicistický styl je velice mnohotvárný, a to jak z hlediska témat, které zpracovává, tak z hlediska funkcí a cílů komunikace. Tato mnohotvárnost způsobuje, že má ze všech objektivních funkčních stylů nejméně ostré hranice, což se projevuje častým využíváním prostředků stylů jiných. V závislosti na tématu či záměru sdělení se tak mohou v publicistických komunikátech objevit prvky typické pro styl prostěsdělovací, odborný, umělecký apod. V rámci publicistického funkčního stylu byly proto vyděleny tři dílčí styly. Jedná se o styl zpravodajský, publicistický styl analytický a publicistický styl beletristický (Minářová, 2011, s. 169–171).

Zpravodajský styl

„Zpravodajský styl jako dílčí funkční styl široce zobecněného publicistického stylu lze charakterizovat jako žurnalistickou komunikaci racionálního typu“ (Čechová et al., 2008, s. 266).

Zpravodajské texty přinášejí informace o aktuálních událostech a jevech z různých oblastí, zejména politické, ekonomické, společenské a sportovní. Primární funkcí těchto komunikátů je funkce informativní neboli zpravovací. Aby bylo sdělení předáno jako nové a aktuální, musí se k příjemci dostat v nejkratším možném čase. Zásadním faktorem ovlivňujícím stylizaci zpravodajských sdělení je proto rychlost, s jakou musejí vznikat. Z toho důvodu bývají texty stručné, věcné, hutné. Přinášejí informace o tom, co, kdy, kde a jak se stalo, podrobná analýza není žádoucí. Charakteristický pro zpravodajský styl je slohový postup informační (Minářová, 2011, s.172).

Kromě textů z výše uvedených oblastí se lze v masmédiích stále častěji setkat s texty odbornými, které jsou však podávány formou srozumitelnou širokému okruhu příjemců. Se zařazováním textů ze sféry odborné do sdělovacích prostředků souvisí skutečnost, že zpravodajský styl nezahrnuje pouze komunikáty s funkcí informativní, nýbrž i komunikáty mající funkci odborně sdělnou (Minářová, 2011, s. 172).

Jak již bylo zmíněno, ve zpravodajství je klíčová rychlost. Typická je proto automatizace a modelovost vyjádření. Tvůrci textů tak často využívají ustálené syntaktické konstrukce, charakteristické jsou jednoduché dvojčlenné věty či ne příliš složitá souvětí. Co se jazykového materiálu týče, zpravodajské texty využívají zejména výrazy neutrální vrstvy spisovného jazyka. Ve zpravodajství mluveném se však lze setkat s výrazy hovorovými, v psaném naopak s výrazy knižními.

K základním útvarům zpravodajského stylu patří zpráva, oznámení, inzerát, komuniké a reportáž. Zpráva slouží k rychlému předání aktuálních a konkrétních informací. Je mluvená nebo psaná, dále se rozlišuje zpráva novinová, televizní či rozhlasová. Přestože se zpráva vyskytuje i v jiných stylech, např. administrativním, považuje se za klasický útvar zpravodajský. Oznámení se v mnohém podobá zprávě, ovšem na rozdíl od zprávy informuje o události, jež teprve nadchází. Komuniké je sdělení oficiálního charakteru, informuje o konání určité významné události. Oproti oznámení bývá jeho stylizace propracovanější. Reportáž stojí na pomezí stylů zpravodajského a publicistického analytického. Na základě přímého pozorování nebo sebraného dokumentárního materiálu popisuje významnou událost, přináší fakta. Může být mluvená či psaná (Čechová et al., 2008, s. 264–265).

Publicistický styl analytický

Publicistický styl analytický Čechová (2008) označuje synonymně jako publicistický styl v užším smyslu. Stejně jako sdělení zpravodajská slouží i sdělení tohoto stylu ke zprostředkování a předání informací. Rozdíl spočívá v tom, že ve zpravodajství je funkce informativní dominantní, v případě publicistického stylu analytického nikoliv. Pro stylovou oblast publicistickou je charakteristický analytický přístup, zveřejňované informace tak zároveň obsahují komentář či hodnocení. Texty tohoto funkčního stylu tedy neplní pouze funkci informativní, nýbrž i funkce další, z nichž převládající je persvazivní neboli přesvědčovací, dále pak ovlivňovací, získávací, formativní. Utvářejícím faktorem mluvených i psaných komunikátů publicistického stylu je tedy cílená persvaze (Minářová, 2011, s. 174).

Pro autory publicistických textů není vždy zásadní novost informací, jako spíše novost a aktuálnost postojů, jež jsou k nim zaujímány. Texty tak mohou obsahovat již známá, dříve publikovaná sdělení, nyní ovšem nově posouzená, přehodnocená či s novými argumenty.

Cílem publicistických textů je tedy představit konkrétní téma do hloubky, se všemi jeho souvislostmi, příčinami a důsledky (Minářová, 2011, s. 174).

Bartošek (2002) v rámci publicistiky vymezuje několik jejích typů. Při členění však nevychází z jednotného hodnotícího kritéria, určujícím faktorem je nejvýraznější vlastnost konkrétního typu. Vedle publicistiky analytické uvádí publicistiku beletrizující, manipulativní, úvahovou neboli spekulativní a blábolivou (Bartošek, 2002, s. 66–67). Kromě zmíněných typů se v současné době rozvíjí další specifický typ publicistiky, a sice investigativní neboli pátrací publicistický styl (Minářová, 2011, s. 175).

Pro jazyk publicistických textů je vedle modelovosti a automatizace vyjádření typická především stylová aktualizace, aktivizace. Publicistika záměrně využívá výrazy neotřelé, příznačné jsou také četné metafory či metonymie a jiné prostředky obrazného vyjádření. V textech publicistického stylu analytického se hojně objevují okazionalizmy, tj. slova vznikající příležitostně zpravidla pro konkrétní užití závislé na kontextu, dále pak slova autorská (Minářová, 2011, s. 175).

K publicistickým analytickým útvarům patří úvodník, komentář, glosa, novinářský posudek. Taktéž se sem řadí např. novinářská recenze a kritika, interview, diskuse, debata, polemika nebo reportáž s tím, že tyto žánry vykazují přesahy i k jiným funkčním stylům (Čechová et al., 2008, s. 267). Úvodník a komentář podrobněji informují o již proběhlé události. Úvodník je útvarem výhradně psané publicistiky, nachází se na první straně novin a prezentuje postoje redakce k určité společensky významné události. V současnosti se úvodník v tisku objevuje zřídka. Komentář může být součástí jak publicistiky psané, tak mluvené. Stejně jako úvodník, i komentář slouží autorovi k prezentaci svých názorů. Glosa je krátká vysvětlující či komentující poznámka vztahující se k události, o které již bylo vše základní řečeno. Označuje se také jako poznámka na okraj. Posudek, recenze a kritika jsou útvary především psané formy publicistiky. Primárně se jedná o útvary stylu odborného, nicméně snaha o popularizaci a publicitu odborných poznatků je stylově přizpůsobuje normám publicistiky. Diskuse, debata a polemika jsou útvary zejména mluvené formy publicistiky. Jde o výměnu názorů, konfrontaci rozličných stanovisek, střet protichůdných argumentů. Často se objevujícím útvarem je interview neboli rozhovor. Interview bývá zpracováno formou otázek a odpovědí mezi komunikujícími (Čechová et al., 2008, s. 267–268).

Jak již bylo zmíněno, v publicistickém stylu analytickém dominuje funkce persvazivní. Lze k němu tak zařadit i krátký, stručný, graficky výrazný útvar, jímž je reklama (Čechová et al., 2008, s. 268).

Publicistický styl beletristický

Charakteristickými rysy publicistického stylu beletristického jsou patrná autorská subjektivita a výskyt beletrizujících prostředků. V beletristických textech se hojně užívá metafora, metonymie, epiteton, personifikace, synekdocha a další obrazná vyjádření. Typický je také humor, alegorie či emocionalita výrazu (Čechová et al., 2008, s. 268).

Využíváním prvků příznačných pro styl umělecký tak projevy beletristického stylu neplní jen funkci informativní a persvazivní, ale také funkci estetickou. Estetizace sdělení přispívá k výraznějšímu persvazivnímu působení na příjemce (Karlík et al., 2012–2018). V beletristických textech se uplatňuje zejména vyprávěcí slohový postup, jehož využívá např. fejeton, dále pak popisný slohový postup běžný např. pro beletrizovanou reportáž či medailonek, příp. informační slohový postup uplatňující se např. v črtě nebo sloupeku (Čechová et al., 2008, s. 268).

K útvarům publicistického stylu beletristického se řadí fejeton, sloupek, črta, beletrizovaná reportáž a medailonek. Fejeton je krátká vtipná stať s aktuální tematikou. O události či jevu pojednává často s lehkou ironií a humorem, přináší zcela nový pohled na věc. Fejeton někdy bývá označován výrazem podčárník, který odkazuje k místu v tisku, kde se zpravidla nachází, tj. na straně pod čarou. Sloupek je drobný, vtipně, někdy také kriticky, psaný článek, v němž autor bezprostředně reaguje na životní realitu. Formálně v novinách představuje jeden sloupec. Črta je drobný publicistický útvar, autor v ní uvádí konkrétní údaje, k nimž připojuje své zkušenosti. Reportáž je primárně útvarem stylu zpravodajského, ovšem reportáž s prvky uměleckého stylu se řadí k publicistice beletristické. Jako medailonek se označuje krátký text týkající se života a díla významné osobnosti. Pokud je uváděn po její smrti, jedná se o nekrolog (Čechová et al., 2008, s. 268–269).

1.1.2 Jazyková výstavba publicistických projevů

Okruh jazykových prostředků publicistického stylu je velice rozmanitý a poměrně nesourodý. V publicistických textech se kromě převládajícího spisovného jazyka lze setkat také s výrazy nespisovnými, hovorovými či knižními. Taktéž se objevují nejen

slova neutrální, ale i citově zbarvená, slova původu domácího i slova přejatá. Charakteristickým rysem publicistického stylu je totiž užívání příznakově dichotomních jazykových prostředků, ať už se jedná o dichotomii spisovnost–nespisovnost, hovorovost–knižnost, emocionalita–nacionalita apod. (Minářová, 2011, s. 192). Podrobněji o slovní zásobě pojednává kapitola 4.

Jedním ze specifických rysů publicistického funkčního stylu je těsné sepětí jeho stylové oblasti s dobou, které má vliv na výběr jazykových prostředků. Ty totiž nejsou stálé, nýbrž dobově proměnné, mění se s vývojem společnosti. Tato skutečnost vypovídá o jedné z tendencí publicistiky, a sice o tendenci k obměňování jazykového materiálu. V takovém případě se hovoří o aktualizaci jazykového vyjadřování (Minářová, 2011, s. 185–186). Aktualizace je definována jako „záměrná odchylka od standardního užití jazykových výrazových prostředků“ (Karlík et al., 2012–2018).

Druhou tendencí, k níž publicistický styl směřuje, je tendence k ustálení jazykového materiálu, tedy automatizace jazykového vyjadřování. Automatizací se rozumí „užití výrazového prostředku ve shodě se stylovou normou“ (Karlík et al. 2012–2018). V publicistice se projevuje někdy až mechanickým využíváním ustálených, stále se opakujících výrazů či slovních obrátů pro popis určitých situací. Tendence k vyjadřování automatizovanému a aktualizovanému přispívají k záměrné a funkční persvazi publicistických textů (Minářová, 2011, s. 186–189).

Kromě toho, že je výběr jazykových prostředků podmíněn funkcemi, jež publicistické komunikáty plní, tj. funkce informativní, persvazivní, získávací a přesvědčovací, do značné míry je ovlivněn také okolnostmi tvorby těchto textů. Každý publicistický komunikát totiž musí vzniknout za poměrně krátkou dobu, tedy s minimální možnou přípravou. Potřeba rychlého zpracování informací posiluje modelovost publicistických komunikátů, jež souvisí s automatizací jazykových prostředků. Modelovost se týká nejen způsobů vyjádření, ale i celkové kompozice. Znamená to, že pro určitý druh události existuje jistá struktura, na jejímž základě je publicistický text pojednávající o této události vystavěn. Stejně tak se modelovost uplatňuje i v uspořádání jednotlivých čísel novin a časopisů, v rozsahu a řazení reportáží v televizním či rozhlasovém vysílání apod. (Minářová, 2011, s. 188). Modelovost v komunikaci však příliš nepodněcuje zájem příjemce a dochází tak k oslabení získávací funkce. Z jedné strany je tedy uvědoměle využívána, ze strany druhé je ale naopak záměrně porušována, a to např. poutavými

titulky, doprovodným audiovizuálním materiálem, a především volbou jazykových prostředků (Čechová et al., 2008, s. 249).

Jak již bylo uvedeno výše, komunikáty publicistického stylu jsou z hlediska jazykových prostředků velice rozmanité. Kromě toho využívají také okruh osobitých výrazů a jevů, mezi něž patří obrazná vyjádření, módní výrazy, frazémy aj. (Minářová, 2011, s. 201).

Obrazná pojmenování

Obrazná, tj. nepřímá či přenesená pojmenování, vznikají „sémanticky motivovaným novým užitím už existující slovní formy v pojmenovacím procesu vztaženém k nové skutečnosti, která je s původně pojmenovanou skutečností spjata podobností nebo souvislostí“ (Karlík et al., 2012–2018). Obrazy užití v publicistických textech jsou „založeny na využití konotovaných významů, na určitém typu přenášení výrazů do sémanticky jiného okolí s podobnou myšlenkou, vlastností, s podobnými jevy a ději, na metaforičnosti v celé šíři“ (Čechová et al., 2008, s. 251). K obrazným vyjádřením se řadí metafora,² přirovnání,³ metonymie,⁴ synekdocha,⁵ personifikace⁶ a další. Kromě toho, že obrazná pojmenování plní funkci informativní, mají také schopnost upoutat pozornost čtenářů či posluchačů a současně obohacují sdělení o emocionální prvek. Prostřednictvím užitého obrazného pojmenování lze zároveň zachytit vztah autora k obsahu sdělení, které se tím stává působivější (Čechová et al., 2008, s. 251). Neotřelá nebo nově užitá obrazná pojmenování jsou zároveň základním prostředkem stylové aktualizace publicistického projevu, např. *startuje smršť lednových slev, zemědělci nafukují bublinu s pomocí zpracovatelů*. Aktivizující pojmenování se však při častém opakování stávají automatizovanými, postupem času mohou být vnímána jako klišé (Čechová et al., 2008, s. 251–252).

---

² Metafora je jedním z tropů, u něhož dochází k náhradě přímého pojmenování pojmenováním jiného druhu, z jiné smyslové oblasti, a to na základě podobnosti vzhledu, rozměru, množství, stavu, vlastností, a představ (Vlašín, 1984, s. 225).

³ Přirovnání je pojmenování, které pro označení jedné skutečnosti využívá její podobnost se skutečností druhou, se kterou je srovnávána na základě podobných vlastností (Vlašín, 1984, s. 301).

⁴ Metonymie je druh básnického tropu, který využívá k označení předmětu jména jiného předmětu, jenž je s ním ve vztahu věcné souvislosti (Vlašín, 1984, s. 227–228).

⁵ Synekdocha je zvláštní případ metonymie, kdy název celku je použit pro označení části anebo naopak je názvem části označen celek (Vlašín, 1984, s. 369–370).

⁶ Personifikace neboli zosobnění je druh metaforu, kdy jsou významy lidské činnosti přisuzovány zvířatům, rostlinám, předmětům a abstraktním pojmům. (Vlašín, 1984, s. 272).

Metafory, jež se objevují v publicistických textech nebývají složité, čtenáři či posluchači jejich význam snadno odhalí. V tomto ohledu se publicistická metafora zásadně liší od umělecké, již je mnohdy obtížné dešifrovat. Častým způsobem tvoření obrazných pojmenování je personifikace či synekdocha, např. *statistiky hovoří jasnou řečí, Brusel vysvětlil svůj záměr* (Čechová et al., 2008, s. 252–253). Obrazné výrazové prostředky se v rámci publicistického stylu objevují zejména v analytických žánrech jako jsou úvodník, sloupek, či komentář, dále pak ve fejetonu a jiných beletrizovaných textech. Jejich výskyt lze zaznamenat i v útvarech nebeletristických a zpravodajských (Minářová, 2011, s. 208).

Módní výrazy, výrazy odrážející dobu vzniku

Jednou z dílčích oblastí funkčního publicistického stylu je zpravodajství, které se zabývá aktuálním děním v různých oblastech veřejného života. Publicistika proto užívá pojmy odrážející konkrétní dobu, jedná se o výrazy užívané v politice, ekonomice, kultuře, diplomacii a dalších sférách. Do slovní zásoby publicistického stylu se tak dostávají např. *podílové fondy, daňový poplatník, internetový pirát*. Výrazy pocházející z veřejného a politického dění bývají označovány „jako terminologie politická, politologická, slova politickospolečenského charakteru, popř. též jako žurnalismy“ (Čechová et al., 2008, s. 253).

V publicistických textech se také hojně objevují slova nebo slovní spojení užitá v jiném významu, než je jejich význam primární. Výrazy tak nabývají rozšířené, případně zcela nové významové souvislosti. Takovéto výrazy se označují jako publicismy, patří mezi ně např. výrazy *spirála, stimulace, mantinel*. Často a dlouho užívané publicismy mohou být postupem času vnímány jako novinářská klišé. Naopak některé z publicismů jsou hodnoceny jako slova módní, např. *kauza (kauza bílý kůň), mechanismus (právní, senátní), vakuum (politické), image, know how* (Čechová et al., 2008, s. 253–254). Nevšedně působí také slovesa, která jsou v publicistických textech obohacena novými předponami či jejich hromaděním, případně posunutým užitím, např. *zprůchodnit jednání, zmapovat situaci* (Minářová, 2011, s. 210–212).

Frazémy

Pro všechny dílčí styly publicistického stylu, tj. pro styl zpravodajský, analytický a beletristický, je typické užívání frazémů neboli ustálených spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý, popř. žádný, nefunguje stejným způsobem v žádné jiné kombinaci (Karlík et al., 2012–2018). Nejčastěji se užívají frazémy kolokviální a lidové, které jsou

příznačné pro spontánní mluvenou komunikaci, např. *být trnem v oku, táhnout za jeden provaz*. V hojně míře se v publicistických textech objevují také frazémy knižní, někdy označované jako literární, nebo frazémy mající původ v bibli, např. *Písmo říká, že dvěma pánům nelze sloužit., vstát z mrtvých*. Některá používaná ustálená spojení pocházejí z antické slovesnosti, např. *Achillova pata, trojský kůň, jablko sváru*. Nejen v publicistice se sportovní tematikou lze zaznamenat sportovní frazémy, např. *ztratit šanci, nasadit latku vysoko*. Skupinou frazémů, která se v publicistických textech objevuje pouze výjimečně, jsou frazémy slangové (Čechová et al., s. 254–256). Obecně se dá říci, že mezi nejčastěji se vyskytující patří frazémy s komponentem *být, mít, jít, dělat*, např. *být trnem v oku, mít pro strach uděláno, jít ruku v ruce, dělat čáru přes rozpočet*. Některé frazémy vzniklé v publicistice prošly procesem automatizace, označují se pak jako frazémy publicistické.

V publicistice jsou vedle frazémů taktéž často užívaná přísloví, pořekadla či rčení. Všechna tato ustálená spojení se v publicistických textech uplatňují buď v podobě obvyklé, nezměněné, nebo v podobě modifikované, inovované např. *trpělivost přináší úspěch* namísto *trpělivost přináší růže, dvakrát měř a jednou střílejš* namísto *řež*. Běžné je také užití pouze části ustáleného spojení, většinou té první, např. *vrána k vráně (sedá, rovný rovného si hledá), jiný kraj (jiný mrav)* (Čechová et al., 2008, s. 254–256).

Výrazy zobecňující sdělení

Přestože komunikáty hromadných sdělovacích prostředků mají tendenci k věcnému a výstižnému vyjadřování, lze v nich někdy zaznamenat i tendenci opačnou, a sice vyjádření neurčité, tj. uvádění povšechných, obecně shrnujících informací. Jedná se o tzv. zneurčitění propozice. Mezi výrazy zobecňující sdělení patří např. *masy, kruhy, veřejnost*. Důvodem k užití těchto obecných výrazů může být buď autorova nedostatečná znalost dané problematiky, nebo jeho snaha zachovat zásady diplomacie a konkrétní či podrobné údaje vědomě neuvádět. Zobecňující jazykové prostředky jsou příkladem automatizace, častým užíváním mohou nabývat charakteru fráze (Čechová et al., 2008, s. 257).

Specifický přívlastek shodný

Shodný přívlastek je v publicistice využíván jednak jako prostředek stylové aktivizace a jednak jako vhodný prostředek sloužící potřebě v co nejkratší době zprostředkovat informace. Je preferován pro svou stručnost a jednoduchost oproti složitějšímu vyjádření například pomocí vedlejších vět. Vznikají tak spojení, s nimiž se lze setkat i mimo

publicistickou oblast např. *výkonová bilance, farmářské ceny, kariérní žebříček*. Při vzniku nových shodných atributů „bývá vynecháno jedno nebo více významových jader“ (Čechová et al., 2008, s. 258). Pro neinformovaného příjemce se pak takové sdělení může stát nesrozumitelným, případně k pochopení potřebuje znát kontext, např. *fotbalová Evropa* ve smyslu fotbalové celky Evropy, *energetický balíček* jako pojmenování souboru opatření k úspoře energetiky (Čechová et al., 2008, s. 257–258).

Publicistické parenteze a intertextovost

Ačkoliv je parenteze neboli vsuvka běžným prostředkem všech funkčních stylů, některé je možné považovat za specificky publicistické. Řeč je o parentezích, které odkazují ke svědectví jiných osob, na jiný zdroj informací. Může se jednat o vsuvky typu *jak se říká, jak je známo*, které ukazují na obecné mínění. Časté jsou také vsuvky zmiňující konkrétní zdroj informací, např. *jak to uvedl XY*. Parenteze publicistický projev oživují, zdůrazňují, jedná se proto o prostředek stylové aktivizace. Některé typy těchto prostředků, jejichž repertoár není velký, se ovšem častým a stereotypním užíváním stávají publicistickými frázemi, např. *jak hlásí prezidentská kancelář, jak to uvádějí zahraniční zpravodajové*. Pro publicistiku je typické také využívání výroků či myšlenek různých autorů, které jsou následně ve formě citace začleněny do textu. Intertextovost je publicistickému stylu vlastní, nejnápadnější je přitom ve zpravodajství (Čechová et al., 2008, s. 258–259).

Zvláštní užití dalších jazykových prostředků

Kromě výše uvedených charakteristických jazykových prostředků jednak stylově aktivních a jednak automatizovaných, se v dílčích oblastech publicistického stylu objevují i některé další, specifické právě pro konkrétní okruh publicistiky.

Pro sportovní zpravodajství, úvodník, ale i politický komentář je běžný vytýkácí opis, např. *Byl to skvělý hokej, který odvedli domácí*. Vytčena může být také věta vedlejší před větou řídicí, např. *Že je hrozba velké hospodářské krize zažehnána, to prohlásit nemůžeme*. Vytčením výpovědi dochází ke zdůraznění sdělení (Čechová et al., 2008, s. 259–260).

Zejména v psané publicistice jsou jako prostředek kondenzace užívány konstrukce s nevlastními předložkami, např. *v rámci, u příležitosti*. Tato spojení se hojně vyskytují i ve sféře administrativní a odborné, v publicistickém stylu jsou ovšem pro svou velkou frekvenci řazena mezi konstrukce zautomatizované (Čechová et al., 2008, s. 260).

V mluvené komunikaci, méně často v psané, lze zaznamenat nepravé věty vedlejší, především se jedná o věty příslovečné časové a místní či vztahné věty přívlastkové., např. *XY zavítal do Londýna, kde se sešel s představiteli ...*, *V diskusi vystoupil XY, který zdůraznil, ...* (Čechová et al., 2008, s. 260).

Pro celou publicistickou sféru, zvláště však pro politické zpravodajství je charakteristické hromadění informací. Běžné je převážně hromadění genitivních konstrukcí. Ve výpovědi tak za sebou těsně stojí několik zpřesňujících údajů, např. *Byla řešena otázka problematiky přesnějšího rozdělení fakturace spotřeby vody jednotlivými nájemníky bytových domů majetku města.* (Minářová, 2011, s. 229–230).

Významným prvkem publicistických projevů je taktéž užití emocionálních a expresivních výrazů, které podporují jak funkci informační, tak persvazivní, např. *cenový bombónek, drůbeží holokaust.* „Emocionalita textu je vždy omezena veřejností žurnalistického sdělení, dílčími sférami žurnalistiky a tematickým charakterem textu“ (Čechová et al., 2008, s. 260).

1.1.3 Mluvená publicistika

Z hlediska formy je možné publicistiku rozlišit na mluvenou a psanou. Psanou publicistiku představuje denní a periodický tisk. Jako mluvená publicistika se označují komunikační činnosti vyvíjené pracovníky masmédií. Zahrnuje jak komunikáty oficiální, tak příležitostné s různou mírou připravenosti, případně komunikáty bezprostřední. K mluvené publicistice se řadí televizní a rozhlasová zpravodajství, moderátorské diskurzy jako jsou například řízené besedy zabývající se aktuálními problémy a událostmi, moderování diskusních pořadů s konfrontací názorů představitelů společenské či politické sféry a další tematicky zaměřené masmediální pořady, jejichž funkce jsou zejména informativní a persvazivní (Čechová et al., 2008, s. 272). Co se týče stylistického vymezení těchto pořadů, jedná se o řízenou diskusi někdy přecházející v polemiku (Minářová, 2011, s. 252).

V případě moderátorských diskurzů moderátor uvádí témata, usměrňuje diskusi, klade hostům otázky, dbá na střídání mluvčích, udržuje kontakt jak s hosty pořadu, tak s případným publikem ve studiu nebo televizními diváky či rozhlasovými posluchači. V úvodu a na konci pořadu moderátor vždy pronáší krátký monologický projev, který bývá připravený, a proto bez větších odchylek od spisovné normy (Čechová et al., s. 274).

Ačkoliv bývá moderátorská komunikace předem alespoň rámcově připravena a promyšlena, může nastat situace, kdy projev připravený přejde v projev spontánní. Děje se tak zejména, má-li moderátor reagovat na promluvy komunikačních partnerů. V mluvené publicistice se proto prolínají rysy oficiálnosti a neoficiálnosti komunikace (Minářová 2011, s. 178). Mluvená publicistická komunikace je tedy mnohdy provázána negativními rysy mluvenosti. Mezi její časté projevy patří například opakování výrazů, používání výplňkových nebo nefunkčních slov. Nežádoucím rysem je také příliš rychlé tempo moderátorů (Minářová, 2011, s. 181).

Základem jazykové komunikace televizní a rozhlasové publicistiky je spisovná čeština, především její hovorová vrstva. V některých typech pořadů, např. v debatách nebo zábavných moderovaných pořadech, lze ovšem ve vyjadřování mluvčích zaznamenat fonetické, morfologické či syntaktické prvky obecně české, tedy nespisovné. Nespisovnost zde odráží spontánnost, nestrojenost komunikace (Čechová et al., 2008, s. 273).

Podobně jako v psaných publicistických textech i v mluvené publicistice se objevují tendence jak k formulační automatizaci, modelovosti vyjádření, tak k aktualizaci jazykového materiálu. Stejně tak je tomu s užíváním ustálených, resp. ustalujících se významově vágních výrazů, tzv. klišé. Klišé mají nulovou vypovídající hodnotu, většinou opakováním pouze potvrzují určitou skutečnost, např. *školství je školství, svatba je svatba*. Tentýž charakter mají i formulace souvětné, např. *Žijeme tak, jak žijeme*. V případě užívání klišé je zde zřejmá paralela s prostěsdělovacím stylem, tj. stylem běžné neformální komunikace, kde se tyto ustálené, obsahově prázdné formulace hojně vyskytují (Minářová, 2011, s. 179–180).

V moderátorských replikách či politických diskusích se často objevuje obrat *je to o tom/není to o tom* a jeho modifikace, např. *Je to o tom, co člověka baví*. Toto spojení nevysvětluje diskutovaný problém nebo situaci, pouze poukazuje na určitou průvodní skutečnost (Čechová et al., 2008, s. 274).

V řeči moderátora lze mnohdy zaznamenat tzv. korekci řečeného, tedy dvojí vyjádření téže myšlenky, což slouží jednak ke zpřesnění a jednak ke zdůraznění vyjádření. Může se jednat o případ, kdy moderátor za počátečním vyjádření, jež je obecné, uvede formulaci s opakováním téže skutečnosti, ovšem konkrétní, např. *Dnes už oznámení, trestní oznámení podává kdokoliv na kohokoliv*. Druhá varianta spočívá v opačném postupu, kdy

obecné vyjádření následuje po konkrétním, např. *Pane místopředsedo, naši přítomní diváci, normální lidé, mají na to svůj názor.* (Minářová, 2011, s. 183).

V mluvených dialozích vyvstává nutnost užívat kontaktní a jiné prostředky navozující další dialog. Řadí se k nim zejména prostředky formální signalizace začátku nové repliky a připojovací konektory, např. *tak, tedy, no, nicméně.* Na počáteční pozici výpovědi se tak často vyskytují uvozovací částice, spojky či příslovce, např. *Tak to byl XY, no a za týden opět na slyšenou.* Kontaktní funkci mají také některá slovesa, především v imperativu, kterých mluvčí užívá na začátku repliky, např. *Pojďme, chtěla bych otevřít další téma., Hleďme, proč krachují cestovky.* Jako kontaktní prostředek zajišťující střídání a návaznost replik slouží i oslovení. V úvodní části projevu je časté opakované neboli duplicitní obecné oslovení, např. *vážení hosté, vážené publikum,* v průběhu dialogu pak moderátor využívá oslovení konkrétní, např. *pane předsedo* (Čechová et al., 2008, s. 274).

Specifickými prostředky všech mluvených projevů, tedy i mluvené publicistiky jsou prostředky mimojazykové neboli extralingvální, tj. mimika a gestikulace, a parajazykové neboli paralingvální, tj. intonace, frázování, tempo řeči, síla hlasu apod. O mimojazykových a parajazykových prostředcích pojednávají samostatné kapitoly.

2 Produkce řeči

Vyjadřování se článkovanou řečí, tedy mluvení, je schopnost daná výlučně člověku. Řeč vzniká činností skupiny orgánů lidského těla, které se souhrnně označují jako mluvní orgány neboli mluvidla. K mluvním orgánům patří ústrojí dýchací (respirační), hlasové (fonační) a hláskovací (artikulační v užším slova smyslu) (Krčmová, 2008, s. 40–41).

2.1 Ústrojí dýchací (respirační)

Dýchání neboli respirace je bezděčný fyziologický proces, jenž má dvojí funkci. Primární funkcí tohoto procesu je výměna vzduchu v plicích, čímž dochází k okysličování krve nezbytnému pro život organismu. Během respirace je přijímán kyslík, zatímco oxid uhličitý vznikající jako produkt oxidačních dějů je naopak eliminován. Sekundární funkce dýchání spočívá v účasti na realizaci řeči (Hetych a Hubáček, 1980, s. 11).

Dechové ústrojí se skládá z přívodní cesty dýchací a vlastního dýchacího orgánu, jímž jsou plíce. Dýchací cesta je tvořena dutinou nosní, případně i dutinou ústní, dále pak hltanem, hrtanem, průdušnicí a dvěma průduškami vedoucími do pravé a levé plíce. Plíce jsou uloženy v dutině hrudní, pokrývá je jemná blána zvaná poplicnice, která se dotýká pohrudnice, blány vystylající prostor dutiny hrudní. V nejnižší části dutiny hrudní se nachází bránice, kruhový plochý sval oddělující ji od dutiny břišní (Palková, 1997, s. 47).

Dýchací ústrojí slouží k vytváření výdechového proudu vzduchu nezbytného pro produkci řeči. Zvuk řeči vzniká tak, že pohybem různých částí mluvních orgánů jsou v cestě výdechového proudu vzduchu vytvářeny překážky a proměňují se podmínky, za nichž výdechový proud prochází. Trvání výdechu ovlivňuje to, jak dlouhý úsek řeči je člověk schopen vytvořit bez přerušení. Vdech znamená pauzu v řeči (Palková, 1997, s. 45–47).

2.2 Ústrojí hlasové (fonační)

Základním fonačním orgánem je hrtan, v němž vzniká hlasová složka řeči. Hrtan se skládá z chrupavek, svalů a kloubů, uvnitř jej vystylá sliznice. Jeho schránku tvoří především kruhová chrupavka prstencová, která navazuje na průdušnici, a nad ní umístěná chrupavka štítná tvořící ohryzek. Vstup do hrtanu chrání hrtanový příklůpek, který zabraňuje nežádoucímu průchodu potravy do dýchacích cest. Uvnitř hrtanu se nacházejí hlasivky (Palková, 1997, s. 51).

Během dýchání prochází výdechový proud vzduchu volně rozevřenou hlasovou štěrbinou, při tvorbě hlasu se postavení hlasového ústrojí změní. Výdechový proud vzduchu postupující z plic je pozastaven sevřenými hlasivkami, pod nimiž se zhušťuje. Tímto tlakem se na malý okamžik obě hlasivky oddálí a pootevřenou hlasovou štěrbinou unikne velké množství vzduchu nad hlasivky a postupuje dál dýchací cestou. Tím se tlak výdechového proudu vzduchu zmenší a hlasivky se svou pružností opět sevřou. Celý děj se periodicky opakuje (Palková 1997, s. 45–54).

Zvuk vznikající v hrtanu se nazývá základní tón, který ještě není vnímán jako lidský hlas. Vlastnosti lidského hlasu tento tón získává až v dutinách nad hrtanem, tzv. nadhrtanových dutinách. Jedná se o horní část dutiny hrtanové, hltan, dutinu ústní, dutinu nosní a dutiny hlavové (Hubáček, 2010, s. 41).

2.3 Ústrojí hláskovací (artikulační)

Artikulací se rozumí diferenciaci jednotlivých zvuků řeči, tedy hlásek. Ústrojí artikulační, nazývané také modifikační, je uloženo nad hrtanem a zahrnuje všechny orgány, které se podílejí na tvorbě řeči. Jedná se o nadhrtanové rezonanční dutiny, což jsou dutina ústní, nosní, hrdelní, dále pak o orgány, které zmíněné dutiny obklopují nebo jsou v nich uloženy (Palková, 1997, s. 61–62).

Dutina ústní a dutina hrdelní jsou uspořádány za sebou a tvoří tak souvislý prostor, jímž prochází výdechový proud. Jejich společným výstupem je retný otvor. V závislosti na pohybu jazyka se mění tvar a velikost obou dutin. Dutina nosní je pevně rozdělena nosní přepážkou na dvě části a její tvar je oproti dutině ústní a hrdelní neměnný. Artikulační orgány lze rozdělit na aktivní (pohyblivé) a pasivní (nepohyblivé). Mezi aktivní artikulační orgány patří rty, spodní čelist se spodními zuby a jazyk. Pasivními artikulačními orgány jsou horní čelist s horními zuby, dásně s alveolárním výběžkem, tvrdé patro a měkké patro (Hubáček, 2010, s. 43).

Výdechový proud vzduchu postupuje z hrtanu přes hrdelní a ústní dutinu ven retní štěrbinou, případně současně uniká dutinou nosní. Zvuky různého druhu vznikají činností pohyblivých částí mluvidel, tj. jazyka, rtů a měkkého patra, které mohou průchod výdechového proudu uvolnit, zúžit nebo zcela uzavřít. Taktéž mohou měnit tvar a velikost prostorů, kterými výdechový proud prochází (Palková, 1997, s. 46).

Rozlišují se dva základní typy fungování artikulačního ústrojí, vokalické a konsonantické. Artikulace vokalická spočívá v tom, že nadhrtanové dutiny tvoří určitý rezonanční prostor, v němž mohou být některé svrchní harmonické tóny procházejícího základního tónu zesíleny. Výsledkem je složený zvuk tónového charakteru, který je podstatou samohlásek. Při konsonantické artikulaci mohou aktivní části artikulačního ústrojí průchod nadhrtanovými dutinami na různých místech zúžit či zcela přehradit. Vzniklé pohyby vzduchu jsou vnímány jako šumy tvořící podstatu souhlásek (Palková, 1997, s. 46–68).

2.3.1 Ortoepie

Ortoepie neboli spisovná výslovnost je „soubor norem, kterými se řídí zvuková podoba mluvených spisovných projevů“ (Čechová, 2000, s. 39). Hubáček (2010) uvádí, že v rámci spisovné výslovnosti je možné rozlišit tři výslovnostní styly. Při oficiálních jednáních, v televizi či rozhlase je užíván styl základní (neutrální), pro slavnostní, oficiální projevy je typický styl vybraný (vyšší) a při každodenní běžné komunikaci s blízkými osobami se užívá styl zběžný (nižší). Hájková (2006) mluví o výslovnosti explicitní, tj. respektující ortofonická a ortoepická pravidla, a výslovnosti nedbalé, rychlé a nepřesné, tj. nerespektující ortofonická a ortoepická pravidla. Kultivovaný projev je přitom vždy založen na výslovnosti explicitní.

Součástí ortoepie je ortofonie, jež je podmínkou spisovné výslovnosti. Ortofonie představuje souhrn pravidel o správném tvoření jednotlivých hlásek. Znalost a dodržování ortoepických pravidel zajišťuje jednak srozumitelnost projevu a jednak jeho kultivovanost. Jinak řečeno, je potřeba dodržovat správnou kvalitu a kvantitu samohlásek a dbát na správné tvoření souhlásek (Hubáček, 2010, s. 63).

Výslovnost samohlásek

Odchylky ve výslovnosti samohlásek spočívají v nesprávné kvalitě nebo kvantitě. V případě kvality se jedná o to, že je samohláska vyslovována chybně z hlediska správného místa a způsobu artikulace. Toto se týká především hlásek *-i-* a *-o-*, které bývají vyslovovány příliš otevřeně. Zejména v Praze a Středočeském kraji se výslovnost *-i-/-í-* přibližuje výslovnosti *-e-/-é-*, např. *vid'* zní jako *ved'*. Samohláska *-o-* se někdy vyslovuje jako nízké prodloužené *-a-*, např. *co?* jako *cá?*, *proč?* jako *práč?* (Buchtová, 2006, s. 51; Hetych a Hubáček, 1980, s. 49).

Mnohem častější je chybná výslovnost zapříčiněná nedodržením odpovídající kvantity samohlásek, což znamená, že dochází k jejich nesprávnému zkracování, nebo naopak prodlužování. Rozlišování dlouhých a krátkých samohlásek je přitom velice důležité, neboť má mnohdy vliv na význam slova, příp. odlišení tvarů slov, např. *žila–žilla, jejich–jejích*. Základní pravidla výslovnosti samohlásek a samohláskových skupin jsou tato:

- pokud vedle sebe stojí dvě stejné samohlásky, ať už na rozhraní slov nebo uvnitř složeniny, vyslovují se nesplývavě, např. *kolo a auto, samoobsluha*. Někdy se přechod mezi nimi vyslovuje s rázem, např. *modro'oký*.
- výslovnost skupin různých samohlásek není ustálená, častější je ale výslovnost bez rázu, např. *neobvyklý*. Ve slovech přejatých se ráz nevyslovuje, např. *reakce*.
- ve skupině se samohláskou *-i-* (*-y-*) se při výslovnosti vkládá *-j-*, např. *historie [historije], hyena [hyjena]* (Hetych a Hubáček, 1980, s. 49).

Výslovnost souhlásek

Chybná výslovnost souhlásek je ve většině případů způsobena řečovou vadou. Potíže ve výslovnosti činí nejčastěji *r, ř, s, z, l, k, g*. Mnohdy lze vadu správným cvičením odstranit. Pro spisovné vyslovování souhlásek platí následující základní pravidla:

- na konci slova se nevyslovuje znělá párová souhláska, nýbrž příslušná souhláska neznělá, např. *zub [zup]*.
- skupina párových souhlásek různé znělosti se vyslovuje buď zněle, nebo nezněle podle toho, jaká je poslední souhláska skupiny. Pokud je znělá, budou znělé i všechny souhlásky předcházející, např. *sbor [zbor]*. Pokud je naopak neznělá, budou neznělé i předešlé souhlásky, např. *tužka [tuška]*. Skupina *-sh-* přitom může být vyslovena zněle i nezněle.
- pokud se setkají dvě stejné souhlásky za sebou, vyslovuje se pouze jedna, např. *panna [pana]*, ovšem v některých případech je výslovnost obou souhlásek zachována. Jedná se o slova, u nichž by mohlo dojít ke změně smyslu, např. *raci–racci*; dále u přídavných jmen, např. *kukaččí*; na rozhraní slov, z nichž jedno končí tou souhláskou, jíž druhé začíná, např. *před domem*; na švu složených slov, např. *půllitr*; v příponách rozkazovacího způsobu končících na *-me*, např. *uvědomme si*; na švu předpon *od-, před-, nad-* a slov začínajícími na *t-* nebo *d-*, např. *předtucha*; na švu předpon *roz-, bez-* a slov začínajícími na *s-* nebo *z-*, např. *rozsah* a ve spojeních s částicí *-li*, např. *říkal-li*.

- ve tvarech pomocného slovesa *být* se ve tvarech *jsem, jsi, jsme, jste, jsou* počáteční *-j-* nevyslovuje, např. *byl jsem [byl sem]*. Souhláska *-j-* se vyslovuje pouze ve tvarech *nejsem, nejsou, ...*
- při výslovnosti dvou či tříčlenných souhláskových skupin je pro správné porozumění třeba zachovávat jejich plnou výslovnost. Skupina může být na začátku slova, např. *vzdělaný*; uprostřed slova, např. *švestka* nebo na konci slova, např. *jedenáct* (Buchtová, 2006, s. 51–54; Hetych a Hubáček, 1980, s. 50–51).

Výslovnost cizích slov

Výslovnost slov přejatých z cizích jazyků je většinou odlišná od jejich výslovnosti původní. Existují ovšem i případy, kdy tomu tak není a cizí slovo si zachovává původní pravopis i výslovnost, např. *outsider [autsajdr]*. Některá slova se pak české výslovnosti a pravopisu přizpůsobují částečně, některá úplně. Pro všechna přejatá slova platí, že se v češtině vyslovují s přízvukem na první slabice. Zároveň jsou pro výslovnost daného slova užívány české hlásky (Buchtová, 2006, s. 55–56).

3 Zvuková stránka souvislé řeči

Mluvený projev není utvářen pouze hláskami, které tvoří slova a věty, nýbrž i řadou dalších prostředků, jež mají vliv na jeho kvalitu, porozumění. Jedná se o zvukové prostředky, kterými je mluvený projev modulován (Hůrková-Novotná a Šrámková, 1984, s. 73). Veškeré prostředky je třeba při tvorbě mluveného projevu využívat vhodně a obezřetně, neboť ovlivňují celkový význam sdělení. Jejich nepatřičné užívání může mít za následek zcela jiné vyznění sdělení, než bylo zamýšlené.

3.1 Členění řeči

Souvislá řeč je z hlediska fonetiky členěna na menší úseky, a sice na promluvu, výpověď, výpovědní úsek, mluvní takt a slabiku.

Nejvyšší jednotkou je promluva, jež je definována jako „celek mezi dvěma absolutními pauzami“ (Krčmová, 2008, s. 84). Tento celek je přitom obsahově soudržný a je pronesen jediným mluvčím. Promluva se dále člení na vyslovené věty, tj. výpovědi. Výpověď většinou bývá menší než promluva, vyznačuje se větnou intonací a relativními pauzami.

Výpovědní úsek, nazývaný také promluvový úsek, taktová skupina nebo kólon, je zvukový celek, jenž je od ostatních oddělen potenciální vdechovou pauzou (Krčmová, 2008, s. 84). Členění věty na výpovědní úseky se označuje jako frázování. Při frázování mluvčí přihlíží zejména k mluvnické a významové stavbě věty a snaží se o to, aby od sebe nebyly oddělovány části vět, které k sobě významově náleží (Buchtová, 2006, s. 60). Výpovědní úseky se v projevu nemusí vůbec realizovat, stává se tak např. při velmi rychlém tempu mluvčího, výpověď, byť delší, je pak pronesena jako nečleněný celek (Karlík et al., 2012–2018).

Mluvní takt nebo také přízvukový takt či fonologické slovo je vymezován jako skupina slabik s jedním slovním přízvukem. Je to tedy úsek řeči od jedné přízvučné slabiky po další přízvučnou, kterou začíná nový takt, nebo po konec promluvového úseku (Krčmová, 2008, s. 85). V češtině má mluvní takt těsnou vazbu ke slovu. Nejčastějším základem mluvního taktu je víceslabičné slovo, z hlediska počtu slabik se v češtině nejvíce vyskytují takty dvouslabičné a trojslabičné. V některých případech však může být takt tvořen i slovem jednoslabičným nebo naopak celou výpovědí (Karlík et al., 2012–2018).

Charakter mluvních taktů češtiny je klesavý, to znamená, že síla hlasu klesá směrem od přízvučné slabiky ke slabice nepřízvučné. Pokud se ovšem v promluvě vyskytne předtaktí, přestává toto pravidlo platit. Předtaktí je obvykle tvořeno jednoslabičnými nepřízvučnými slovy, která se vyskytují se na počátku věty, jedná se o tzv. předklonky. Pro tento jev se užívá také označení předrážkový takt (Hetych a Hubáček, 1980, s. 58–59).

Slabika je základní stavební jednotkou řeči. Zároveň je přirozenější řečovou jednotkou než hláska, neboť její samostatná výslovnost nevyžaduje pomocné zvuky, s čímž souvisí skutečnost, že slovu vyslovenému po slabikách člověk snadno porozumí, zatímco k rozpoznání slova vysloveného po hláskách je zapotřebí vynaložit určité mentální úsilí (Cvrček et al., 2015, s. 68).

Základní zvukovou vlastností slabiky je přítomnost tónové složky, tj. sonorita neboli zvučnost. Podstatou a podmínkou existence každé slabiky je jádro (nukleus), které se vyznačuje nejvyšší sonoritou, představuje tzv. sonoritní vrchol. Jádrem slabiky je nejčastěji samohláska. Souhlásky obklopující jádro tvoří hrany slabiky. Nástupní hrana slabiky, tedy souhláska nebo souhlásková skupina předcházející jádro, se označuje jako prétura. Souhláska nebo souhlásková skupina, která stojí za jádrem a slabiku uzavírá, se nazývá koda. Prétura i koda jsou částmi, které mohou na rozdíl od jádra ve slabice chybět (Cvrček et al., 2015, s. 68–69).

Slabiky se dělí na dvě skupiny, otevřené a zavřené. Kritériem tohoto dělení je přítomnost či nepřítomnost kody, tedy koncové hrany. Slabiky bez kody jsou otevřené, ty slabiky, které kodu mají, jsou zavřené. Nezáleží přitom, zda je jádro tvořeno samohláskou nebo slabikotvornou souhláskou (Palková, 1997, s.152–156).

3.2 Prostředky modulace řeči

Souvislá řeč zpravidla není pronášena monotónně, ale dochází k její modulaci, obměnám. Modulace se projevuje změnami síly (modulace dynamická), výšky (modulace melodická) a barvy hlasu (modulace kvalitativní) a střídáním mluvního tempa (modulace časová), „uplatňuje se také rozdíl mezi realizací fonického signálu a jeho nerealizací (pauza)“ (Karlík et al., 2012–2018). Prostředky modulace se označují jako prozodické. Správná modulace vychází jednak z obsahu komunikace, jednak z hlasových dispozic jedince a je základem přirozeného a srozumitelného projevu.

Dynamickou neboli silovou modulací se rozumí síla, intenzita hlasu. V řeči se projevuje jako zesílení či zeslabení slabik, slov, taktů i taktových skupin. Intenzita hlasu je ovlivňována zejména anatomicko-fyziologickými dispozicemi mluvčího a způsobem užití hlasu, ovšem vliv na ni má také psychický vztah mluvčího k textu a logické členění tohoto textu. Využití a rozmístění dynamických prostředků vychází z významové stavby vět a větných celků. Nejčastěji se silová modulace řeči uplatňuje prostřednictvím větného přízvuku, který je spojen s jádrem výpovědi, tedy nejzávažnějším slovem věty (Hetych a Hubáček, 1980, s. 74–76).

Modulace melodická neboli tónová, jinak řečeno výška hlasu, je z hlediska artikulace založena na frekvenci hlasivkových kmitů za sekundu. Každý jedinec disponuje různou výškou hlasu (Hetych a Hubáček, 1980, s. 82). Žádný mluvený projev většinou nebývá pronášen monotónně, naopak výška hlasu v proudu řeči střídá různé polohy, čímž je posluchači usnadněna orientace v obsahu sdělení (Buchtová, 2006, s. 64–65).

Melodická modulace řeči má kromě funkce formální také funkci komunikativní, vyplývající ze skutečnosti, že jednotlivé druhy vět mají specifickou intonaci. Základním, nejpřirozenějším typem intonace je kadence neboli intonace klesavá, která je příznačná pro věty oznamovací, tázací a rozkazovací. Druhým typem intonace je antikadence neboli intonace stoupavá, jež značí tázací věty zjišťovací. Vedle kadence a antikadence se rozlišuje také polokadence, tj. melodie stoupavě klesavá, která naznačuje, že výpověď ještě nekončí a mluvčí v ní bude pokračovat (Hetych a Hubáček, 1980, s. 82–84).

Kvalitativní modulací řeči se označuje barva hlasu neboli timbre. Jedná se o zvukovou kvalitu řeči každého mluvčího. Barva hlasu je dána jednak individuálními anatomickými vlastnostmi mluvních orgánů a všech rezonančních prostor artikulačního ústrojí a jednak proměnami těchto prostor. Z akustického hlediska je barva hlasu ovlivněna poměrem mezi základním tónem a svrchními tóny hlasového spektra. Jedinečná osobní timbrová charakteristika může sloužit k identifikaci mluvčího. Někdy může docházet k modifikaci barvy hlasu. Děje se tak v případech změny fyzického či duševního stavu mluvčího (Hetych a Hubáček, 1980, s. 95).

Timbre se zásadně odlišuje od modulace dynamické a melodické, neboť se nemůže stát samostatnou složkou komunikace. Barva hlasu nemá funkci významovou, v některých případech plní funkci estetickou (Krčmová, 2008, s. 93).

Časová modulace řeči neboli mluvní tempo vyjadřuje počet slov, která mluvčí vysloví v průběhu určité časové jednotky. Běžné mluvní tempo českého jazyka činí 95–105 slov za minutu. Mluvní tempo je u každého jedince jiné, závisí především na jeho povahových vlastnostech, temperamentu, ale také na schopnosti zvládnání správné artikulace jednotlivých hlásek. Lidé temperamentní, energičtí mají tendenci vyjadřovat se rychleji než lidé klidní. Drobné vady řeči naopak nutí mluvčího k tempu pomalejšímu, které mu umožňuje provádět sebekontrolu. Individuální mluvní tempo jedince se někdy označuje jako mluvní typ (Hetych a Hubáček, 1980, s. 90–91).

Časová modulace závisí také na obsahu sdělení a na vztahu mluvčího k tomuto obsahu. Pasáže, které mluvčí pokládá za důležité či myšlenkově náročné, pronáší pomaleji, zřetelněji a dynamicky. Naopak části textu, kterým mluvčí nepřikládá větší význam nebo jsou známé, vyslovuje rychleji a s menší silou hlasu (Buchtová, 2006, s. 67–68).

Pauza znamená přerušení řečového proudu. Nastává z fyziologických příčin tam, kde se mluvčí potřebuje nadechnout. Větší řečové celky odděluje pauza komunikativní. Pro srozumitelnost a správné pochopení sdělení by se pauza komunikativní měla krýt s pauzou nádechovou (Karlík et al., 2012–2018). Pauza se rozlišuje z hlediska jejího trvání na absolutní, jež má neomezenou délku, a relativní, což je krátkodobé přerušení řeči. Existuje také pauza potenciální, jejíž užití je nezávazné. Může, ale nemusí být realizována, záleží na konkrétní situaci (Krčmová, 2008, s. 80–81).

3.3 Formy modulace souvislé řeči

Na základě prozodických prostředků jmenovaných v předchozí kapitole fungují tyto formy modulace řeči – slovní přízvuk, větný přízvuk, intonace, důraz a emfáze (Karlík et al., 2012–2018).

Slovní přízvuk neboli akcent vzniká hlasitějším vyslovením některé slabiky slova. Čeština má přízvuk stálý, umístěný na první slabice slova. Při artikulaci slabiky, na níž je slovní přízvuk, dochází k zesílení výdechového proudu vzduchu a zintenzívení fonace. Kromě hlavního přízvuku, tj. přízvuku na první slabice, mají některá slova, především víceslabičná, také přízvuk vedlejší, který je umístěn na lichých slabikách. Jeho užití však není závazné. Ve složeninách se ale vyslovuje pravidelně (Hetych a Hubáček, 1980, s. 65–66).

Větný přízvuk znamená zvýraznění klíčového slova věty, příp. její části. Slovo, na něž je kladen, se vyznačuje zesílením přízvučné slabiky. Větný přízvuk je důležitým prostředkem významového a intonačního členění věty. Jeho umístění je zásadní pro jasné a srozumitelné vyjádření myšlenky, prostřednictvím větného přízvuku mluvčí vyjadřuje osobní stanovisko k obsahu sdělení. V češtině je neutrálním místem větného přízvuku konec výpovědi, resp. výpovědního úseku. Při subjektivním pořádku slov se větný přízvuk přesouvá (Hůrková-Novotná a Šrámková, 1984, s. 93–95).

Pojmem důraz se označuje nápadné zvýraznění částí výpovědi. Použití důrazu je vyjádřením subjektivního postoje mluvčího k obsahu sdělení, je projevem jeho emocí. Z toho důvodu bývá někdy označován také jako emotivní, patetický, afektivní přízvuk. Podílí se na něm síla, melodie, zvýraznění artikulace, případně i zpomalení tempa řeči. Důraz lze dát na jakýkoliv výraz výpovědi nebo jeho část. Zdůrazněna tak mohou být i slova, která v neutrální klidné výpovědi žádný přízvuk nemají (Krčmová 2008, s. 82).

Zvláštním druhem důrazu je emfáze neboli citově silně zabarvený důraz. Vzniká v případech, kdy chce mluvčí upozornit jak na závažnost obsahovou, tak na vlastní citový vztah ke sdělované skutečnosti. Může se realizovat proměnami obvyklé modulace řeči či artikulace hlásek, typické je zrychlené tempo řeči, opakování i prodlužování hlásek. Při emfatickém projevu mohou vznikat záměrné pauzy. Pro emfázi jsou příznačné parajazykové prostředky, tj. vzdechy, vzlyky či neartikulované zvuky, dále pak neverbální prostředky, zejména výrazná mimika a kinezika (Krčmová 2008; s. 83; Karlík et al., 2012–2018).

4 Lexikum

Slovní zásoba neboli lexikon či lexikum je tvořena souhrnem všech slov a slovních spojení, která se v konkrétním jazyce vyskytují. Slovní zásoba je dynamická, neustále se mění, a proto není možné zjistit přesný počet lexémů. Určitou představu o velikosti lexikonu podávají výkladové slovníky, naším největším slovníkem je Příruční slovník jazyka českého, který obsahuje dvě stě padesát tisíc hesel. Rozsah aktivní individuální slovní zásoby, jež zahrnuje výrazy, které jedinec běžně používá, je přibližně pět až deset tisíc slov. Pasivní individuální zásobu, kterou tvoří slova, jimž jedinec rozumí, ale aktivně je neužívá, tvoří zhruba čtyřicet tisíc slov. Tato čísla jsou ovšem pouze přibližnými odhady, neboť rozsah lexikonu každého jedince je ovlivňován např. vzděláním, věkem, profesí apod. (Cvrček et al., 2015, s. 96).

Lexikon je možné sledovat z hlediska jeho složení, rozlišuje se tzv. jádro a periferie slovní zásoby. Jádro (základní slovní fond) představuje centrum slovní zásoby každého jazyka. Řadí se k němu slova, která jsou užívána v běžné, každodenní komunikaci, jedná se především o pojmenování související s existencí člověka. Jejich počet je nízký, avšak četnost v jazykových projevech je vysoká, přibližně 90 % z celého počtu užívaných slov. Periferii neboli okrajovou a zároveň proměnlivou a větší část slovní zásoby tvoří slova málo frekventovaná. Hranice mezi jádrovou a periferní částí není ostrá, v průběhu času slova mohou přecházet z jedné do druhé (Hubáček, 2010, s.70–71).

Slovní zásoba spisovného jazyka je z většiny tvořena slovy neutrálními, tedy slovy, která mají pouze funkci pojmenovavací. Neutrální výrazy lze užít v různých oblastech vyjadřování. Ve slovní zásobě ale existují i slova, která se kromě funkce pojmenovavací vyznačují ještě vedlejšími příznaky, které pak použití daného slova do jisté míry omezují. Slova s různými vedlejšími příznaky se užívají pouze v určitých oblastech (Hubáček, 2010, s. 72–73).

Na základě typu vedlejšího příznaku lze slova rozdělit do několika skupin, a sice dle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka, slohových příznaků, expresivity, časových příznaků, původu a frekvence užívání (Hauser, 1980, s. 18–19).

4.1 Dělení dle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka

Celonárodně uznávanou podobou jazyka, která plní funkci národně reprezentativní, integrační a kulturotvornou, představuje spisovná čeština. Užívá se jí především v psané

formě a v oficiálních projevech mluvených, je kodifikována v mluvnících, slovnících, pravidlech pravopisu a výslovnosti. Mluvenou formou spisovné češtiny je hovorová čeština, jež slouží běžné denní komunikaci, lze ji tedy chápat jako oblast, přes níž se do spisovné češtiny dostávají výrazy ne zcela spisovné (Karlík et al., 2012–2018).

Vedle češtiny spisovné stojí čeština nespisovná. Jedná se o útvar národního jazyka, který je geograficky a sociálně diferenciován. Rozdíly územní vytvářejí tři vrstvy nespisovné češtiny, jde o slova obecné češtiny, slova oblastní neboli regionalismy a slova nářeční neboli dialektismy (Hauser, 1980, s. 21).

Obecná čeština vznikla na podkladě středočeského nářečí a postupně se rozšířila na celé území Čech a západní Moravy, nemá tedy úzké místní vymezení. Je jazykem běžné mluvy, spontánní soukromé komunikace. Mezi slova obecně česká patří např. *čínžák*, *kafe*, *mindrák* či *padavka*. Užívání obecné češtiny se výrazně projevuje zejména v hláskosloví a tvarosloví, mezi nejčastější obecně české rysy patří:

- změna *-é-* na *-í-* (psáno s *-ý-* nebo *-í-*), např. *malý město*, *polívka*
- změna *-í-/-ý-* na *-ej-*, např. *chytřej nápad*, *ubejvat*
- protetické *v-* např. *vokno*
- výslovnost *-i-* namísto *-í-*, *-u-* namísto *-ú-*, např. *vidim*, *jít domu*
- zánik *-l* v přičestí minulém u maskulin, např. *on to přines*
- zjednodušování souhláskových skupin, např. *prázniny*, *šveska*
- unifikace koncovek v instrumentálu plurálu zakončením na *-ma*, např. *těma nejlepšíma výkonama* (Karlík et al., 2012–2018).

Jako regionalismy se označují slova, jejichž užívání přesahuje hranice určitého dialektu a rozšiřuje se na větší oblast. Slova typická pro většinu území Čech se nazývají *čechismy*, např. *špitat*, *umolousaný*, *drandit*. Slova, jejichž výskyt je omezen na oblast Moravy, jsou *moravismy*, např. *duchna*, *pletýnka*, *seč* (Hauser, 1980, s. 21).

Výrazy užívané pouze v oblasti určitého nářečí a příslušníkům jiných oblastí neznámé jsou *dialektismy*. Užívají se v běžné mluvené komunikaci, nikoliv v oficiální. Ve spisovném projevu mohou dialektismy sloužit jako prostředky stylistické. Jednotlivá nářečí se dochovala v různé míře, zatímco na území Moravy jsou poměrně zachovalá, v Čechách jsou patrná mnohem méně. Na Moravě se rozlišují nářeční skupiny *lašská* (slezská), *moravskoslovenská* a *hanácká* (středomoravská). V rámci těchto nářečí, která

se označují jako interdialekty neboli nadnářečí, se ještě dále vyděluje několik podskupin. Mezi české dialekty patří nářečí středočeské, jihozápadočeské, severovýchodočeské, která jsou takřka sjednocena v obecnou češtinu (Čechová, 2000, s. 25).

Sociální diference zahrnuje slang, argot a profesní mluvu. Těmto útvarům národního jazyka se říká nestrukturní, neboť nemají své prostředky gramatické ani hláskové, mají pouze vlastní lexikum.

Slang je označení pro slovní zásobu, která je spjata s určitým sociálním prostředím, zahrnuje výrazy typické pro mluvčí určité zájmové či profesní skupiny. Slangové prostředky vznikají jazykovou hrou, využívá se metafor či univerbizace, pojmenování mají často expresivní ráz. Existuje slang myslivecký, např. *slechy* (*uši*), studentský, např. *biflovat se* (*učit se*), sportovní např. *mičuda* (*míč*) apod. (Čechová, 2000, s. 26).

Nejokrajovějším útvarem národního jazyka je argot. Vzniká u deklasovaných, tj. sociálně vyřazených, vrstev společnosti ze snahy o nesrozumitelnost mluvy pro příslušníky jiných společenských vrstev. Některé výrazy argotu byly dešifrovány a postupem času se rozšířily do obecné češtiny, např. *prachy* (*peníze*), *káča* (*pokladna*) nebo se staly součástí ustálených spojení, např. *dát bacha* (*dát pozor*), *jet na čundr* (*jet na výlet*) (Čechová, 2000, s. 26–27).

Společensky nejvýznamnější jsou různé profesní mluvy, tedy mluvy zaměstnanců, kteří při práci užívají jistého souboru termínů nebo terminologických spojení. Důvodem vytváření těchto slov je úspornost, stručnost a jednoznačnost v daném prostředí. Rozlišuje se mluva hornická, např. *štajgr* (*důlní dozorce*), zdravotnická, např. *lapiduch* (*nemocniční zřízenec*), železničářská, např. *veksl* (*výhybka*) apod. (Čechová, 2000, s. 26).

4.2 Dělení dle slohových příznaků

Na základě slohového neboli stylového příznaku se ve slovní zásobě vymezují slova hovorová, slova knižní, termíny a poetismy. Hovorová slova neboli kolokvialismy patří do běžně užívané mluvené podoby spisovného jazyka. Stojí však na pomezí spisovnosti, neboť do hovorové vrstvy neustále pronikají výrazy z obecné češtiny i slangů, hranice mezi hovorovostí a nespisovností proto nejsou pevné (Hauser 1980, s. 30). Rysem hovorové vrstvy je tedy tolerance k pojmenováním oblastním, profesním i slangovým, které sem pronikly obecným rozšířením (Karlík et al., 2012–2018). „Protože hovorová vrstva přísluší živému a mluvenému jazyku, je v neustálém vývoji“, což se projevuje již

řečeným přejímáním nespisovných slov (Hauser, 1980, s. 30) Za hovorová se považují např. slova *ohromný, písemka* nebo *činžák*.

Protiklad ke slovům hovorovým představují slova knižní. Jsou typická pro vyšší styl, užívají se zejména v komunikaci písemné, setkat se nimi ale lze i ve slavnostních mluvených projevech. Mezi výrazy knižní se řadí např. *líce, chrabrý, pět (zpívat)*. Knižní slova mohou mít příznak zastaralosti, neslučují se však s neologizací (Hauser, 1980, s. 32).

Pojmenování, která se užívají v odborném stylu, se nazývají odborné názvy nebo termíny, jejich souhrn pak tvoří odborné názvosloví neboli terminologii konkrétního oboru. Kromě základního požadavku, kterým je spisovnost, musí termín vyhovovat několika dalším požadavkům, které něj klade jednak jazykověda a jednak obor, k němuž přísluší. Těmito požadavky jsou jednoznačnost a přesnost, tj. termín má definovaný význam a v rámci terminologie určitého oboru musí být jednoznačný; ustálenost, tj. termín zajišťuje bezporuchovost odborné komunikace; neexpresivnost, tj. nepřítomnost citového příznaku; systémovost, tj. míra, do jaké termín zapadá do systému dané terminologie; nosnost, tj. termín má schopnost být východiskem pro tvorbu dalších termínů a ústrojnost, tj. struktura termínu odpovídá pravidlům jazykového systému. Mnoho termínů vzniká procesem terminologizace, což znamená, že běžně užívaná, neodborná slova získala povahu termínů. Opačným procesem je determinologizace, kdy naopak dochází k oslabení terminologického významu (Hauser, 1980, s. 32–35; Karlík et al., 2012–2018).

Pojmenování užívaná v textech umělecké povahy, zejména v poezii, jejichž účelem je plnění estetické funkce, se označují jako poetismy. Vytváření poetismů je charakteristické především pro literární generace devatenáctého století (Hauser, 1980, s. 39–40).

4.3 Dělení dle expresivity

Expresivita představuje pragmatickou složku významu slova danou postojem mluvčího, je buď kladná, nebo záporná. Výrazové prostředky, které slouží k vyjádření citového, hodnotícího či volního vztahu k obsahu sdělení, jsou expresiva (Karlík et al. 2012–2018).

Výrazy s kladnou expresivitou, tedy s citově pozitivním příznakem, se dělí na deminutiva neboli zdobněliny, např. *vodička, očičko*, slova důvěrná neboli familiární, např. *zlatíčko, miláček*, hypokoristika neboli slova domácká, např. *maminka, Lenička*, slova dětská, např. *papat, hajat* a eufemismy, tj. výrazy se zjemňující funkcí, např. *zesnout, odejít na*

věčnost. Mezi slova se zápornou expresivitou, tedy s příznakem citově negativním, patří pejorativa neboli slova hanlivá, např. *herka*, *barabizna*, augmentativa neboli slova zveličelá, např. *babizna*, *psisko*, slova zhrubělá a vulgární, např. *kecat*, *chlastat* a dysfemismy, tj. zhrubělé výrazy, např. *zdechnout*, *mrzák* (Hubáček, 2010, s. 75).

Pokud je citový příznak výrazu spjat přímo s daným slovem a jeho stavbou, jedná se o tzv. expresivitu inherentní, např. *žvanit*, *dědoušek*. V případě, že citový příznak vyplývá až z užití výrazu v kontextu, jde o tzv. expresivitu adherentní, např. *kočka* (*žena*). Dále se rozlišuje expresivita hlásková, slovotvorná a lexikálně sémantická. Hlásková expresivita se projevuje hláskovou stavbou slova, a sice tak, že slovo sestává z hláskových spojení neobjevujících se ve slovech neutrálních, např. *tulpas*, *hňup* (Hubáček, 2010, s. 75–76). Expresivita slovotvorná se vztahuje ke slovům zdobnějším a zveličelým, která jsou tvořena typickými příponami *-ek*, *-ka*, *-ček*, *-čka*, *-ička*, *-isko*, *-ičko*, *-as*, *-och* apod., např. *klid'as*, *tlust'och*. Lexikálně sémantická expresivita se týká základního významu slova, jenž označuje věci vyvolávající citové hodnocení. Jedná se o citoslovce vyjadřující emoce a vůli, např. *hybaj*, *ach*, citoslovce zvukomalebná a slova od nich odvozená, např. *krá*, *vrkú*, *vrkat*, a expresiva adherentní, která mají základní význam neutrální, druhotný význam je však citově příznakový, např. *fasáda* (*obličej*) (Hubáček, 2010, s. 75–76).

4.4 Dělení dle časových příznaků

Slovní zásoba prochází neustálým vývojem, některá slova zastarávají a postupně se z užívání vytrácejí, jiná naopak nově vznikají a do jazyka se teprve dostávají. V souvislosti s tímto procesem se tak dělí slova na zastaralá, resp. zastarávající a nová.

Jako zastaralé se označují výrazy, které jsou z jazyka vytlačovány. Jejich užití je však stále možné, např. pro potřebu expresivního vyjádření. V rámci vrstvy zastaralých slov se vydělují archaismy a historismy. Archaismy jsou slova, která se přestávají používat, neboť jsou nahrazovány slovy jinými, živými. Lze je dále rozdělit na slova zastarávající, kam patří např. *ctitelkyně* nebo *dvořenín*, a zastaralá, mezi ně patří např. *bradýř* či *drahný*. Pojmenování, která označují jevy a reálie již zaniklé, se nazývají historismy. Na rozdíl od archaismů většinou nemají v současném jazyce neutrální synonyma. Příklady historismů jsou např. *purkmistr*, *legie* či *tolar* (Hauser, 1980, s. 41–43).

Protipól slov zastaralých představují slova nová neboli neologismy. Neologismus je takové slovo, které je ve vztahu ke slovům v současném jazyce již existujícím pocíťováno

jako nové, a to jak z hlediska vzniku, tak z hlediska funkčního. Ve chvíli, kdy je nové slovo běžně užíváno většinou uživateli jazyka, ztrácí příznak novosti. Neologismy vznikají z potřeby pojmenovat nové skutečnosti, příp. z potřeby nahradit stávající výraz výrazem přesnějším (Karlík et al., 2012–2018).

4.5 Dělení dle původu

Slovní zásoba češtiny je z největší části tvořena slovy domácího původu. Vedle nich se však v jazyce objevují i slova původu cizího. Cizí lexikální jednotky se slovům domácím přizpůsobují různou měrou. Slovům, která se svou formou, hláskovou stavbou a gramatikou přizpůsobila češtině, se říká slova zdomácnělá a jejich cizost není mnohdy ani pocíťována, např. *cihla, barva, škola*. U některých slov je cizí původ patrný z jejich zvukové či grafické podoby, jedná se kupříkladu o slova s hláskami *g, f* nebo slova s písmenem *x* (Hauser, 1980, s. 51–52).

Na druhé straně v jazyce existují slova zcela nepřizpůsobená, u nichž je příznak cizosti zřetelný. Jde o pojmenování cizích reálií, např. *gondola, madam, džungle*. Některá cizí slova se však postupem času mohou rozšířit do širšího povědomí a pozbývají pak příznak výlučné cizosti, např. *džem, kajak*. Hranice mezi slovy zčásti přizpůsobenými a nepřizpůsobenými tedy není přesně vymezená. Mezi nepřizpůsobená slova patří také slova citátová, např. *de iure, faux pas, happy end*. Specifickou skupinou mezi slovy cizími jsou slova mezinárodní neboli internacionalismy vyskytující se současně ve více nepříbuzných jazycích určitého jazykového, kulturního areálu, např. *diskuse, tenor* (Hauser, 1980, s. 51–57).

4.6 Dělení dle frekvence užívání

Z hlediska frekvence užívání lze rozdělit slova na frekvenčně neomezená, jichž je ve slovní zásobě nejvíce, a na frekvenčně omezená, která se v jazykových projevech vyskytují pouze v omezené míře. V rámci vrstvy slov frekvenčně omezených se rozlišují slova řídká, tj. taková, k nimž jsou v jazyce synonyma užívána běžně, např. *řeziny, čerstvota* a slova řídká, jež se objevují jen ojediněle, např. *sestrojovatel, duť*. Mezi slova s řídkým výskytem patří také archaismy a neologismy (Hauser, 1980, s. 58).

5 Syntax

Syntax neboli skladba je součástí gramatiky a obecně ji lze definovat jako nauku o větné stavbě. Předmětem jejího zájmu je věta jako základní jednotka jazyka, rozlišuje přitom větu jednoduchou a souvětí. Syntax se dále zabývá vztahy mezi větami v souvětí, slovosledem, větnými členy a vztahy mezi nimi, modalitou výpovědi apod. Přesně řečeno syntax se zabývá „vyššími mluvnickými celky, které vznikají spojováním a usouvztažňováním slov i víceslovných pojmenování (...) do různě složitých větných a souvětých struktur“ (Hubáček, 2010, s. 192). Současná syntax studuje jak výrazovou stránku větných celků, tak jejich stránku významovou.

5.1 Věta jednoduchá, souvětí

Věta jednoduchá je celek vyjadřující jednu myšlenku, obsahuje pouze jedno sloveso ve tvaru určitém (*verbum finitum*), přesněji řečeno jedná se o strukturu „syntaktických vztahů mezislovních obsahujících jednu gramaticky vyjádřenou predikaci“ (Čechová, 2000, s. 264). Věta jednoduchá může být buď jednočlenná, nebo dvočlenná, určující je přítomnost podmětové části. Ve větě jednočlenné podmětová část chybí, větu tak tvoří pouze přísudek neboli predikát a případně doplnění, která jej rozvíjejí. Věta dvočlenná obsahuje obě části, podmětovou i přísudkovou, tj. základní skladební dvojici (Čechová, 2000, s. 274).

Souvětí, někdy označováno termínem věta složená, je „syntaktická jednotka složená ze dvou nebo více dílčích vět, které jsou spojeny do podoby vyššího mluvnického i obsahového celku, v němž jednotlivé věty ztrácejí svou samostatnost a vstupují do vzájemných sémantických i syntaktických vztahů“ (Hubáček, 2010, s. 283). Jednotlivé věty v souvětí mohou být spojeny různými spojovacími prostředky, konkrétně spojkami, vztažnými zájmeny či vztažnými příslovci. V některých souvětích nemusí být užito spojovacího prostředku, takové spojení se nazývá bezespoječné neboli asyndetické (Hubáček, 2010, s. 283–284). Existují dva typy souvětí, souřadné neboli parataktické a podřadné neboli hypotaktické. Parataxi se rozumí takový způsob spojení vět, při němž se připojená věta nezačleňuje do jiné věty jako její větný člen, věty jsou na sobě mluvnicky nezávislé. Hypotaxe je označení pro takové spojené vět, jímž se jedna věta začleňuje do jiné věty jako její větný člen, začleněná věta se tak stává závislou (Hubáček, 2010, s. 284–289).

5.2 Odchylky od větné stavby

Odchylkami od pravidelné větné stavby se rozumí určité konstrukční zvláštnosti ve výstavbě věty. Odchylky či nepravidelnosti mohou být jak záměrné (motivované), jimiž chce mluvčí některou pasáž textu zdůraznit či upřesnit, tak neúmyslné (nemotivované), které jsou hodnoceny jako chybné.

Velice častou motivovanou odchylkou je elipsa neboli výpustka. Její podstata spočívá ve „vynechání výrazu, který jinak do větné struktury náleží“ (Hubáček, 2010, s. 272). Výraz lze vynechat za předpokladu, že je zřejmý z kontextu nebo ze zkušenosti mluvčích. Elidováno může být sponové sloveso, např. *Prach náš vrah. (je)*, v běžném hovoru, kdy je známo, o čem se mluví, je pak častá elipsa slovesa plnovýznamového, např. *Petr ještě nezačal?* (např. *psát*). Elipsy se dělí na kontextové a situační. V případě kontextové elipsy, jsou z textu vypuštěny ty složky, které jsou známy z kontextu, např. na otázku *Kdy přijdeš ze školy?* postačí odpovědět pouze *Ve dvě hodiny*. Při situační elipse dochází k vynechání výrazů v závislosti na konkrétní situaci, mluvčí tak reaguje bez ohledu na další slovní kontext a vyřkne kupříkladu pouze jádro výpovědi, např. *Honem! Vodu!* (Hubáček, 2010, s. 272).

Mezi nejčastější nemotivované odchylky od větné stavby patří kontaminace, zeugma, anakolut a atrakce (Hubáček, 2010, s. 280–281).

Jako kontaminace se označuje nesprávné křížení vazeb dvou různých sloves. Děje se tak především u sloves majících podobný význam nebo také u sloves zvukově podobných. Jako příklad lze uvést významově blízká slovesa *přihlížet* a *dívat se*. Zatímco sloveso *přihlížet* by mělo být doplněno předložkou *k*, tedy *přihlížet k něčemu*, sloveso *dívat se* se pojí s předložkou *na*, tedy *dívat se na něco*. Smíšením vazeb těchto dvou sloves je pak sloveso *přihlížet* doplněno spojením *na něco* a výsledná vazba zní *přihlížet na něco* (Karlík et al., 2012–2018).

Zeugma je definováno jako „spřažení dvou dominantních výrazů jedním doplňujícím členem, který je formálně vztažen jen k jednomu z nich, významem však patří k oběma výrazům“ (Hoffmannová, 2019, s. 180). Zjednodušeně lze říci, že se jedná o zanedbání odlišné vazby dvou různovazebných sloves. Příkladem zeugmatu je věta *Včera jsem viděl a seznámil se s novým ředitelem naší společnosti*. Sloveso *vidět* se pojí se čtvrtým pádem, zatímco sloveso *seznámit se* vyžaduje doplnění v sedmém pádě. Každé sloveso by tedy

mělo být doplněno náležitým tvarem, správně utvořená věta vypadá takto: *Včera jsem poprvé viděl nového ředitele naší společnosti a seznámil se s ním.* (Hubáček, 2010, s. 282).

Anakolut neboli vybočení z větné konstrukce, někdy též vyšinutí z vazby, souvisí s „porušením koherence výpovědi: dochází ke změně syntaktického schématu při tvorbě výpovědi“ (Hoffmannová, 2019, s. 191). Jedná se o to, že mluvčí rozvíjí či zpřesňuje, a to mnohdy komplikovaně, začátek výpovědi a poté k němu mluvnicky nesprávně připojí zbytek výpovědi, např. *Chladným a deštivým počasím, které zavládlo, jak jsme vás v naší relaci už informovali, v celé Evropě, nás nepříjemně zaskočilo.* (Hubáček, 2010, s. 282). Anakolut se často objevuje v dlouhých výpovědích, hojný je také v nepřipravených promluvách, při nichž mluvčí může ztratit přehled o tom, jak svůj výrok začal (Hoffmannová, 2019, s. 191–193).

Atrakce označuje syntaktickou strukturu vzniklou „mechanickým přizpůsobením gramatického tvaru nějakého slova gramatickému tvaru slova sousedního“ (Karlík et al., 2012–2018). Příkladem může být věta *Tato situace neunikla pozornosti našemu vedoucímu.* Výrazy *našemu* a *vedoucímu* jsou ve třetím pádě, který vznikl atrakcí ke třetímu pádu výrazu *pozornosti*, tomu ovšem tento pád náleží. Výrazy *našemu* a *vedoucímu* by měly být v pádě druhém, věta by pak vypadala takto: *Tato situace neunikla pozornosti našeho vedoucího.* (Hubáček, 2010, s. 282–283).

6 Neverbální komunikace

Neverbální komunikace, někdy označovaná také jako řeč těla, zahrnuje všechny komunikační prostředky, jejichž základem není slovo. Jedná se v podstatě o fyzické projevy organismu, které lze analyzovat z anatomického hlediska. Význam těchto signálů spočívá zejména v jejich interpretaci příjemcem (Černý, 2009, s. 30–31). Lotko (2004) rozlišuje šest druhů mimoslovního sdělování – proxemika, haptika, posturika, kinezika, mimika a pohledy.

6.1 Proxemika

Výraz proxemika pochází z anglického slova proximity, tj. blízkost, a označuje rozmístění účastníků komunikace v prostoru. Vyjadřuje vztah mezi lidmi na základě vzdálenosti, kterou k sobě při komunikaci zaujímají (Černý, 2008, s. 57–58).

Na základě toho, jak daleko od sebe komunikující partneři stojí, se rozlišují čtyři úrovně vzdáleností, tzv. proxemické zóny – intimní, osobní, společenská a veřejná (Lotko, 2004, s. 76–77). Intimní zóna, jejíž vzdálenost končí přibližně na čtyřiceti pěti centimetrech, patří především nejbližším členům rodiny a je vyhrazena pro důvěrné styky. Výjimečně se do této zóny dostávají i jiní lidé, např. při gratulaci. Narušení intimní zóny bývá jedincem pocíťováno jako nepříjemné (Lotko, 2004, s. 77). V rozmezí mezi čtyřiceti pěti a sto dvaceti centimetry se vymezuje osobní zóna, v níž probíhá komunikace mezi přáteli, kolegy či osobami, se kterými má jedinec dobré vztahy. Společenská zóna mající krajní hranice na sto dvaceti a třech stech sedmdesáti centimetrech je zónou, v níž se odehrává většina formálních či skupinových komunikací. Vzdáleností nad tři sta sedmdesát centimetrů je charakterizována veřejná zóna, jež je typická např. pro učitele či přednášející (Lotko, 2004, s. 76–78).

6.2 Haptika

Výraz haptika pochází z řeckého slova hápto, tj. připevňuji, spojuji. Haptika vyjadřuje taktilní kontakt, jde tedy o sdělování dotykem. Dotyk zahrnuje různé typy chování, nejběžnějším prostředkem haptiky je podání ruky. Tento druh taktilního kontaktu poskytuje komunikujícímu přímé informace o jeho partnerovi. Při stisku ruky si lze všimnout teploty a vlhkosti ruky, zpocená a studená ruka může signalizovat nervozitu, dále pak síly stisku, kdy pevný stisk značí nadřazenost a slabý naopak neprůbojnost, a délky stisku, krátký stisk vyjadřuje nezáměr (Lotko, 2004, s. 78–79).

Lze rozlišit tři styly podání a stisku ruky – dominantní, spojenecký a podřízený. Při dominantním stylu vyjadřujícím úmysl vedení je ruka obrácena tak, že dlaň při podání a stisku směřuje směrem dolů. Spojenecký styl je projevem rovnosti, dlaň je při podání a stisku v kolmé poloze. Podřízený styl, při němž dlaň směřuje vzhůru, značí ochotu podřídit se vůli druhého (Černý, 2008, s. 130–132).

6.3 Posturika

Označení posturika či posturologie vychází z latinského výrazu *positura* znamenajícího poloha. Posturika studuje komunikaci uskutečňovanou prostřednictvím určitého fyzického postoje a držení těla. Poloha a postoj signalizují nejen to, co se s jedincem zrovna děje, ale také to, co se s ním dělo v předchozím okamžiku. Do určité míry poloha může napovědět i to, co se s jedincem bude dít v okamžicích následujících (Černý, 2008, s. 67).

Posturika rozlišuje dva typy postojů partnerů během komunikace, a sice kongruentní a nekongruentní. Kongruentní neboli shodný postoj vyjadřuje vzájemný soulad, rovnost mezi oběma partnery, kteří zaujímají přibližně stejný postoj. Nekongruentní postoj je naopak vyjádřením nerovnosti, nesouladu, příp. až neúcty jednoho ke druhému. V takovém případě partneři zaujímají rozdílné postoje, pozice (Lotko, 2004, s. 80–81).

6.4 Kinezika

Kinezika, někdy také kineziologie, pochází z řeckého slova *kinesis*, tj. pohyb. Kinezika studuje význam pohybů těla a jeho částí při komunikaci. Z hlediska trvání lze pohyby rozdělit na bodové činnosti, které trvají jen několik sekund, např. kývnutí hlavy, pohybové pozice trvající několik minut, např. pohyby při uvítání známých, a pohybové prezentace, jež trvají řádově hodiny, např. doba od vstupu jedince do ordinace až po její opuštění (Lotko, 2004, s. 81).

Součástí kineziky je gestika, která se zabývá lidskými gesty, tj. pohyby různých částí těla. Gesta bývají součástí slovního projevu, případně jej mohou zastupovat. Nejčastěji se jedná o pohyby rukou, v takovém případě se někdy užívá pojmenování *chironomie* pocházející z řeckého *cheir*, tj. ruka. Jedná se o nauku zabývající se pohyby rukou (Lotko, 2004, s. 81–82).

6.5 Mimika

Pojem mimika pochází řeckého výrazu mimikos, jenž v překladu znamená napodobovat, imitovat. Jedná se o vědomé vyjadřování zejména vnitřních pocitů výrazem obličeje. Mimikou získává obličej určitý výraz, který odpovídá obsahu sdělení, odráží duševní stav jedince nebo jeho vztah ke komunikačnímu partnerovi (Lotko, 2004, s. 82).

Emoce identifikovatelné ve výrazu obličeje je možné dle Lotka (2004) dělit na primární (dichotomické) a sekundární (odvozené). K emocím primárním se řadí štěstí–neštěstí, očekávání–překvapení, jistota–strach, radost–smutek, klid–rozčilení, spokojenost–nespokojenost a zájem–nezájem. Emoce sekundární vznikají ve chvíli, kdy jedinec prožívá více emocí najednou.

6.6 Pohledy

Oční kontakt neboli řeč očí je významnou součástí každé komunikace, patří k nejdůležitějším způsobům mimoslovního předávání informací. U řeči očí se sleduje zejména zaměření pohledu, doba trvání pohledu, četnost pohledů na různé „terče“, sled pohledů, objem pohledů, úhel otevření očních víček, velikost zornic, odklon směru pohledu, mrkání a pohyby obočí (Lotko, 2004, s. 84).

Z pohledu očí lze vyčíst zaujetí posluchače, delší a častější pohledy na komunikačního partnera svědčí o zájmu, vyhýbání se očnímu kontaktu naopak vyjadřuje nezájem. Informace lze získat také ze změny velikosti zorniček, na níž nemá vliv pouze množství světla, nýbrž i emoční stav jedince. Ve stavu citového vzrušení se zorničky zvětšují, „naopak minimální průměr mají tzv. zlostné oči“ (Lotko, 2004, s. 84–85).

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

7 Metodologický rámec, cíl práce, předpoklady

Obsahem výzkumné části práce je analýza projevů moderátorů vybraných televizních pořadů. Základním kritériem při jejich výběru bylo, aby se jednalo o pořady z produkce média veřejnoprávního i komerčního. V případě veřejnoprávní televizní stanice byla tedy jedinou možností Česká televize, z komerčních stanic byly zvoleny TV Nova a TV Barrandov. Při volbě konkrétních pořadů se přihlíželo zejména k jejich celkovému formátu, neboť snahou bylo zvolit takové pořady, které jsou si podobné svým zaměřením, strukturou či počtem přítomných moderátorů. Analyzovány budou projevy moderátorů těchto pořadů – Interview ČT24, Dobré ráno, Snídaně s Novou a Duel Jaromíra Soukupa.

Projevy moderátorů budou zkoumány z hlediska jazykových rovin – foneticko-fonologické, morfologické, syntaktické, lexikální a z hlediska neverbální komunikace a jiných mimojazykových projevů. Sledovány budou především odchylky od spisovného jazyka, vhodnost a správnost modulace a členění řeči, větná stavba, užitá slovní zásoba, způsoby neverbálních projevů apod. Uváděny budou všechny časté či specifické jazykové jevy, nikoliv pouze takové, které se odchyľují od spisovnosti či kultivovanosti projevu. Výzkumná část tedy přímo navazuje na část teoretickou, vychází z poznatků v ní uvedených a aplikuje je v praxi.

Cíl této práce spočívá v popsání, zhodnocení a porovnání úrovně verbálního i neverbálního vyjadřování moderátorů z veřejnoprávní televizní stanice a ze stanic komerčních. Záměrem není hodnotit mluvu konkrétního moderátora (ačkoliv v případě pořadu Duel Jaromíra Soukupa tomu nelze vyhovět), ale vyjadřování a projev všech moderátorů daného pořadu. Z toho důvodu nebude v pořadech Dobré ráno, Snídaně s Novou a Interview ČT24, kde se střídá několik moderátorů, rozlišováno, o kterého konkrétně se jedná, neboť vzhledem k cíli práce to není podstatné. Výjimkou jsou transkribované repliky, u nichž se musejí uvádět iniciály mluvčího.

Z ranních televizních pořadů, tj. Dobré ráno a Snídaně s Novou, byly vyjmuty zpravodajské relace, předpověď počasí, přehled tisku a další bloky, v nichž moderátoři předčítají předem připravený text. Vyčleněny byly také videoklipy, předtočené reportáže, reklamní bloky apod.

Vzhledem k tomu, že některé pořady nejsou na internetových stránkách archivovány dlouhodobě, předcházelo analýze nahrání všech zvolených epizod pro možnost pozdější kontroly. Výběr jednotlivých děl byl podmíněn pouze tím, aby se v nich objevili všichni moderátoři daného pořadu, pokud se jich střídá více. Každý pořad reprezentuje pět děl vysílaných v rozmezí únor až březen 2020, přehled podává následující tabulka.

Pořad		Datum vysílání	Moderátor/moderátorská dvojice
Dobré ráno		13. února	Veronika Poláčková, Petr Rajchert
		25. února	Petra Češková, Radek Eben
		28. února	Petra Češková, Radek Eben
		2. března	Soňa Baranová, Ondřej Blaho
		4. března	Soňa Baranová, Ondřej Blaho
Duel Jaromíra Soukupa		18. února	Jaroslav Soukup
		25. února	Jaroslav Soukup
		27. února	Jaroslav Soukup
		3. března	Jaroslav Soukup
		5. března	Jaroslav Soukup
Interview ČT24		21. února	Zuzana Tvarůžková
		25. února	Daniel Takáč
		3. března	Zuzana Tvarůžková
		5. března	Daniel Takáč
		18. března	Linda Bartošová
Snídaně s Novou		6. března	Zorka Hejdová, Miroslav Hejda
		9. března	Gabriela Partyšová, Pavel Svoboda
		12. března	Gabriela Partyšová, Pavel Svoboda
		20. března	Nikol Čechová, Milan Peroutka
		30. března	Zorka Hejdová, Miroslav Hejda

Co se týče struktury, všechny kapitoly jsou koncipovány totožně. Nejprve je krátce charakterizován pořad, následuje rozbor z pohledu jednotlivých rovin a na závěr kapitoly je připojeno stručné dílčí shrnutí zjištěných poznatků. Zaznamenané jevy jsou vždy doloženy konkrétními příklady, a to buď jejich vypsáním, nebo formou jedné či více transkribovaných replik. Pravidla, podle nichž byla v této práci prováděna transkripce, uvádí kapitola 7.2.

Stanovení předpokladů

Po výběru pořadů bylo stanoveno několik předpokladů. Východiskem pro jejich stanovení byly jednak osobní poznatky získané sledováním veřejnoprávních i komerčních médií a jednak existence požadavků na jazykový projev moderátorů České televize. Jedná se o Kodex České televize, konkrétně Článek 9 „Jazykový projev“ (podrobněji v kapitole 7.1).

Předpoklad č. 1: Moderátoři veřejnoprávní televizní stanice budou hovořit převážně spisovným jazykem, budou užívat správnou deklinaci a konjugaci.

Předpoklad č. 2: Moderátoři veřejnoprávní televizní stanice budou tvořit smysluplné větné celky, nebudou se často dopouštět odchylek od pravidelné větné stavby.

Předpoklad č. 3: Moderátoři komerčních televizních stanic budou užívat vycpávková slova, jejich projev bude obsahovat hezitační zvuky.

Předpoklad č. 4: Moderátoři komerčních televizních stanic budou často užívat obecně české jazykové prostředky, a to jak v hláskosloví, tak v tvarosloví.

7.1 Kodex České televize, Článek 9

Spolu s Českým rozhlasem a Českou tiskovou kanceláří patří Česká televize mezi média veřejné služby České republiky (veřejnoprávní média), tj. „média zřízená zpravidla zákonem k tomu, aby naplňovala veřejný zájem v oblasti mediální komunikace“ (Reifová, 2004, s. 138). Běžně kladenými nároky na veřejnoprávní média jsou především „poskytování nepředpojatého zpravodajství, služby celospolečenským zájmům, péče o komunikační rovnoprávnost některých menšin (...), podpora kulturního či právního vědomí, vzdělanosti, poskytování zábavy apod.“ (Reifová, 2004, s. 138).

Vzhledem k pozici, kterou Česká televize zaujímá, byl přijat Kodex České televize, jenž stanovuje zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání. V roce 2003

jej předložila Rada České televize Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky, která Kodex schválila.

Do Kodexu České televize jsou mimo jiné zaneseny požadavky na vyjadřování hlasatelů, moderátorů a redaktorů shrnuté v Článku 9 „Jazykový projev“. Odstavec 9.1 ukládá všem zmíněným pracovníkům povinnost vyjadřovat se kultivovaně a působit tak „jako vzor správného užívání jazyka již s ohledem na skutečnost, že diváci mohou takovému jednání přikládat normotvorný význam“ (Kodex České televize, 2003, s. 19). V odstavci 9.2 je uvedeno, že hlasatelé, moderátoři a redaktoři se musí vyjadřovat spisovným jazykem, výjimku tvoří citace nebo interpretace výroku jiné osoby. Následující odstavec 9.3 hovoří o tom, že by neměly být užívány klišé či jiné prostředky zplošťující obsah sdělení, dále pak dobově populární výrazy snižující jeho přesnost. Odstavec 9.4 informuje o spolupráci České televize s jazykovými odborníky, kteří pro ni kromě jiného pravidelně zpracovávají analýzu jazykové úrovně vysílání.

Z výše uvedeného je patrné, že Česká televize má povinnost dbát na kulturu jazykového projevu a klade proto důraz na kultivované vyjadřování moderátorů, hlasatelů a redaktorů, kteří svým projevem mají moc působit na diváky.

7.2 Transkripce audiovizuálního materiálu

Transkript neboli přepis označuje převedení dynamického, tj. v čase probíhajícího, audiovizuálního záznamu na jev grafický, tj. v čase neprobíhající. V nejjednodušší podobě se jedná o zápis toho, co účastníci komunikace řekli. V náročnější podobě je to zápis toho, jak spolu účastníci komunikace hovořili, např. kdy udělali v řeči pauzu, kdy mluvili rychle, kdy pomalu, kdy se smáli apod. Je samozřejmé, že i ten nejnáročnější přepis bude vždy pouze redukováným záznamem toho, co se reálně odehrálo (Kaderka a Svobodová, 2006).

Transkripční přepis replik v této diplomové práci je podle příručky *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů* od autorů Petra Kaderky a Zdeňky Svobodové.

Při přepisu bylo v souladu se zmíněnou příručkou uplatňováno pravidlo „co je vysloveno ortoepicky, tj. dle zásad výslovnosti spisovného jazyka, je zapsáno ortograficky, tj. podle platného pravopisu“.

Značky používané v transkriptech (vedle transkripčních značek uvedených ve zmíněné příručce jsou použity některé značky vlastní):

KN	označení mluvčího
to já [nevím]	simultánně pronesené
[v té knize]	pasáže
=	okamžité navázání na repliku partnera
<u>zase</u> , <u>zase</u>	zdůraznění slabiky nebo celého slova
a : le :	protažení hlásky
e, ee, eh, ehm	hezitační zvuky
(.)	krátká pauza
(..)	dlouhá pauza
[...]	vynechaný úsek
?	vysoké stoupnutí hlasu
,	mírné stoupnutí hlasu
.	klesnutí hlasu
mon-	nedokončení slova
...	nedokončená výpověď
<uhodil>	pasáž pronesená se smíchem
(ale)	předpokládaný, ne dobře srozumitelný výraz
(?)	nesrozumitelný výraz
((smích))	komentář přepisovatele

8 Interview ČT24

Interview ČT24 je publicistický pořad České televize pravidelně vysílaný na programu zpravodajské stanice ČT24. Jeho vysílání započalo v roce 2006. Jedná se o relaci přenášenou živě, a to každý všední den od 18:30 do 18:55. Podstatou pořadu je rozhovor moderátora⁷ s osobností, jejíž činnost či oblast zájmu se vztahuje k významným a aktuálním problémům nebo událostem dne, k nimž se tato vyjadřuje. Hosty jsou představitelé politické scény, umělci nebo odborníci z různých oborů. Rozhovor probíhá vždy mezi jedním moderátorem a jedním hostem. V současné době pořad střídavě moderují Zuzana Tvarůžková, Linda Bartošová a Daniel Takáč. Dialog bývá prokládán předtočenými reportážemi vztahujícími se k diskutovanému tématu.

V průběhu let se v pořadu vystříдалo několik moderátorů, mezi nimiž byli např. Bohumil Klepetko, Světlana Witowská nebo Daniela Písařovicová. Kromě toho byl v letech 2013–2014 pozměněn také název, a sice na Interview Daniely Drtinové, neboť moderátorkou byla právě Daniela Drtinová.

8.1 Foneticko-fonologická rovina

Z hlediska roviny foneticko-fonologické splňovalo vyjadřování všech moderátorů veškeré nároky na kultivovaný projev. Moderátoři vhodně užívali modulačních prostředků, tedy tempa řeči, síly hlasu, důrazu apod., zároveň vhodně členili své výpovědi na kóla neboli výpovědní úseky. Výsledné promluvy tak byly přehledné, jasně formulované a srozumitelně pronesené. V žádné části analyzovaného materiálu nedošlo k situaci, kdy by byl výrok moderátora nesrozumitelný například vlivem neadekvátního rozložení pauz, nevhodného členění nebo nepřiměřeného mluvního tempa. Zachycen byl pouze jeden okamžik, kdy moderátor musel zopakovat část své otázky. Důvodem mohlo být tišší pronesení otázky, případně chvilková nepozornost hosta.

DT: o co opíráte to přesvědčení? o co to opíráte

Velkou pozornost moderátoři věnovali také správné výslovnosti, striktně dodržovali všechna ortoepická pravidla. V jejich projevech se neobjevily žádné nezřetelně, nedbale či zjednodušeně vyslovené výrazy. Stejně tomu bylo ohledně přeroknutí, která taktéž nebyla zaznamenána.

---

⁷ V diplomové práci většinou nebude rozlišováno mezi moderátorem a moderátorkou, všichni mluvčí bez ohledu na pohlaví tak budou označováni výrazem *moderátor*.

Přestože moderátoři neměli otázky předem dané a museli je tedy stylizovat až v průběhu rozhovoru, nevyskytly se v jejich řeči hezitační zvuky, které bývají právě v nepřipravené komunikaci časté. Výjimku představovala pouze následující promluva.

ZT: to znamená vidíte tady koncepční přístup anebo přístup e poněkud chaotický

Hláskosloví bylo plně v souladu se spisovným jazykem, v řeči žádného z moderátorů nebyla zaznamenána jediná hláskoslovná odchylka od spisovnosti.

8.2 Morfologická rovina

Podobně jako tomu bylo v rovině foneticko-fonologické, tak také rovina morfologická nevykazovala odklon od spisovného jazyka. Moderátoři užívali příslušné koncovky, tvořili správné slovní tvary. V celkovém zkoumaném materiálu se objevily pouze dva případy nespisovného tvarosloví. Konkrétně se jednalo o chybnou koncovku adjektiva vlivem nerespektování životnosti substantiva, v druhém případě šlo o nesprávný tvar zájmena z důvodu opomenutí rodu substantiva.

- **zanedbání rodu jména u adjektivní flexe**
nejsou lidi spíš otrávený
- **zanedbání shody podmětu s přísudkem**
oni jsou tady ty výhrůžky smrti

Jiné nespisovné jazykové prostředky nebyly v projevech moderátorů zaznamenány. Několikrát byla užitá hovorová varianta prvního pádu *lidi* od plně spisovného tvaru *lidé*. Ovšem vzhledem k tomu, že hovorová čeština je mluvenou formou spisovné češtiny, nelze to považovat za chybu.

V případě, že chtěli moderátoři posunout směr rozhovoru nebo začít hovořit o dalším tématu, využívali k tomu tzv. inkluzivní plurál.

- **hovorový tvar *lidi***
lidi za kulturou nepřijdou; už víte o nějakých akcích které se ruší, protože umělci nepřijedou nebo se obávají třeba i toho, že by nepřišli lidi; nejsou lidi spíš otrávený

- **inkluzivní plurál**

Např.:

- *pojd'me zpátky ke kultuře, pane ministře*
- *zůstaňme u toho co tam říkal o paní Hohlmeierové*
- *pojd'me k realitě mimo tato zařízení nebo domovy pro seniory*
- *pojd'me konkrétně k těm praktickým věcem*
- *pojd'me tedy zpátky ale k současnému Slovensku*

8.3 Syntaktická rovina

Moderátoři velice dbali na to, aby své myšlenky vhodně strukturovali a sestavili tak plynulou a gramaticky správnou výpověď. To se jim bez výjimky dařilo a v jejich projevech se nevyskytla žádná odchylka od pravidelné větné stavby, kterou bývá v delších nepřipravených promluvách zejména anakolut. Svě výpovědi zároveň vždy dokončili, nebyla tak zaznamenána také poměrně častá aposiopeze.

Přestože většinou komentovali sdělení hosta nebo jej a diváky uváděli do problematiky prostřednictvím obšírných souvětí, samotné otázky na hosta pak formulovali stručně a jasně v jednoduchých větách.

Např.:

- *Pane ministře, bude pražské jaro?*
- *A teď mi řekněte, co s tím teda budete dělat?*
- *Chápu vaši klienti, proč se mají chránit, proč mají nosit roušky respirátory, rozumí tomu?*
- *Přijde podle vás hodně lidí? Posledně to bylo 60 %.*
- *Jak jste si počínali tedy dosud, šili jste si sami roušky nebo pomáhali dobrovolníci?*
- *Jak moc si myslíte, že má česká republika vývoj a situaci kolem koronaviru pod kontrolou?*

Ve svých promluvách moderátoři užívali také vsuvky, jimiž doplňovali základní sdělení.

Např.:

- *knižní veletrh ve francii, pokud se nemýlím, taky končí, tedy ne končí, nebude*
- *Rusko má za sebou také rok, kdy docházelo, a rozhodně ne poprvé a předpokládám, že ne naposled, ke střetům a konfliktům s ruskou opozicí*

- *k tomu cestovnímu, když to řeknu, křížení*
- *vy jste, pokud vím, vydala nějaké desatero*

8.4 Lexikální rovina

Všichni moderátoři pořadu užívali spisovné lexikum. Jednalo se o výrazy výhradně neutrální, v řeči moderátorů se tedy až na výjimky neobjevila slova zdobnělá ani naopak zhrubělá. Právě zmíněnou výjimkou je zdobnělina vlastního jména užitá moderátorkou při oslovení jí známého hosta. Mimo spisovnou vrstvu stál i expresivní výraz *courat*, který však moderátorka pouze zopakovala po hostovi, aby mohla formulovat svou otázku.

Souhrn zaznamenaných lexikálních prostředků představuje následující přehled.

- **hovorové výrazy**
teda
- **expresivní výrazy a spojení**
courat (citace hosta), (být) *otrávený*
- **publicismy**
doba koronavirová, politický klaun, černý kuň
- **oslovení**
Mirku, pane Kňážko, pane ministře
- **cizí slova**
symptomy, rezonuje, koronavirus, konsekvence, gerontologická, saturování, vyselektovat, infrastrukturní, extrahoval, kvantifikaci
- **ustálená slovní spojení, fráze**
pustli se do paní europoslankyně, pokračujete v těch kolejších, klíčová věc, na poslední chvíli

8.5 Neverbální komunikace, mimojazyková rovina

Vzhledem k tomu, že moderátor i host po celou dobu rozhovoru sedí, byla z neverbální komunikace zjevná zejména gestikulace. Moderátoři mírnými pohyby rukou vhodně doprovázeli svůj projev, gestikulace tedy nepůsobila rušivě. Co se týče mimiky, měli moderátoři většinou neutrální výraz, případně se mírně usmívali. Výraznější smích byl zachycen ojedinele. Moderátoři s hosty udržovali oční kontakt, naslouchali jim, sledovali jejich reakce, v některých případech mírně přikyvovali hlavou. Vzájemná

interakce byla podpořena tím, že moderátor a host seděli během rozhovoru přímo proti sobě.

Ačkoliv se jedná o formální komunikaci, působily rozpravy uvolněně, příjemně, bez jakéhokoliv slovního útočení či ostré výměny názorů. Moderátoři pokládali otázky klidně, argumentovali věcně bez subjektivního zaujetí, dávali hostu dostatek prostoru na odpovědi. Někdy moderátoři vstoupili hostu do řeči s cílem získat jasnou odpověď.

Např.:

MK: [...] pořadatel jedné akce se chová tak pořadatel druhé akce se chová tak, ee a podobně e určitě

ZT: =to znamená vidíte tady koncepční přístup anebo přístup e poněkud chaotický

MK: [...] ti lidé prostě do té itálie by už prostě jezdit neměli ee cestovní kanceláře

ZT: =a české úřady ale říkají nejezděte do oblastí které jsou nejvíce zasaženy. když jsem mluvila včera, promiňte, s panem ministrem zdravotnictví tak mi jasně řekl že se to nemá vztahovat dejme tomu na celou zemi, protože stejně tak po itálii může přijít německo [...]

MK: [...] abysme si to dali jenom do srovnání, [a to je to

ZT: [a to srovnání je podle] vás namístě a [tím pádem jsou potom na místě tak] nutná

MK: důležité] [to srovnání je na místě abychom si...]

ZT: opatření dejme tomu toho autoritativního typu o kterých ste hovořil

-----
IH: [...] víte já si myslím že přece jenom je důležité když ti lidé ee když když jsme vlastně co nejvíce soběstační v jakékoliv situaci i do toho nejvyššího věku a

LB: = ale teď je to pro ně skutečně riskantní podle lékařů

V úvodu pořadu moderátoři diváky nezdravili ani je jiným způsobem nevíтали, ale rovnou je seznámili s tématem následujícího rozhovoru a nastínili zásadní otázky. Poté představili hosta a přivítali se s ním.

Např.:

- *Česko má pět potvrzených případů nákazy novým typem koronaviru, všichni nemocní mají podle ministra zdravotnictví mírné příznaky. Přesto se zvyšují opatření proti šíření nemoci a zasahují firmy školy nebo úřady. Nemocnice a lékaři potřebují více ochranných prostředků, zvládá stát lékařům pomoci a jsou všechna preventivní opatření funkční a nutná? I o tom bude dnešní interview s prezidentem české lékařské komory Milanem Kubkem, děkuji za to, že jste přišel, hezký podvečer.*
- *Kulturu možná čekají krušné časy. Ministr kultury Lubomír Zaorálek říká, že dopady nákazy koronavirem by mohly být mimořádně rozsáhlé. Kterých kulturních akcí se letos nedočkáme, proč bychom měli, lidi za kulturou nepřijdou? A už je klid v památníku v Lidicích? Lubomír Zaorálek je hostem Interview ČT24. Pane ministře dobrý podvečer, děkuju, že jste přišel.*
- *Nová ruská vláda nemá žádný prostor pro hájení a zahřívání, tak o ní nejnovějších vyjádření mluví strůjce mocenských změn a ruský prezident Vladimir Vladimirovič Putin. Co všechno způsobí ústavní změny, se kterými přichází, jak chce upevnit svou politickou pozici, a čím se snaží utlumit hlasy nespokojených, kteří si čím dál hlasitěji stěžují na špatnou životní úroveň? Začíná Interview ČT24. Bude o současném Rusku se zpravodajem České televize Miroslavem Karasem, děkuji za to, že jsi přišel, Mirku.*

Na závěr pořadu se moderátoři rozloučili jak s hostem, tak diváky, které zároveň pozvali k nadcházejícím Událostem ČT.

Např.:

- *Říká Miroslav Karas, zpravodaj České televize právě v Ruské federaci, který byl hostem dnešního Interview a já mu za to děkuju a na shledanou. Za malou chvíli Události ČT, tak se podívejte i na ně a já vám přeji hezký večer a klidný víkend.*
- *Já vám musím poděkovat za rozhovor, pane Kňážko, a děkuji, že jste přijel do Interview ČT24. Události za malou chvíli, nenechte si je ujít na Jedničce a Čtyřadvacítce a pěkný večer pokud možno s Českou televizí.*

8.6 Dílčí shrnutí

Vyjadřování a celkové vystupování moderátorů pořadu Interview ČT24 byly na vysoké úrovni. Projevy ve všech aspektech plně odpovídaly požadavkům spisovnosti a kultivovanost. V žádné z jazykových rovin nebyly zaznamenány nespisovné či nepatřičné jazykové prostředky.

Stejně lze hodnotit neverbální komunikaci, která byla přiměřená a značila profesionalitu moderátorů.

9 Dobré ráno

Dobré ráno je ranní televizní pořad veřejnoprávního média Česká televize. V současné době jej vysílá stanice ČT2, kam byl v roce 2012 přesunut z ČT1. Pořad je do programu zařazen každý všední den od 5:59 do 8:30 s tím, že týden se vysílá z televizního studia v Ostravě a týden ze studia v Brně. Z Ostravy střídavě moderují Veronika Poláčková, Petra Češková, Petr Rajchert a Radek Eben, brněnskými moderátory jsou Soňa Baranová a Ondřej Blaho. Hlavní moderátorskou dvojici, která provází celou relaci, doplňuje ve studiu třetí moderátor, jenž má na starosti například zprávy, novinky ze světa internetu, divácké příspěvky, informace z kultury či sportu nebo diváky blíže seznamuje s tématem, jemuž bude následně věnován prostor, příp. představuje osobnost, která je hostem pořadu.

Pořad Dobré ráno je zaměřený zejména na regionální život, kulturu a vzdělávání, čímž naplňuje oba segmenty vysílání ČT2, tj. vzdělávání a kulturní témata (Česká televize, 2012). Českou televizi je pořad prezentován jako „ranní dávka dobré nálady v podobě zajímavých hostů, informací, muziky i kulturních tipů (...)“ (Česká televize, 1996–2020). Každý díl má zastřešující téma, které je akcentováno v průběhu celého pořadu. Téma tak určuje nejen výběr hostů a směr, jímž se ubírají rozhovory, ale i předtočené reportáže, diváckou soutěž či pokrmy připravované v kuchařské show. Kromě právě jmenovaného je součástí relace také hudba, představovány jsou videoklipy českých i zahraničních hudebních interpretů, dále pak již výše zmíněné divácké příspěvky, informace ze sociálních sítí, listování denním tiskem, pozvánky na kulturní či sportovní akce, představení televizního programu konkrétního dne apod. Z časových důvodů nejsou uvedené činnosti realizovány v každém dílu, vždy se jedná o výběr. Ovšem nedílnou součástí každé epizody jsou i pravidelné informace o počasí a stručné zprávy.

Pořad má neformální, přátelský ráz, který je patrný ze vzájemné komunikace jak mezi všemi třemi moderátory, tak mezi moderátory a hosty či televizními diváky.

9.1 Foneticko-fonologická rovina

Z hlediska foneticko-fonologické roviny nebyly u moderátorů zaznamenány téměř žádné odchylky od spisovného jazyka. Moderátoři udržovali přiměřené mluvní tempo korespondující se sdělovaným obsahem, a to jak při rozhovorech s hosty pořadu, tak během vzájemné komunikace, případně během komunikace s televizními diváky. Díky

tomu tak nedocházelo k nesrozumitelnosti některých úseků, a to ani v replikách mezi moderátory, v nichž právě bývá sklon k tempu poněkud rychlejšímu.

Ve spontánní, nepřipravené komunikaci někdy bývá plynulost projevu narušována hezitačními zvuky. V tomto ohledu bylo zaznamenáno pouze malé množství krátkých hezitačních zvuků.

OB: a takhle asi skládáme vrstvy až ee až ee nahoru

PR: [...] já mám pro vás teď takovou otázku, respektive chtěl bych ji prozradit našim divákům, protože je soutěžní, ale ona je taková eee roo-rostlinářskoveterinářská, tak jestli se v tom zorientujete.

PR: dokážu si představit, že vlastně ee vybavení nebo vůbec podoba těch kanceláří prochází určitým vývojem, je to tak že třeba v devadesátých letech to bylo takové udělej si sám, prostě kde můžeš a dneska dejme tomu firmy najímají architekty?

Frázování neboli členění řeči na významové celky bylo logické, stejně tak větnou intonaci lze hodnotit jako adekvátní. Co se artikulace týče, výslovnost moderátorů byla velice pečlivá, zřídka se v jejich řeči objevilo nedbale vyslovené slovo. V některých případech, kdy chtěli určitý výraz zdůraznit, učinili tak nejen zesílením hlasu, ale i pomalou a důkladnou artikulací. Lze říci, že slovo v podstatě slabikovali, čímž se zároveň vyvarovali přeřeknutí při výslovnosti neobvyklého slova.

Např.

SB: [...] povídali sme si o takzvaných tři dé ((míněno 3D)) mikrofonech, ale teď k té mi-ni-a-tu-ri-za-ci [...]

OB: [...] a právě o nich si dnes budeme povídat s docentem Jiřím Šimlem, se zástupcem vedoucího ústavu telekomunikace při fakultě e-lek-tro-tech-nic-kých a ko-mu-ni-kač-ních technologií véuté ((míněno VUT)) v Brně.

OB: [...]co je takzvaný tři dé ((míněno 3D)) mik-ro-fon nebo jak je to s mi-ni-a-tu-ri-za-cí miniaturizací mikrofonu [...]

Mluvu moderátorů narušovalo pouze zanedbatelné množství nežádoucích jazykových jevů, mezi něž patří kromě výše zmíněných, také několik přereků na počátcích slov.

Např.

OB: ačkoliv se český a-a-a ačkoliv se český kosmonaut do vesmíru nepodíval už od roku devatenáct set sedmdesát osm, rozho- roz- rozhodně to neznamená, že by se česká republika nepodílela na vesmírných výzkumech [...]

SB: [...] jak se vybírá dřevo pro výrobu houf-houslí [...]

PR: [...] aby to bylo taky pohodlt- pohodlné trošku, nositelné, žejo. dá se?

SB: semifinále tedy máme za sebou už můžeme nějakým způsobem hodnotit kvalitu a mě vlastně zna-zna zajímá, jak jak sou studenti středních škol vůbec schopni vytvořit satelit

-----
PR: [...] já mám pro vás teď takovou otázku, respektive chtěl bych ji prozradit našim divákům, protože je soutěžní, ale ona je taková eee roo-rostlinářskoveterinářská, tak jestli se v tom zorientujete.

SB: [...] ale nejen nasa také esa, evropská kosmická agentura má své koto-kosmonauty a astronauty.

Nejvíce frekventovanými obecně českými, a tedy nespisovnými, hláskoslovnými prostředky jsou úžení *é > í/ý* a diftongizace *í/ý > ej*. V analyzovaných projevech však tyto byly zaznamenány pouze ve dvou případech, podobně tomu bylo také u dalších nespisovných prostředků. Nejčastěji, byť ne pravidelně, docházelo k zjednodušené

výslovnosti slova *nějaký*. Z hláskoslovného hlediska lze tedy projevy hodnotit jako spisovné, až na výjimky, které ilustruje následující přehled.

- **krácení samohlásek**
nevím, s tím
- **dloužení samohlásek**
hóódně hóódně dobré, jo takhléé, jée ve Wistlerúú
- **zjednodušená, nedbalá výslovnost**
ňáké, ňákou, výde, přídeme, přídu
- **vkládání hlásek**
podešívku
- **odsouvání hlásek na počátku slov**
deme, dyž
- **diftongizace *i/y* > *ej***
strašně chytřej
- **úžení *é* > *i/y***
je to dlouhý
- **protetické *v-***
von, vobtisk

9.2 Morfologická rovina

Co se týče tvarosloví, nevykazovala mluva moderátorů téměř žádné odchylky od spisovného jazyka. Jedinými zachycenými nedostatky byly chybný tvar slovesa *být*, a sice *abysme*, a zakončení instrumentálu množného čísla na *-ma*, zde ve slově *lidma*. Oba nesprávné tvary se v projevech vyskytly pouze jednou.

- **obecně český tvar slovesa *být***
abysme
- **instrumentál zakončený na *-ma***
s lidma

V některých promluvách, aniž by to bylo nutné ke správnému porozumění obsahu sdělení, moderátoři nadbytečně užívali ukazovací zájmena. V omezené míře byly zachyceny částice *no*, *ježíšmarjá*, *jo*, *že jo*, *ne s tím*, *že první dvě jmenované se objevovaly na počátku výpovědí, zbylé na jejich konci.*

Především při přechodech mezi jednotlivými tematickými celky, někdy také za účelem změny směru rozhovoru, moderátoři užívali inkluzivní plurál. Tato forma autorského plurálu vyjadřuje i jistou sounáležitost s televizními diváky.

- **přemíra ukazovacích zájmen**

ta vytrvalost, na těch internetech, ten letošní ročník, ty reprobodny, ty repráky, ten díl, o těch přípravních, ty krabičky, ten vývoj, ty tylové sukně, tu židli, ty náказы, ten koronavirus, ta první várka, ten jeden bod, tyhle ty věci, tu ratolest, ten kroužek, ty začátky, ten program, ten kult těch herců, ty hodiny, ten mechanismus, ta kočka, ty vichřice a ty větry, ty rifle

- **částice, popř. přitakací částice**

no, jo, že jo, ne

Např.:

- *no a ted' zpátky*
- *no tak doufejme*
- *jo to jsme nepochopila*
- *tohle je můj obvod sedu, jo*
- *a vlastně to může být asi dobré, ne*
- *tráví tam dlouhou a dlouhou dobu, že jo*
- *že to bylo vlastně chvíli poté, že jo*
- *taková jako mužská otázka, jo*
- *úplně první, jo*
- *no vidíme tady další hvězdu*
- *ježíšmajrá, dej to normálně, přes ty rifle, ne*
- *to je kadence, ty vogo*

- **inkluzivní plurál**

Např.:

- *pojd'me se vrátit k tomu včerejšímu představení*
- *můžeme to říct, čím to všechno začíná*
- *pojd'me k té samotné nemoci*
- *pojd'me ještě v rychlosti zrekapitulovat*
- *pojd'me se věnovat ženám*
- *ted' se pojd'me podívat*

9.3 Syntaktická rovina

Z hlediska syntaxe v řeči moderátorů pochopitelně převládala souvětí, nikoliv věty jednoduché. Přestože se moderátoři vyjadřovali v souvětích mnohdy poměrně složitých, zřídka docházelo k výraznějším nepravidelnostem ve větě stavbě. Z celkového analyzovaného materiálu bylo zaznamenáno pouze několik případů poněkud neobratné stavby věty.

První níže uvedená replika byla pronesena v okamžiku, kdy moderátoři přecházeli od jednoho hosta k druhému. V takové chvíli vždy některý z moderátorů uvede či připomene téma, o němž se s hostem budou bavit. V tomto případě však moderátorka tak neučinila a ihned navázala konverzaci na dané téma. Vzápětí informace doplnila, nicméně na úkor přehledné větě struktury. Ve druhém případě byl vynechán přísudek.

VP: protože (.) říkali sme ve francii byli bratři lumierové, ale že bychom se také chtěli podívat e jak to probíhalo u nás, tak jaké byly začátky kinematografie to si tedy povídáme s martinem novosadem dramaturgem české televize, který má film e no vy ho milujete nebo ty ho miluješ a zároveň se mu i věnuješ profesionálně

OB: na jakém principu a co vlastně můžeme říci k těmto mikrofونům, které používáme a díky kterým nám naši diváci slyší.

V některých okamžicích moderátoři nemohli najít správná slova, jimiž by vyjádřili své myšlenky. V důsledku toho pak nedokončili větu, zaznamenáno bylo pět aposiopézí. Konkrétní části výpovědi lze zdůraznit například tím, že se osamostatní, hovoří se o osamostatňování částí výpovědi, které zde bylo v některých promluvách také zachyceno. Přesněji se jednalo o vytčení části výpovědi neboli antepozici větěného členu. Vytčená část může mít podobu pojmenování užitého v základním tvaru, nikoliv výhradně tu, která odpovídá jeho syntaktickému zařazení ve výpovědi. V některých případech zde nebylo zřejmé, zda bylo vytčení větěného členu moderátorovým záměrem či nechtěně vyslovil myšlenku příliš brzy, jako je tomu v prvním níže uvedeném případě. V tomtéž případě lze vidět i dodatečně připojený větěný člen, který je zde zřejmě odrazem nedostatečné výpovědní perspektivy. Moderátoři se dopustili také pleonasmu.

- **vytčení části výpovědi**

- *Nejtěžší, co je na tom nejtěžší na práci vrchní sestry nebo obecně na práci sestry. V nemocnicích. Mohl byste to říct třeba, sou to ty směny ten směnný provoz je to to náročné měnění si tempa životního?*
- *Igor Orozovič, vidíte, jak poctivě odepisuje na vaše někdy i poměrně složité dotazy.*
- *Ideální sestra, máte nějaký must, co by měla splňovat?*
- *Noc práva, na co konkrétně vy byste rád diváky televize poslal, pozval tedy.*
- *Nezvykle teplá zima, absence sněhu, tak to je samozřejmě téma pro odborníky.*
- *noc práva, ta nás zajímá*
- *Šikmý kostel, to je román odehrávající se na Karvinsku*

- **aposiopese**

- *Povídat si budeme o fit receptech, tak aby byly opravdu chutné, to je samozřejmě prvořadé, ale tak abychom si jich mohli dopřát a nemuseli se bát že že, že...?*
- *A když to potom čtete, tak neřeknete mmm tady bych...*
- *Tak jo, máme hotovo těsto, asi do toho zamícháme ještě mouky a budeme smažit a...*
- *Myslíte si, že je to vzájemné nebo...*
- *[...] že to není taková okázalá show, ale spíš ee...*

- **pleonasmus**

- *typickým klasickým baletním kostýmem*
- *typické ikonické baletní sukýnky*
- *jestli ke sportu také vedete své děti nebo vnuky, vnoučky, vnučky*

9.4 Lexikální rovina

Z hlediska lexika vystupovalo do popředí zejména užívání expresivních slov či obrátů a ustálených slovních spojení. Co se týče nespisovných výrazových prostředků, byly zaznamenány čtyři nářeční výrazy, příp. nářeční hláskové prvky záměrně užitě v souvislosti s tématem rozhovoru, nikoliv pronesené spontánně. Stejně tomu bylo v případě výrazů patřících k profesní mluvě, které se taktéž vztahovaly k tématu. Moderátoři hojně užívali adjektivum *dobroranní*, tj. složenina z názvu pořadu Dobré

ráno. Používali jej například ve spojení *dobroranní kuchyně, dobororanní host, dobororanní počasí, dobororanní hrneček* apod.

Ve slovní zásobě byla patrná expresivita, a sice expresivita kladná projevující se výskytem slov zdobnějších včetně zdobnějších vlastních jmen, jimiž moderátoři někdy oslovovali své hosty. V některých případech volili oslovení akademickými tituly.

Tyto a další lexikální prostředky uvádí následující přehled.

- **expresivní výrazy a spojení**

vás skvěle nakopnul, pekelně dobrá (muzika), je na špici, touto radou nad zlato, od toho se můžeme odpíchnout, strašně chytřej, finišuju, může se seknout, rychlovka, největší haló, drsoňka, rupnul, špumprádle, vercajk, blyštík, kecat, šrumec, fojr, stríhnete si noční, biflovat

- **ustálená slovní spojení, fráze**

hrát druhé housle, necítíte se ve své kůži, trefili jsme se do noty, bude stát za to, dokáže s tím zamávat, předávám ti štafetu, dobrého pomálu, sportem k trvalé invaliditě, vystřílel sis všechny patrony, zapálí se lýtka, stríhá ušima, klobouk dolů, vedro jak psovi, když jsme to nakousli, má plné ruce práce, pracuje až se z něho kouří

- **deminutiva**

pá'ulínek, kvítečko, trošičku, chvíličku, holčička, chlapeček, bliženeček, pomalinku, minutka

- **oslovení**

Honzi, Zdeňku, Zdeny, Ali, pane docente, Petře, Kristýno, Karin, Lukáši, pane doktore

- **hovorové výrazy**

anýzovka, historka, repráky, esemeska, kafe, cílovka, překvápko

- **dialektismy**

šlajfky, pokypala, takú vláčnú placičku

- **profesní mluva**

handka (mikrofon do ruky), klopák, head set, rejža, dobororanní

- **cizí slova, citátové výrazy**

deadline, life hack, open office, happyend, teambuilding, support, workshopy, edukativní

- **termíny**

felinoterapie, synapse, etnografka

9.5 Neverbální komunikace, mimojazyková rovina

Neverbální komunikace všech moderátorů působila přirozeně. Z mimických projevů byl nejvýraznější smích, moderátoři se usmívali v průběhu celého vysílání. V některých komických situacích se neubránili intenzivnějšímu hlasitému smíchu. Svůj projev moderátoři doplňovali přiměřenou gestikulací, případně měli ruce složené v klíně či položené vedle těla, nevhodné pohyby či polohy rukou zachyceny nebyly. S hosty vždy udržovali oční kontakt, naslouchání vyjadřovali občasným pokývnutím hlavy.

Jak již bylo uvedeno v úvodu kapitoly, v jedné epizodě se vždy vystřídá několik hostů s tím, že moderátoři se k nim v průběhu relace několikrát vrací. Rozhovor s tímž hostem se přitom uskutečňuje většinou na různých místech televizního studia, jednou tak probíhá v sedě, v dalším vstupu už mohou komunikující stát. Vždy je však zachován kongruentní postoj, buď tedy moderátoři i host sedí, nebo naopak všichni stojí.

Pořad dává velký důraz na komunikaci s televizními diváky, ke kterým moderátoři v průběhu celé relace obraceli svou pozornost. Průběžně sdělovali aktuální čas, vyhlášovali diváckou soutěž nebo diváky vyzývali, aby posílali své příspěvky vztahující se k určitému tématu apod.

Např.:

- *následující minuty budou patřit povídání společně s muzikologem skladatelem pedagogem Milošem Štědrněm*
- *protože je sedm, jdeme na další předpověď počasí*
- *máme přesně sedm hodin*
- *kdyby diváci neslyšeli a zapnuli si televizi až teď*
- *v rámci pondělního dobrého rána pro vás máme také připravenou diváckou anketu, můžete se do ní zapojovat už nyní*
- *a připomínáme ještě co bude po sedmé hodině*
- *můžeme zopakovat, o jaký příběh tady půjde*

Nedílnou složkou pořadu je humor a zábava včetně mírné ironie. Moderátoři se navzájem dobírali, případně vtípkovali i s hostem. Podporou zábavné složky byla i krátká vtipná videa, která měl v režii moderátor zpráv. Úsměvných situací tak během pořadu vzniklo několik.

Např.:

OB: skutečně sis dala malou lžičku plnou karamelu do svého kafíčka?

SB: (dala sem si velkou lžící) slané karamelu do svého kafíčka, ano.

SB: já bych také chtěla být baletka, ušiješ mi tylovou sukni?

OB: milerád ti ušiju tylovou sukénku, soničko:, co k tomu budu potřebovat Terezie?

ZT: máme rychlý internet a reaguje asi s desetiminutovým zpožděním, rád bych to zvětšil, ale zatím mi to internet v české televizi nedovolí

PR: [...] to mě to mě teda fakt zajímá jak z tohohle může vzniknout sukně, chápu osmdesát sto d padesát to bude délka asi osmdesát sto sou prsa boky nebo něco podobného?

VP: na sukni?

9.6 Dílčí shrnutí

Mluva moderátorů pořadu Dobré ráno působila kultivovaně, od spisovného jazyka se odchylovala jen v zanedbatelné míře. V rovině hláskoslovné i tvaroslovné bylo zaznamenáno pouze několik ojedinělých nespisovných jazykových prostředků. Z hlediska slovní zásoby se jako nejvýraznější jevila expresivní slova či slovní spojení a ustálené fráze. V řeči moderátorů pak jednoznačně převažovaly výrazy spisovné vrstvy jazyka, slova nespisovná byla spíše výjimkou. Také v syntaxi se neobjevily závažné nedostatky, moderátoři povětšinou formulovali své myšlenky srozumitelně. Ze zachycených nepravidel lze jmenovat vytčený větný člen, jehož užití zřejmě nebylo vždy záměrné, a aposiopezi.

Z hlediska zvukové stránky jazyka nebyly shledány zásadní nedostatky, členění výpovědi bylo přehledné, modulace adekvátní. Neverbální komunikaci lze považovat za zcela přirozenou a přiměřenou.

10 Snídaně s Novou

Snídaně s Novou je ranní televizní pořad vysílaný komerční stanicí TV Nova. Patří mezi nejstarší relace z produkce této stanice, je vysílán od počátku její existence, tj. od roku 1994. Snídaně s Novou je zařazena do programu každý všední den ve vysílacím čase od 5:55 do 8:40. Pořadem provází smíšená moderátorská dvojice, v současné době se střídají tři dvojice, tvoří je Gabriela Partyšová a Pavel Svoboda, Nikol Čechová a Milan Peroutka a Zorka a Miroslav Hejdovi. Výjimečně se po boku Pavla Svobody objevuje Kristýna Kloubková. Po celou dobu je spolu s nimi ve studiu také moderátor či moderátorka zpravodajského bloku. Za dobu své existence prošel pořad Snídaně s Novou mnohými změnami či úpravami týkajícími se např. grafiky a celkového designu či vysílacího času.

Snídaně s Novou je pořad multižánrový, zahrnuje složku zpravodajskou, informační i zábavnou a relaxační. Obsahem téměř tříhodinové relace je aktuální zpravodajství z domova i ze světa, sportovní zpravodajství, předpověď počasí, rozhovory s hosty, kuchařská show, videoklipy či předtočené reportáže z různých oblastí společenského a kulturního života. Součástí pořadu je také divácká soutěž.

Co se hostů týče, v jedné epizodě je jich vždy přítomno několik, nejčastěji čtyři až pět s tím, že všichni zůstávají ve studiu po celou vysílací dobu a moderátoři se ke každému z nich v průběhu pořadu několikrát vrací. Zváni jsou umělci, sportovci, zástupci rozličných organizací, odborníci z různých oborů apod. Rozhovory s hosty mají přátelský, nekonfliktní ráz, moderátoři kladou otázky spontánně a pozitivně reagují na odpovědi.

Mezi jednotlivými částmi relace spolu moderátoři vedou krátké dialogy, komunikují s moderátorem zpravodajství, často i vtipkují. Mnohdy se také obracejí na režii a členy štábu, čímž do popředí vystupuje neformální ráz pořadu.

10.1 Foneticko-fonologická rovina

Všichni moderátoři se během relace snažili udržovat přiměřené tempo řeči. Přesto bylo možné občas zaznamenat poněkud rychlejší mluvní tempo, a sice v dialozích, které spolu vedli moderátoři mezi jednotlivými vstupy. V takových případech bylo obtížnější některým slovům porozumět.

Např.:

PS: [...] co budeme vařit (.) [koukám. (hledám). pardon, no?]

GP: [<ještě jsem chtěla říct že sme>]
dneska skončili tak jako stejně romanticky, žejo

[u té labutě]

PS: [skončili tou černou] labutí. nevim co budem vařit, nemáme to tady. ((listuje scénářem))

GP: [to nevadí, ale ale vařit budeme]

PS: [(ale přejeme vám dobrou chuť)] a vám lukáši děkujeme za návštěvu.

NČ: ((smích))]

MP: <doufáme že to není [aktuální fotka]>

NČ: [podle fot-]((smích))podle fotky taky nečekal že ho někdo vyfotí (tady). ((smích))

MP: ((smích)) tak no [vidíte tak ee]

NČ: [no ale všichni] ty ofiny prostě? to tak bylo já si pamatuju, že mamka pak mně vždycky šla protože ke kadeřnici se samozřejmě nechodilo, takle s lopatkou nůžky a jela

Plynulost projevu někdy narušovaly hezitační zvuky. Stávalo se tak v případech, kdy moderátoři přemýšleli, jaké zvolit výrazy či jak začít větu.

Např.

MH: jak často je využíváte k ee zásahům řekněme nebo k-k těm výjezdům

-----
MP: připravili ste jim tam tedy e meni ((míněno menu)), které které sme si už ukázali, no a řekněte ee řekněte něco z těch reakcí toho personálu

PS: ee takže ee, já si tak říkám vlastně, ne že byste tady byli zbytečně, to vůbec ne, ale myslíte si díky e i té vaší iniciativě je to na dobré cestě že to sněmovna schválí:?

MH: no a věříme že někomu z vás e sedne soutěž abysme někomu udělali radost ee v této složitější době

MP: první otázka ee která ee která zazní se týká fake news

Vzhledem k tomu, že se jedná nepřipravené, spontánní rozhovory, musí moderátoři přemýšlet nad otázkami z hlediska jejich obsahu i správné formulace, což není vždy snadné. Někdy se proto stávalo, že se ve snaze položit adekvátní a při tom vhodně strukturovanou otázku, dopouštěli nepřehledného členění výpovědi, kterou pronesli takřka jedním dechem bez pauz a vhodné intonace. V takových výpovědích se objevovaly i hezitační zvuky.

Např.

NČ: jakým způsobem to máte třeba vyřešené s vybavením protože například podolská porodnice e zveřejňovala výzvu kde lidé posílali ušité roušky tak máte taky nedostatek? posílají vám lidé například roušky

-----

MP: ale to ste zmínila eště zajímavý fenomén o kterém byste nám mohla říct právě jak sou rodiny zpátky spolu doma ee tak jak udělat takové to harmonické domácí prostředí na které možná právě pod tíhou práce sme zapomínali.

PS: ee ten připravovaný ee pardon jano ten připravovaný zákon vlastně řeší e zákaz chovu u nás e slepic tímto způsobem a nebo třeba i prodej, protože mě napadá že samozřejmě u nás to zakážeme fajn dobře ale: nebudu říkat odkud mohou ty: vajíčka b- by mohli potom eventuelně dovážet za levno e ze stejných chovů prostě z ciziny. jak je to koncipovaný

ZH: michale co byste mohl třeba vzkázat rodičům za školící středisko první pomoci jak postupovat ono asi není žádný almanach e pravidel, ale přece jenom ta situace je výjimečná asi je lepší pokud to aspoň trochu jde všechno řešit právě ňákou domácí lékárníčkou a domácí péčí než ee vyrážet do nebezpečí e nemocnic tak máte ňákou radu třeba pro rodiče?

V řeči moderátorů se hojně objevovaly obecně české výrazové prostředky, hláskosloví tak často tíhlo k běžné mluvě. Nejčastějším zaznamenaným prohřeškem byla diftongizace *í/ý* > *ej*, a to především u adjektiv, konkrétně u maskulin v zakončení nominativu singuláru, v menší míře se vyskytla ve slovních základech. V projevech se objevilo také úžení *é* > *í/ý*. Zaznamenáno bylo jak v koncovkách adjektivní flexe, tak v základu slov, kde je ovšem dnes často hodnoceno jako neutrální spisovná varianta ke knižní podobě s *-é-*, např. *plamínek–plamének*. V analyzovaných projevech se úžení uprostřed slova vyskytlo u výrazů *odlítat*, *lítají* a *převlíknou*. První dva případy jsou hodnoceny jako hovorové (spadají tedy do spisovné češtiny), třetí případ je nespisovný.

Při výslovnosti některých slov moderátoři nedodržovali ortoepická pravidla. Nápadné bylo zejména nedbalé vyslovování slov *nějak*, *nějaký*, která moderátoři zpravidla vyslovovali jako *ňák*, *ňáký*. Dále se jednalo o krácení samohlásky *-í-*, ojedinele *-ú-* (psáno *-ů-*) a odsouvání hlásek na počátku slov. Nelibě působilo také protetické *v-*. Za méně závažný nedostatek lze považovat nevyslovování slabičného *-l* v mužských tvarech přičestí minulého. Následující přehled shrnuje všechny zaznamenané hláskoslovné jevy odchylovající se od spisovného jazyka.

- **diftongizace *í/ý* > *ej***

zmatenej, nešikovnej, novej, velkej, přemejšlela, takovej, ňákej, svědomitej, rejže, takzvanéj, bejt, přestupnej, nakažlivej, hejbat, žádnéj, prej, žvejkačka, jednorázovej, zejtra, jinej, zvládnutej, celej, stejnej

- **úžení *é* > *í/ý***

převlíknou, odlítat, novýho, lítají, takovýho, v tý době, v tý branži, všimni si tý náušnice, svý cíle, ve stejným průšvihu (dále viz morfológická rovina – zanedbání rodu)

- **zjednodušená, nedbalá výslovnost**

ňáký, ňákou, přídete, čovek, nepude, támle, kuli, štyrycet dva, rači, výde, dyž, jesi

- **krácení samohlásek**
nevím, říkáš, řikej, soudím, předtím, pustím, není, tím, romantickým, musím, domu, odbočím, každým, jiným
- **protetické v-**
vodklepnou, vopravdu, votočit, vobčas, vo pět, vono, voba
- **odsouvání hlásek na počátku slov**
dyžtak, neska, eště, deme, dyť, dete
- **ztráta hlásky -l příčestí minulém**
vy jste přived, člověk by si řek

10.2 Morfologická rovina

Co se týče tvarosloví, vykazovala mluva moderátorů velké množství odchylek od spisovného jazyka. Častým nedostatkem bylo nerespektování rodových rozdílů, v konstrukcích se tak objevovaly chybné koncovky či tvary adjektiv i zájmen. V případě adjektivní flexe se jednalo zejména o neadekvátní použití tvaru signalizujícího mužský rod jména, vznikaly proto tvary typu *je to jasný, mazlivý osoby*, dále byla patrná tzv. unifikace koncovek v instrumentálu množného čísla u všech deklinací zakončením na *-ma*. Nesprávné tvary zájmen se vyskytovaly ve spojeních ukazovacího zájmena *ten* a jména v plurálu středního rodu, přičemž zájmeno mělo tvar pro plurál ženského rodu, např. *ty letadla*.

Nespisovné tvary se kromě substantiv, adjektiv a zájmen týkaly i sloves, a sice sloves *být* a *mít*. Namísto spisovného kondiciálového tvaru *bychom* moderátoři zpravidla užívali tvar *bysme*. U slovesa *mít* pak často ve třetí osobě plurálu prézenta vypouštěli koncové *-í*, vznikaly tedy tvary *maj/ nemaj*.

Souhrn těchto a dalších zaznamenaných prostředků ilustruje následující přehled.

- **zanedbání rodu, resp. životnosti jména u adjektivní flexe**
bude to protažený; bylo to nečekaný; to je skvělý; krásný roušky; to je zajímavý; nějaký starý fotky; sou vyleštěný; to je úplně jasný; mám to hotový; je to náročný; dobrý maso; má to zmapovaný; to je dobrý cvičení, který pomáhá; pozadí, který je za vámi; věci, který sou za vámi; žádný stavebnice; prohnutý záda; takový věci; jak moc chráníte zvířata a které všechny, díly byly výživný, mazlivý osoby, my sme dobrý, chytrý lidi, ste šikovný chlapi, jak je to koncipovaný, různý resty

- **zanedbání rodu jména ve spojení s ukazovacím zájmenem**
ty opatření, ty lítají (letadla), ty ubytovací zařízení, ty vajíčka, ty ouška, ty lidi
- **instrumentál zakončený na -ma**
s holkama, mezi chlapama, s dětma, dvěma kolegyněma, s lidma
- **zanedbání shody podmětu s přísudkem**
oni jsou to fotky, ty opatření nebyly, opatření se změnila
- **nesprávný pád**
spoustě lidí se to může dotýkat
- **specifická deklinace⁸**
pokud se maminka nakazí tímhle virusem; tomuhle virusu nepodlehnu
- **obecně český tvar slovesa být**
abysme, kdybysme

Např.:

- *abysme ještě zavzpomínali*
- *abysme si naladili pozitivní energii*
- *abysme se donutili*
- *abysme někomu udělali radost, my už bysme teď měli vidět*

- **3. osoba plurálu přítomného času bez zakončení na -í**

maj, nemaj

Např.:

- *Někdy se ty hotely i ty ubytovací zařízení brání že maj situaci pod kontrolou.*
- *Nemaj pocit že sou trošku celebrity?*
- *Sportovci maj ty ty své cíle že chtějí někam někam ven, vy taky?*
- *to maj možná dneska mladí že jo*

Vedle výše uvedených morfologických nedostatků bylo v řeči moderátorů zaznamenáno velké množství ukazovacích zájmen, jejichž užití však v mnoha výpovědích nebylo nutné, jevílo se spíše jako nadbytečné.

Velice frekventovaným slovním druhem byly také částice, především částice *no* a *že jo*. První jmenovanou užívali moderátoři často ve spojení *no a*, a to vždy na začátku svých

---

⁸ Internetová jazyková příručka uvádí tvar *viru* i *virusu*, doporučuje ale užívat tvary bez *-us*, které v úzu převažují. Slovník spisovného jazyka českého uvádí pouze tvar *viru*.

promluv, kdy sdělovali nadcházející téma nebo aktivitu. Částice *že jo* a *že ne* připojovali na konec výpovědí, příp. výpovědních úseků.

- **přemíra ukazovacích zájmen**

tu pomocnou ruku, ta vyváženost, k té vaší práci, z té druhé strany, ta ženská duše, ta cesta k tomu úspěchu, ta klientka, ty další měsíce a roky, ty příznaky, ten velký problém, do toho dne, tu moderátorskou kariéru, takové to harmonické domácí prostředí, té slečny, ten fotoarchiv, na té kvalitě toho vejce, ty fotky, o těch rizicích praxe, ta romantika těch fotek, ten stav a tu situaci, v tý době, v tý branži, tý náušnice, ty ouška, ty vousky, v těch aplikacích, tady ten rozhovor, ty hotely, ty ubytovací zařízení, té vaší iniciativě, ty děti, takovej ten jednorázovej, ty svý cíle

- **částice, popř. přitakací částice**

no, no a, že jo, že ne, ježiš, bůhví

Např.:

- *no a teď nás čeká další téma*
- *no a u dětí rozhodně v tuto chvíli zůstáváme*
- *no a věříme že někomu z vás e sedne soutěž*
- *no a pokračujeme v tématu*
- *no a po cvičení přichází náš další host*
- *no a my zamíříme*
- *no a přesouváme se na další téma*
- *s lidma se domluvíte že jo*
- *tam to musí být složité že jo*
- *a nepřide mi to nijak politické téma v podstatě že jo*
- *si asi řeknu jesi to nebude stát to vajíčko vo pět korun víc tak jako proč ne že jo*
- *to maj možná dneska mladí že jo*
- *a je s váma i sranda že jo*
- *stejně byste už byla asi v práci, že jo*
- *vyřešila ste taky náák po internetu, že jo*
- *vás moc není že ne*

Ve dvou případech moderátoři chybně použili předložku *díky*, kterou spojili s negativní výpovědí, ačkoliv tato by se měla užívat ve spojení vyjadřujícím určitou žádoucí,

pozitivní skutečnost⁹. Přestože předmětem zájmu této práce je mluva moderátorů, nutno zmínit, že této chyby se nedopustili pouze oni, ale i několik hostů pořadu.

- **předložka *díky* v negativních výpovědích**
  - *mají ten velký problém, že jejich příjem nebo váš příjem je absolutně omezen právě díky koronaviru*
  - *v Číně díky karanténě vzrostla rozvodovost*

10.3 Syntaktická rovina

Zcela logicky se moderátoři vyjadřovali takřka výhradně v souvětích, zatímco věty jednoduché tvořily spíše výjimku. Stávalo se ovšem, že souvětí nebyla utvořena vždy bezchybně. Moderátoři se vlivem rozvahy často dopouštěli anakolutů či aposiopezi. Zaznamenána byla také parenthese.

- **anakolut**

Např.:

- *My už jsme to to neska viděli i v ranních televizních novinách, kdy případ právě té slečny, která nahrála hlasovou zprávu přesně s odkazem na jakéhosi kamaráda z ministerstva, tak tam hrozí dokonce postih.*
- *Naše první téma, vlastně kdybychom tu seděli před dvěma měsíci, tak by to nebyla otázka propojení s eee koronavirem, ale neska se to tak nák sešlo, že virtuální klinika, projekt virtuální kliniky samozřejmě může hodně pomoci.*
- *Jedno z těch témat je respektive porucha štítné žlázy.*
- *[...] že ste hned říkal já přicházím uklidňovat, a to rádi slyšíme, protože samozřejmě eee ono je to takové už jenom to, že se vžilo sousloví smrtící koronavirus.*
- *[...] týká se totiž ošetřovného, jeho výše, jak to všechno chodit kde zažádat.*
- *Ano v podstatě každý požíváme eee jaksi nebo každý kromě těch nejortodoxnějších, vajíčka sou vlastně surovina, kterou snad všichni jedí denně ve spoustě jídel.*

---

⁹ Internetová jazyková příručka nedoporučuje užívání předložky *díky* v negativních výpovědích.

- *Tématem bude poro- eee tématem bude těhotenství a koronavirus, protože měly by se nastávající maminky obávat a taky probereme určitě probírané téma ee zákaz otců u porodu.*

- **aposoiopeze**

Např.:

- *[...] spočívala v tom, že máš kopat do toaletáku a čím dýl to vydržíš ...*
- *Já to trošičku přirovnám k fitku, když ee si člověk koupí domu ten orbitrek a potom na něj hází oblečení, tak jestli to...*
- *Proč se k tomu vůbec přistoupilo, eee, ty vajíčka jsou o tolik levnější nebo...*
- *My jdeme za nejaktuálnějším tématem těchto dnů a týdnů a ...*
- *To mají možná dneska mladí, že jo a...*

- **parenteze**

Např.:

- *máme pro vás připravené další téma, které, věříme, vás bude zajímat*
- *tady čtu, když trochu odbočím, že chcete zlepšit takříkajíc komunikaci*
- *tráví stovky a tisíce hodin, oni mě pak opraví, touhle piplackou*

Všichni mluvčí při delší komunikaci hledají správné slovo, které by co nejlépe vystihlo jejich myšlenku, případně přemýšlí nad uspořádáním svých myšlenek do větné struktury. Dlouhá rozvaha však často vedla k reprodukování slov, která už jednou moderátoři pronesli, čímž také docházelo k narušení větné skladby.

V některých případech se moderátoři nevědomky dopustili pleonasmu (tautologie), tedy užili výraz či spojení, které obsahuje z hlediska významu redundantní části.

- **reprodukování slov**

Např.:

- *A co je to vaše tajemství nebo to ee vy ste říkala že ráda e fotíte sovy, protože v nich je to mystično a vlastně asi i ta romantika a a pro nás ženy sme si taky říkali že sou takový jako ma-mazlivý o-osoby nebo e duše a tak co je to co je to vaše vlastně v těch fotkách že by to člověk potom poznal a říkal jojojo to je markéta novák, to je jasný, tak c-co je ta c-co je to vaše tam ta vaše hloubka nebo ta je to ta romantika těch fotek?*

- *připravili ste jim tam tedy e meni, které které sme si už ukázali, no a řekněte ee řekněte něco z těch reakcí toho personálu*
- *je to to takovej ten jednorázovej e jednorázová pomoc jednorázovej dar*
- *jak vypadají vlastně takovéhle e takovéhle soutěže, co se hodnotí?*
- *je to je to náročný*
- **pleonasmus**
  - *naše téma ovšem bude, budou OSVČ, podnikatelé, tedy ti, z vás, kteří podnikají*
  - *tam musíme být velmi obezřetní a opatrní*
  - *a tak dál a tak podobně*
  - *děkujeme i všem kantorům, učitelům*
  - *zrekapitulovat ten aktuální stav a tu situaci*
  - *je to všechno daleko složitější náročnější*
  - *hezky happyend*
  - *hezké krásné dobré ráno*

10.4 Lexikální rovina

Nespisovné či hovorové jazykové prostředky nebyly zachyceny pouze v hláskosloví a tvarosloví, nýbrž i ve slovní zásobě moderátorů. Velké zastoupení v jejich mluvě měla expresiva, přičemž se jednalo zejména o expresivitu kladnou. Moderátoři užívali expresivní slova i slovní spojení nebo zdrobňeliny včetně zdrobňelých vlastních jmen (tzv. hypokoristika). Co se týče oslovení, zdrobňelé podoby nepoužívali jen moderátoři mezi sebou, ale oslovovali tak mnohdy i své hosty.

Zaznamenána byla také vrstva slov hovorových, cizích, dále pak nespisovných, konkrétně patřících k profesní mluvě. V některých situacích moderátoři volili určité ustálené slovní spojení či frázi.

Zachycené lexikální prostředky shrnuje následující přehled.

- **expresivní výrazy a spojení**
piplačka, supr, fajn, paráda, jak se to vlastně semlelo, humbuk, máme narvanou tu poslední půlhodinku, totálně, podivín, čumí, strašně zajímavou otázku, říká to hrozně lidí, někomu z vás sedne soutěž, díly byly výživný, urvat, blbý, mazák, ve

stejným průšvihů, tragédka (zde myšleno jako žena, která intenzivně prožívá události), *lelkovat, vrhnout se*

- **deminutiva**

místečko, chvílička, svačinka, okénko, specialitka, maličko, mamka, ránko, za hodinku, hračička, půlminutka, pejsek, chvílinku, slepičky, klubík, droboučký, půlhodinka, prášeček, mazlík

- **oslovení**

Nikčo, Terko, paní Věro Jourová, Terezko, Mildo, kolego, Gábi, Jano, Pavle, Ríšo

- **hypokoristika**

Veru, Míra, Terka, Terka veverka, Terezka, Nikča

- **hovorové výrazy**

solárka, koukáte se, ted'ka, ted'ko, ted'kon, sympat'ák, masovka (masově rozšířená informace), *cestovky, záchranka, esemeska, toalet'ák, lacláče, kámoši*

- **profesní mluva**

zahraničářka (reportérka zpráv ze zahraničí), *snídaňářka* (moderátorka pořadu Snídaně s Novou), *šibenice* a *splachovadlo* (třiosý stabilizátor na kameru)

- **cizí slova, citátové výrazy**

teasure, workout, livestream, song, edukovat, workoholismus, happyend, home office, de facto, zabukovat, efektivní, intervenuje, paradoxně, edukovat, diskrétnost, logopedie, motorika, emancipace, jingle, mentoringy, fenomén

- **ustálená slovní spojení, fráze**

to jste docela udeřila hřebíček na hlavičku, máme na drátě Věru Jurovou, co si budeme povídat, jít do chomoutu, posvítíme si na to, držíme palce, práce jde od ruky, dělá to dobrotu, napáchat paseku, v úvodu jsme nakousli, oko velkého bratra, v tuto nekřesťanskou hodinu, jsme to vzali hopem, jede na plné obrátky, ono to drhne, všechno zlé je k něčemu dobré, řekni mi na rovinu, aby to klaplo

V řeči moderátorů se často vyskytovalo vycpávkové slovo *vlastně*, v menší míře pak *prostě* a *jakoby*.

- **vycpávková slova**

vlastně, prostě, jakoby

Např.:

- *měli jsme s partou objednanou Itálii vlastně v příštím týdnu*

- *kde vznikla ta myšlenka vlastně dělat tyhle fotografie ten typ fotografií a nebo je děláte odjakživa*
- *takže tady ta romantika prostě ty tady moc není*
- *takže klecový chov, viděli sme obrázky, víme jak to vypadá ee jak to de potom dál s tou kvalitou vlastně, od toho klecového chovu až k tomu nejlepšímu*
- *co je vlastně údělem a principem koučky*

10.5 Neverbální komunikace, mimojazyková rovina

Neverbální komunikaci moderátorů lze celkově hodnotit jako vhodnou a přiměřenou. Se všemi hosty udržovali během rozhovoru oční kontakt, usmívali se,¹⁰ mimické projevy byly zcela přirozené. Ten z moderátorů, který zrovna nekladl hostu otázky, vždy na okamžik pohlédl do kamery, čímž udržoval kontakt také s diváky u televizních obrazovek. K těm obraceli svou pozornost především mezi jednotlivými vstupy.

U moderátorů mužů byla patrná výraznější gestikulace než u žen, ovšem působila přirozeně, nikoliv přehnaně. Pohyby rukou nebyly pouze nahodilé, ale často jimi moderátoři dokreslovali obsah svých otázek na hosty. Ženy měly ruce většinou sepnuté a složené v klíně. Poněkud nevhodně působilo, když měla jedna z moderátorek ruku podepřenou hlavu, nicméně tento projev byl zaznamenán ojediněle.

V některých chvílích si moderátoři zřejmě nevědomky pohrávali s kartičkami, na nichž mají napsané organizační poznámky. Pokud jeden z moderátorské dvojice nechtěně skočil kolegovi do řeči, někdy se pak omluvně letmo dotkl jeho ramena. Spíše výjimečně bylo zaznamenáno také podání ruky mezi hosty a moderátory.

Při rozhovoru většinou všichni účastníci seděli proti sobě. Někdy se však moderátoři neposadili, na což někteří z hostů reagovali tím, že také zůstali stát. Výjimečně zaujímali komunikující osoby nekongruentní postoj, a sice že host seděl, zatímco moderátoři nad ním stáli.

Během relace se moderátoři několikrát obraceli na televizní diváky, a to nejen sdělováním aktuálního času a zdravením, ale i vyhlásováním divácké soutěže nebo vyzváním, aby se připojili k různým výzvám, např. aby posílali své fotky z dětství. Ohled na diváky byl

---

¹⁰ Vzhledem k tomu, že v některých dílech museli mít moderátoři roušku, bylo obtížnější hodnotit úsměv.

patrný v celém průběhu pořadu – při opětovném setkání s hostem, jej vždy požádali, aby pro ty, kteří pořad nesledují od začátku, shrnul podstatné informace z předchozího vstupu.

Např.:

- *je šest hodin třináct minut*
- *krásné páteční ráno u Snídaně s novou, krásné ráno, máme skoro čtvrt na sedm sledujete snídani s novou*
- *šest hodin čtyřicet minut to je aktuální čas no a pro někoho to je jasný symbol, že zase přichází na nově to cvičení*
- *pokud ste nestihli teďkon si zacvičit, tak to můžete dohledat na internetu u nás můžete si tam přehrát celý snídaňový díl a můžete si zacvičit třeba později až se vám bude víc chtít*
- *pojďme jenom připomenout divákům, kteří si pustili televizi třeba až teď*

Určitou nevýhodou tohoto pořadu je, že moderátoři mají přesně vymezený čas na setkání s hosty, který musí striktně dodržovat, neboť existuje předem stanovený program celé relace. Mnohdy se tak stávalo, že moderátoři hosty upozorňovali na nedostatek času nebo museli rozhovor ukončit, ačkoliv hosté měli ještě co říci.

Např.:

ZH: martine, máme asi poslední minutu, dá se v <té minutě nějak> popsat e jakoby nějaký základní princip na jakém je to postaveno? jak to pozná že já sem žena a ne muž já doufám teda že tam je víc věcí ee nicméně dá se to nějak?

GP: e podme jenom v půlminutce jaká cvičení si můžeme dělat doma podmě ňáké ukázat tady?

PS: řekněte nám jenom během dvaceti vteřin [...]

Jednou ze utvářejících složek pořadu tohoto formátu je zábava a humor. Moderátoři zcela spontánně dělali vtipné narážky nejen na sebe vzájemně, ale i na hosty či diváky, někdy pronesli vtip.

Např.:

GP: teď už Tereška (.) připravená

PS: terka jak jí to říkáme terka veverka neska

GP: ((smích))

PS: to je [zase zvířata že jo] ((navazuje na rozhovor o chovu slepic))

GP: [tak- takle, tak jí říká] babička

PS: no: dyť jo, tak sme se přidali k babičce

GP: ((smích))

MP: sledujete snídani s novou máme tři čtvrtě na sedm no a teď nás čeká další téma a tím je dnešní program na televizi nova? neboli oblíbená reality šou, dá se to tak říct,

NČ: je to reality šou

MP: tady slečny nikolky, tak nikčo co nás neska čeká?

NČ: no, já sem sama zvědavá [minulý díl]

MP: [no jaký pořad]

NČ: jo výměna manželek no, [tak to je jasný]

MP: [no výměna manželek], ty děláš že každéj to má tak rád jako ty

NČ: no no počkéj

MP: nikča měří týden na [středu a zbytek]

NČ: [((smích))]

MP: ale pokud je mi známo, tak e například nikol čechová nebo tereza jandová ruku k dílu v tomto smyslu nepřidali ((reakce na to, že lidé šijí roušky))

ZH: ale teď sem si vzpomněla co mi e verča vyprávěla ráno v maskérně v návaznosti i na toho karla, který taky šije roušky

a my sme vlastně se o tom bavili v maskérně a říkáme ty jo já sem snad poslední kdo nešije verča říká já taky nešiju ee já nemám ani šicí stroj moc to neumím ale můj dědeček říkával ((smích)) ((pokyne kolegyni))

VP: <děda říká že>, e někdo je šikovný na něco a někdo aj na nic, verunko takže (?)

MH: ((smích))

ZH: ((smích))

VP: myslel že jako: holt někdo je zručný někdo zase umí mluvit a tak dále ((smích))

ZH: <a mě se líbilo i-i ten tón víš j-jakym to ten dědeček jako verunko, z toho si nic nedělej každý je šikovný na něco a někdo aj na nic verunko ((smích))

VP: ((smích))

MH: <tak to si chytila tu správnou partu tady teda jo můžeme si podat ruce kdyby teda nebyl koronavirus, že jo>

MH: přišel nám takový český test na e koronavirus? abyste zjistili jesi teda ee ho ee jako potenciálně můžete mít anebo ne, veru už zmiňovala téenécézet ((míněno tn.cz)) a nám dorazil takový lidský způsob (.) musím ho dost upravit protože [tim že je (lidský) tak je i] trošku jakoby

ZH: [vono to není úplně publikovatelný]

MH: vulgárnější, ale v principu to spočívá v tom, že si máte vzít právě kukuřici

ZH: =syrovou

MH: =syrovou, strčit si jí do zadku a pokud ti lítá ven popkorn, tak [<zjistíš že máš problém>]

ZH: [((smích))]

10.6 Dílčí shrnutí

Mluva moderátorů pořadu Snídaně s Novou měla charakter spíše běžné neoficiální komunikace, v poměrně velké míře se v ní objevovaly nespisovné jazykové prostředky. Hláskosloví i tvarosloví jednoznačně inklinovalo k obecné češtině, moderátoři se často

dopouštěli především úženi *é* > *i/y* či diftongizace *y/i* > *ej*, opakovaně užívali nespisového tvaru slovesa *být* a v menší míře pak byly zaznamenány další nesprávné slovní tvary. Kultivovanost projevu narušovalo také nadbytečné užívání ukazovacího zájmen *ten*. Z hlediska syntaxe někdy docházelo k nemotivovanému porušení správné gramatické struktury věty, častý byl zejména anakolut neboli vybočení z větné konstrukce, méně častá pak aposiopeze neboli nedokončená výpověď. Rozvolněnost projevu moderátorů se projevila také v lexiku, v němž se v hojném počtu objevily výrazy hovorové i expresivní. Nedostatkem v mluvě moderátorů byla vycpávková slova, obzvláště slovo *vlastně*, které se vyskytlo v mnoha výpovědích.

Co se týče členění a modulace řeči, nelze říci, že by se moderátoři často dopustili závažných chyb, ovšem několik případů nepřehledného frázování a nezřetelné modulace zaznamenáno bylo. Podobně je možno hodnotit neverbální komunikaci, jejíž všechny složky moderátoři povětšinou užívali uvědoměle a přirozeně.

11 Duel Jaromíra Soukupa

Duel Jaromíra Soukupa je pořad vysílaný soukromou televizní stanicí TV Barrandov. Do programu je zařazen každé úterý a čtvrtek, a to v hlavním vysílacím čase, konkrétně od 20:50 do 21:45. Jedná se o diskusní pořad, jehož moderátorem je Jaromír Soukup, který si do vysílání zve hosty, s nimiž následně vede otevřený rozhovor. Hosty jsou zejména představitelé české politické scény. V jednom díle pořadu je většinou přítomen pouze jeden host, dva či více hostů byli zváni v počátcích pořadu, v posledním roce a půl se jedná spíše o výjimečné případy. Kromě běžných dílů existují také speciální díly s názvem Duel Jaromíra Soukupa SPECIÁL.

Tématy rozhovorů jsou především politické aktivity konkrétního hosta, ovšem v úvodu či závěru se někdy směr rozhovoru stočí k tématům osobním, nesouvisejícím s profesní orientací hosta.

Moderátor pořadu Jaromír Soukup neprovází pouze zmíněným pořadem, ale vystupuje také v několika dalších pořadech, jmenovitě MOJE ZPRÁVY, Jasně a stručně, INSTINKTY Jaromíra Soukupa, Jaromír Soukup LIVE, Aréna Jaromíra Soukupa, Kauzy Jaromíra Soukupa, Týden podle Jaromíra Soukupa, Interview Jaromíra Soukupa, Jaromír Soukup LIVE, Volejte a pište šéfovi, Politický kabaret, Takhle tu žijeme!

Jaromír Soukup je zároveň ředitelem televizní stanice TV Barrandov.

11.1 Foneticko-fonologická rovina

Mluvní tempo moderátora bylo většinou přiměřené, výjimkou byly promluvy, kdy se snažil usměrnit rozhovor. V takových okamžicích vyřkl sdělení poněkud rychleji, aby tak „předběhl“ hosta, který posouval rozhovor nežádoucím směrem.

Např.:

JS: to sme říkali to sme říkali

JS: ale já sem se ptal na scénář a postup a vy říkáte že jediným scénářem je vystoupit z evropské unie, no tak já ee teď nevím co mám dělat, tak ee tak mi řekněte (?) tak mi řekněte co se tak se na to ptám potře-potřetí pane okamuro [...]

JS: nenenenene, pane okamuro stop. to už sme mluvili deset minut k těm otázkám [...]

Přestože se moderátor vyjadřoval značně obširně, tedy v souvětích s mnoha odbočkami či vsuvkami, mnohdy nedbal na správné členění výpovědí a pronášel je souvisle a bez adekvátní větné intonace. V takových případech bylo nutné dostatečně se na sdělení soustředit, neboť může být náročnější správně mu porozumět. To platí především pro hosta pořadu, který se k řečenému musí následně vyjádřit, případně zodpovědět otázku.

Projev moderátora nebyl vždy zcela plynulý, moderátor velice často hledal vhodná slova či přemýšlel nad strukturou věty, v jeho řeči se proto objevovaly hezitační zvuky.

Např.:

JS: no já vám tedy úplně jako eee já sem přesvědčen o tom obecně řečeno že naše zdravotnictví je na vynikající úrovni, v mezinárodním srovnání tomu prostě tak je [...]

JS: chtěl sem se zeptat spíše na ty opatření která vláda udělala. ee já jsem to zmínil na začátku eee ten biatlon bez diváků, čekalo se až sto tisíc ee sto tisíc lidí [...]

JS: [...] za referendum a jejich tedy jejich e postup při roztržení španělska [...]

JS: tehdy na začátku devadesátých let aspoň to na mě tak působilo e byly masové restituce e byly stovky nových majitelů činžovních domů, kteří vlastně podle mého názoru nevěděli že nájemce má taky svá práva [...]

JS: pokud byste eee pokud byste měl lidi přesvědčit nebo diváky převědčit o tom jako to chcete uchopit že ste na jejich straně že se tedy obrátit můžou že to nebude zameteno ee pod koberec, to je moje otázka, jinými slovy jak vy chcete uchopit ten úřad, na co bude kladen kladen důraz.

Co se týče hláskosloví, projev moderátora byl z větší části v souladu se spisovným jazykem, nicméně přesto byly zaznamenány některé odchylky. Jednalo se zejména o nespisovné obecně české jazykové prostředky, v menší míře pak o nedodržení ortoepických pravidel. Kultivovanost projevu narušovalo především protetické *v-*. Moderátor jej opakovaně užíval u předložky *o*, dále pak u výrazů *opravdu* a *ono*. Dalším nedostatkem pak byla nedbalá výslovnost zájmena *nějaký*, jenž moderátor zpravidla vyslovoval jako *ňáký*, a naopak hyperkorektní výslovnost slova *přece*, tedy *přeci*.

Ostatní prvky nespisovnosti, které ilustruje následující přehled, nepůsobily vzhledem k jejich nízké frekvenci, výrazně rušivě.

- **protetické *v-***
vopravdu, vo dvojí kvalitě, vono, vokolo
- **zjednodušená, nedbalá výslovnost**
ňákou, jesi, dyť
- **diftongizace *í/ý* > *ej***
jinej, soukromejm, bejt osmej, dobrej, prej, blbej, ňákej
- **diftongizace *ú* > *ou***
ouřadů
- **krácení samohlásek**
neni, nevím, myslím, říkám, tuším, vim, vysvětlím
- **úženi *é* > *í/ ý***
z mýho pohledu, lítat, v žádnym
- **odsouvání hlásek na počátku slov**
sme, sou
- **hyperkorektnost**
přeci

11.2 Morfologická rovina

Z hlediska tvarosloví byly v řeči moderátora zaznamenány některé odchylky od spisovného jazyka. Jednalo se především o nerespektování rodu či životnosti substantiv ve spojení s adjektivy. Moderátor v těchto spojení běžně užíval u adjektiv koncovky pro mužský rod, např. *takový téma, reálný věci*. Podobně tomu bylo ve spojení substantiv s ukazovacími zájmeny, jejichž tvar nekorespondoval s rodem příslušného jména, např. *ty pravidla*.

Druhým častým nedostatkem byly nespisovné kondiciálové tvary slovesa *být*. Místo spisovné podoby *abychom* či *bychom* moderátor užíval výhradně tvarů *abysme* a *bysme*.

Zaznamenané odchylky shrnuje následující přehled.

- **zanedbání rodu, resp. životnosti jména u adjektivní flexe**
případný ustanovení; systémový chybě; drahý byty; to je jasný; červený čísla; není to hotový; takový téma; co máte připravený; reálný věci; je to nesmyslný; jaký témata; téma, který pálí; každý ministerstvo; je to zrušený; určitý pravidla; je to možný, praštěný ministři, ňáký nepravosti
- **zanedbání rodu, resp. životnosti jména ve spojení s ukazovacím zájmenem**
ty červený čísla, ty byli (politici), ty pravidla, ty lidi, ty elektroauta, ty pronajímatelé
- **instrumentál zakončený na -ma**
těmahle akcema, před volbama
- **zanedbání shody podmětu s přísudkem**
města stavěly, přišlo do Evropy milion lidí
- **obecně český tvar slovesa být**
abysme, bysme

Např.:

- *abysme si první republiku moc neidealizovali*
- *abysme byli spravedliví*
- *abysme nepomlouvali vaše kolegy*
- *abysme si rozuměli*
- *tak bysme se blížili*

Kromě zmíněných odchylek od spisovného tvarosloví, se v řeči moderátora vyskytoval velký počet ukazovacích zájmen. Ta ovšem mnohdy nebyla z hlediska správného porozumění důležitá, lze je považovat za redundantní.

Zřejmě ke zdůraznění části sdělení, moderátor hojně užíval částici *tedy*, kterou téměř libovolně vkládal do svých promluv. Její umístění se však nejeví jako náležité. Kromě této částice byly zachyceny také částice přitakací, zejména *no*, která se objevovala často na počátku výpovědí.

- **přemíra ukazovacích zájmen**

to první téma, tu smlouvu, ty migranty, těch lidí, ten konflikt, ta absurdita, ta úroková sazba, ta česká národní banka, v tom spotřebním koši, ty ceny, ten náraz, ta kauza, té firmě, to ministerstvo, to srdce toho systému, ta míra zdražování, ta inflace, ten plán, ten zákon, ty lidi, ta cena, ty odhady, ta sankce, takové ty obrázky, ty byty, ta vize, ten biatlon, v tom roce 2015

- **částice, popř. přitakací částice**

teda, no, žejo, jo, no jo no

Např.:

- *to říká vaše tedy expertka*
- *že se má používat tedy síla*
- *původně tedy to mělo být zavedeno rychle*
- *vy ste opravdu měl firmu, která se zabývala tedy chováním mozku*
- *ta nedohoda mezi tedy státy dejme tomu*
- *to sou desítky lidí, žejo*
- *některým lidem peníze nesmrdí, no*
- *no tak uvidíme*
- *no jo no, tak dobře*
- *no dyť jo*
- *no tak se se zeptal*
- *no no no uvidíme*
- *i kdybyste byl tak to nemůžete říkat, žejo*
- *no to je jasné*

11.3 Syntaktická rovina

Moderátor pořadu pouze výjimečně formuloval krátké věty či souvětí, stejně tak zřídka položil svému hostu jasnou a stručnou otázku. Naopak téměř výhradně se vyjadřoval v dlouhých, rozvinutých souvětích. Od hlavního tématu výpovědi často odbočoval nebo jej prokládal mnohými vsuvkami. Vzhledem k tomu, že zároveň příliš nedbal na vhodné frázování, jak již bylo zmíněno při popisu foneticko-fonologické roviny, byly tyto promluvy poněkud chaotické. Posлуhač tak musel moderátorův projev bedlivě sledovat, aby byl schopen zachytit hlavní myšlenku, případně otázku, kterou směřoval na svého hosta. Takovéto promluvy působily dojmem, že moderátor má potřebu říci vše, co s daným tématem souvisí, mnohokrát však na úkor srozumitelnosti.

Např.:

JS: ono se ukazuje, ano ten skandál na ministerstvu dopravy, dobře. vyřešeno. zakázka je tedy vypsána znova a bude to v pořádku, ale ono se ukazuje, aspoň je to můj dojem že spousta úřadů, ministerstev, <jiných ouřadů> sou takovými rukojmími těch aj tý ((míněno IT)) firem, ono se to ukazuje na ministerstvu práce vy upřímně řečeno já nevím jestli závislost ministerstva práce na té firmě óká s-systém která tam dodává nějaký ten systém na vyplácení dávek je způsobena paní maláčovou spíše to vypadá že ne protože na té smlouvě nebo vztahu s tou firmou si vylámalo zuby několik ministrů a zdá se že teda ta soukromá firma je silnější než to ministerstvo. u vás v resortu je to trochu podobné firma ajbiem ((míněno IBM)) [...]

JS: no protože ministryně maláčová, já vim že tedy kamarádky nejste, že na sebe veřejně trošku útočíte, ale ne osobně, protože ona samozřejmě chce daleko více peněz než ministerstvo financí je ochotno dát. tak mě se zdála že ta její prudká kritika byla trochu ee přes čáru na to že ona je za to sice teď odpovědná ale upřímně řečeno to nezavinila [...]

JS: dobře jenom taková poznámka. jak daleko má jít stát v té vertikále tedy stát něco vlastní jestli to má provozovat aa (...) mluvím o hotelu termál třeba. no tak stát vlastní tu budovu a jestli tedy to má stát provozovat ten hotel anebo ho nabídnout k pronájmu já nevím nějaké síti hilton nebo interkontinentál konkrétně s termálem co se bude dít.

JS: no tak musíte chápat, že sem se na to zeptal protože ten postup byl minimálně ee zvláštní no abych tak pravdu řek. Ale ono těch zvláštních chování po odchodu, počkejte, z vrcholných funkcí bylo víc, (?) na paní šlechtovou která říkala e něco o červeném knoflíku který má a potom že potom že byla oo nucena k tomu aby podepisovala nějaké zakázky a neřekla které, paní

krnáčová pak zase když odešla z funkce primátorky hlavního města tak říkala že její největší chyba byla vstoupit do hnutí ano, tak sem se na to zeptal musel, a bylo by jako laciný říkat že máte špatnou personální politiku, no to neříkám, holt někdy se chyby dějí no.

Velice častým syntaktickým jevem objevujícím se v řeči moderátora byly již jmenované vsuvky neboli parenteze. Kromě parentezí vyskytujících se v právě uvedených replikách, bylo zaznamenáno ještě mnoho dalších.

Zřejmě z důvodu získání času na promyšlení následujícího sdělení moderátor opakoval již řečená slova někdy i delší úseky. Vzhledem k vysoké četnosti opakování, jej lze hodnotit jako prostředek narušující kultivovanost projevu.

- **parenteze**

Např.:

- *tehdy na začátku devadesátých let, aspoň to na mě tak působilo, e byly masové restituce e byly stovky nových majitelů činžovních domů, kteří vlastně podle mého názoru nevěděli že nájemce má taky svá práva*
- *no já vám tedy úplně jako eee já jsem přesvědčen tom, obecně řečeno, že naše zdravotnictví je na vynikající úrovni, v mezinárodním srovnání tomu prostě tak je*
- *vy ste vlastně v roce 2015 se stal, já nevím jestli chtěně nebo nechtěně, takovým synonymem pro politika, který přehání obavy z migrace*
- *neberme jim zase právo protestovat i když s těmi důvody s těmi důvody, které které říkali já bytostně nesouhlasím, to musím říci že ano ale zase*
- *i přes velkou vůli, a to vás nechci nechci podezřívát, že vůli nemáte je to někdy mnohdy složité zastavit tady smlouvy s IT*
- *ale je to zase stará historie kdy lesy české republiky se z mého pohledu nepochopitelně zbavily všech těžebních kapacit*
- *protože to ano bude líp je podle mého názoru nejgeniálnější politický marketing který mohl být*

- **reprodukování slov**

- *vy ste to naznačila vy ste to naznačila*
- *a tak dále a tak dále*
- *vy ste vy ste protikorupční hnutí*

- *já samozřejmě samozřejmě nechci se vracet k historii staré sto let*
- *ty ceny vyletěly tak že sou astronomické, sou astronomické*
- *ne já se jenom ptám ne já se jenom ptám nezlobte se*
- *no dobře, ale to je na základě dohod e dohod s těmi státy a*
- *to sem tady kritizoval to sem tady kritizoval*

11.4 Lexikální rovina

Slovní zásoba moderátora byla velmi pestrá, ovšem ne vždy v kladném slova smyslu. Moderátor několikrát zvolil nevhodné výrazy, která lze hodnotit až jako vulgární. Výrazy *blbý*, *blbě* přitom užil vícekrát, zřejmě se tedy nejednalo o nedopatření. Zaznamenáno bylo také několik případů jazykových prostředků typických mimo jiné právě pro publicistický styl, konkrétně se jednalo o klišé, obrazná pojmenování, módní výrazy a shodný přívlastek implicitní. Projev oživila i ustálená slovní spojení, jichž moderátor v menší míře použil. Velké zastoupení v řeči moderátora měly také odborné názvy, jejichž užití souviselo s tématem rozhovoru, podobně tomu bylo u výrazů cizích.

Pokud jde o oslovení, v případě, že byl hostem pořadu muž, upřednostňoval moderátor oslovení příjmením, tedy např. *pane Okamuro* před oslovením funkcí. Ženu naopak oslovoval funkcí, např. *paní ministryně*.

Ostatní specifické lexikální prostředky se v projevy vyskytly v malém počtu.

- **výrazy zhrubělé, vulgarismy**
blbě, idiotská, praštěný ministři, svinstvo
- **shodný přívlastek implicitní, módní výrazy**
nakupní hysterie, mediální vody, korupční potenciál, nové komety na politickém nebi, vlečena médii
- **klišé**
vojsko je vojsko; pokud si poslanci České republiky odhlasují zákon, tak si odhlasují zákon
- **obrazná pojmenování**
peníze utíkají, aby se podepřel státní rozpočet, potenciál jako hrom
- **ustálená spojení, fráze**
vylámali si zuby (ministři); vlk se nažral, ale koza zůstala celá, nakousli jsme, zameteno pod koberec, druhá strana mince, začnou lítat hlavy, dneska nám to tu

trochu jiskří, kritika byla přes čáru, odskákali to, poslední kapka, voliči jim to spočítají

- **cizí slova, citátové výrazy**

eskalovat, etatista, migrace, The Times, de facto, gate, screenovat, summit, developer, rising star, a propos, unisono, hidžáb, bezprecedentní, konfrontovat, post, kontroverze

- **odborné názvy**

inflace, fiskální politika, úroková sazba, spotřební koš, dividenda, protikorupční hnutí, europoslanec, koronavirus, federalizace, kryptofašista, migrační krize, epidemiolog, synonymem, severoatlantická aliance, advokacie, hypotéky, oligarcha

- **oslovení**

pane Okamuro, pane Zdechovský, paní ministryně, pane Faltýnku

- **deminutiva**

tatínek, kauzičkách, dívence

- **expresivní výrazy a spojení**

jste v ráži, nakouzl jsem, hartusit, průšvih, (být) na hlavu, tutlá se to, napakovali se

- **hovorové výrazy**

smrdí, historoky, barák, ted'konc, ted'kon

11.5 Neverbální komunikace, mimojazyková rovina

Neverbální komunikace moderátora byla poměrně výrazná, mnohdy až přehnaná či dokonce nevhodná. Moderátor nápadně gestikuloval, často rukama prováděl rozmáchlé pohyby. V reakcích na některé výroky hosta jimi zaujímal jakousi obrannou pozici, to znamená, že je měl blízko u těla přibližně v úrovni hlavy či hrudi, přičemž otevřené dlaně směřovaly k hostu. V některých okamžicích měl ruce založené na prsou, což bývá vykládáno jako zamítavý či obranný postoj¹¹, případně může tato pozice značit nezáměr. Zaujetí či přemýšlení dával moderátor najevo při kládání prstů k ústům či bradě. Pokud negestikuloval, měl ruce sepnuté a složené v klíně.

Nápadná byla také moderátorova mimika očí. Typický byl zejména mírně zamračený pohled, jehož intenzita se v případě nesouhlasu s tvrzením hosta, stupňovala. Na druhou

---

¹¹ Např. Černý 2009, s. 86.

stranu úsměv během rozhovorů byl u moderátora téměř neznatelný, většinou se jednalo jen o náznak úsměvu, který se někdy jevil jako poněkud ironický. Výraznější úsměv byl patrný pouze v úvodu a závěru pořadu, kdy se moderátor obracel na diváky. Přirozený a hlasitý smích moderátora byl zaznamenán ojediněle.

Host i moderátor během rozhovoru seděli proti sobě, zaujímali tedy kongruentní postoj. Oba účastníci komunikace si vzájemně naslouchali a udržovali oční kontakt.

V úvodu čtvrtěčních dílů moderátor divákům představil svého hosta a uvedl o něm několik podstatných údajů. V úterním vysílání tomu bylo opačně, moderátor divákům nejprve sdělil informace o hostu a poté je vybízel k tomu, aby přemýšleli nad jeho jménem. Při vítání diváku moderátor užíval vždy stejnou formulaci.

JS: dobrý večer vážení diváci televize barandov, no je úterý, krátce po deváté, takže je čas na duel jaromíra soukupa. a stalo se takovým nepsaným zvykem, že vždycky v úterý začínám tenhle pořad pár indiciemi.

JS: dobrý večer vážení diváci televize barandov je čtvrtek krátce po deváté hodině, takže je čas na duel jaromíra soukupa.

V závěru pořadu poděkuje hostu a s diváky se v krátkosti rozloučí.

11.6 Dílčí shrnutí

V mluvě moderátora se objevovaly některé prostředky nespisovné, a to zejména v tvarosloví. Moderátor často nerespektoval jmenný rod, v důsledku čehož užíval chybné koncovky adjektiv, případně nesprávné tvary zájmen. Opakovaně také užíval obecně český tvar slovesa *být* v kondiciálovém tvaru. Závažné nedostatky byly zjevné v lexiku, a to v souvislosti užitím několika zhrubělých či vulgárních slov.

Členění a modulace řeči někdy nebyly dostatečně zřetelné. Moderátor často pronášel dlouhá, rozvětvená souvětí, aniž by dbal na správné frázování a intonaci, což pak znesnadňovalo porozumění řečeného.

Pokud jde o neverbální komunikaci, výrazná byla zejména gestikulace, která mnohdy působila až teatrálně.

12 Zhodnocení stanovených předpokladů

Před samotnou analýzou projevů byly stanoveny čtyři předpoklady. Nyní budou vyhodnoceny a následně bude rozhodnuto, zda se naplnily, či nikoliv.

Předpoklad č. 1: *Moderátoři veřejnoprávní televizní stanice budou hovořit převážně spisovným jazykem, budou užívat správnou deklinaci a konjugaci.*

Moderátoři veřejnoprávní televizní stanice se vyjadřovali téměř výhradně v souladu se spisovným jazykem. Nedopouštěli se chyb či nepřesností v deklinaci ani konjugaci.

Tento předpoklad se naplnil.

Předpoklad č. 2: *Moderátoři veřejnoprávní televizní stanice budou tvořit smysluplné větné celky, nebudou se často dopouštět odchylek od pravidelné větné stavby.*

Moderátoři veřejnoprávní televizní stanice se dopustili pouze zanedbatelného množství odchylek od pravidelné větné stavby, zaznamenána byla aposiopeze a zřejmě ne vždy zamýšlený vyčtený větný člen. Celkově byl jejich projev z hlediska větných celků logický a smysluplný.

Tento předpoklad se naplnil.

Předpoklad č. 3: *Moderátoři komerčních televizních stanic budou užívat vycpávková slova, jejich projev bude obsahovat hezitační zvuky.*

Moderátoři komerčních televizních stanic užívali ve svých projevech vycpávková slova (*vlastně, prostě, jakoby*), stejně tak hezitační zvuky, které se objevovaly velmi často.

Tento předpoklad se naplnil.

Předpoklad č. 4: *Moderátoři komerčních televizních stanic budou často užívat obecně české jazykové prostředky, a to jak v hláskosloví, tak v tvarosloví.*

Moderátoři komerčních televizních stanic hojně užívali obecně českých jazykových prostředků. Jednalo se o obecně české prostředky hláskoslovné (zejm. diftongizace a protetické *v-*) i tvaroslovné (zejm. nesprávné zakončení adjektivní flexe a obecně český tvar slovesa *být*).

Tento předpoklad se naplnil.

ZÁVĚR

Diplomová práce se soustředila na mluvený projev moderátorů vybraných televizních pořadů. Jednalo se o pořady veřejnoprávní i komerční televize, konkrétně Interview ČT24, Dobré ráno, Snídaně s Novou a Duel Jaromíra Soukupa. Hlavním cílem této práce bylo provést lingvistickou analýzu projevů a následně zhodnotit a komparovat mluvu a celkovou úroveň verbálního i neverbálního vyjadřování moderátorů veřejnoprávní televize a komerčních televizí.

Práce byla rozdělena na část teoretickou a výzkumnou. Teoretická část pojednávala o funkčním stylu publicistickém, k němuž zmíněné pořady náleží, dále se zabývala produkcí řeči, zvukovou stránkou jazyka a s ní souvisejícím členěním řeči a prostředky modulace řeči. Uvedeny byly také základní informace týkající se lexika a syntaxe. Prostor byl věnován i neverbální komunikaci, jež tvoří nedílnou součást každého mluveného projevu.

Výzkumná část sestávala z lingvistického rozboru projevů moderátorů jednotlivých pořadů. Projevy byly analyzovány z hlediska jazykových rovin – foneticko-fonologické, morfologické, syntaktické, lexikální a také z hlediska neverbální komunikace.

Před provedením lingvistického rozboru byly stanoveny čtyři předpoklady ohledně vyjadřování moderátorů České televize, tedy veřejnoprávního média, a moderátorů komerčních televizních stanic.

První dva předpoklady týkající se vyjadřování moderátorů veřejnoprávní televize obsahovaly domněnku, že tito budou hovořit převážně spisovným jazykem a že se v jejich řeči nebudou často vyskytovat odchylky od větné stavby. Oba předpoklady se naplnily. V mluvě moderátorů bylo celkově zaznamenáno pouze zanedbatelné množství obecně českých jazykových prostředků. Co se týče syntaxe, moderátoři se nedopustili zásadního porušení větné stavby, zachyceno bylo jen několik případů aposiopeze a zřejmě ne vždy zamýšlený vytčený větný člen. Kromě toho moderátoři často používali inkluzivní plurál (zejména *pojďme*) jakožto prostředek k určování směru rozhovoru.

Předpoklady vztahující se k vyjadřování moderátorů komerčních televizních stanic hovořili o tom, že jejich projev bude obsahovat hezitační zvuky, že budou užívat vycpávková slova a obecně české jazykové prostředky. Tyto předpoklady se taktéž naplnily. Hezitační zvuky byly velmi časté a objevovaly se v okamžicích, kdy moderátoři

nenalézali vhodná slova či přemýšleli nad strukturou své výpovědi. Stejně tak byl zaznamenán hojný výskyt vycpávkových slov, moderátoři opakovaně užívali výrazy *vlastně*, *prostě* či *jakoby*. Stanovený předpoklad je potvrzován také velkým množstvím obecně českých jazykových prostředků, a to jak hláskoslovných, tak tvaroslovných. V hláskosloví byla typická především diftongizace *i/y* > *ej*, protetické *v-*, v hláskosloví se pak jednalo zejména o užívání tvaru *bysme*, *abysme* a chybné adjektivní flexe vlivem zanedbání rodu či životnosti daného jména. V menší míře byl zaznamenán instrumentál zakončený na *-ma*. V řeči moderátorů komerčních televizních stanic se dále hojně objevoval anakolut, časté bylo také reprodukování slov. V lexiku měly poměrně velké zastoupení expresivní výrazy či slovní spojení.

Co se týče neverbální komunikace, která byla též hodnocena, lze říci, že moderátoři komerčních televizních stanic měli tendenci k výraznějším, místy i nevhodným projevům, zatímco neverbální projevy moderátorů veřejnoprávní televize se jevily jako zcela přiměřené a vhodné.

Z informací zjištěných lingvistickou analýzou projevů plyne, že úroveň vyjadřování moderátorů veřejnoprávní televize je na velmi vysoké úrovni a je plně v souladu požadavky zanesenými v Kodexu České televize, zatímco vyjadřování moderátorů komerčních televizí tíhne spíše k běžné mluvě.

ANALYZOVANÝ MATERIÁL

- Dobré ráno* [online]. Česká televize, 13.2.2020. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10435049455-dobre-rano/420236100071016/>
- Dobré ráno* [online]. Česká televize, 25.2.2020. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10435049455-dobre-rano/420236100071019/>
- Dobré ráno* [online]. Česká televize, 28.2.2020. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10435049455-dobre-rano/420236100071022/>
- Dobré ráno* [online]. Česká televize, 2.3.2020. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10435049455-dobre-rano/320291310020021/>
- Dobré ráno* [online]. Česká televize, 4.3.2020. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10435049455-dobre-rano/320291310020023/>
- Duel Jaromíra Soukupa* [online]. TV Barrandov, 18.2.2020. Dostupné z:
<https://www.barrandov.tv/video/178306-duel-jaromira-soukupa-18-2-2020>
- Duel Jaromíra Soukupa* [online]. TV Barrandov, 25.2. 2020. dostupné z:
<https://www.barrandov.tv/video/178944-duel-jaromira-soukupa-25-2-2020>
- Duel Jaromíra Soukupa* [online]. TV Barrandov, 27.2.2020. Dostupné z:
<https://www.barrandov.tv/video/178995-duel-jaromira-soukupa-27-2-2020>
- Duel Jaromíra Soukupa* [online]. TV Barrandov, 3.3.2020. Dostupné z:
<https://www.barrandov.tv/video/179897-duel-jaromira-soukupa-3-3-2020>
- Duel Jaromíra Soukupa* [online]. TV Barrandov, 5.3.2020. Dostupné z:
<https://www.barrandov.tv/video/179589-duel-jaromira-soukupa-5-3-2020>
- Interview ČT24* [online]. Česká televize, 21.2.2020. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095426857-interview-ct24/220411058040221/>
- Interview ČT24* [online]. Česká televize, 25.2.2020. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095426857-interview-ct24/220411058040225/>
- Interview ČT24* [online]. Česká televize, 3.3.2020. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095426857-interview-ct24/220411058040303/>
- Interview ČT24* [online]. Česká televize, 5.3.2020. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095426857-interview-ct24/220411058040305/>
- Interview ČT24* [online]. Česká televize, 18.3.2020. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095426857-interview-ct24/220411058040318/>
- Snídaně s Novou* [online]. TV Nova, 6.3.2020. Dostupné z:
<https://novaplus.nova.cz/porad/snidane-s-novou/epizoda/427-snidane-s-novou-6-3-2020>
- Snídaně s Novou* [online]. TV Nova, 9.3.2020. Dostupné z:
<https://novaplus.nova.cz/porad/snidane-s-novou/epizoda/42879-snidane-s-novou-9-3-2020>

Snídaně s Novou [online]. TV Nova, 12.3.2020. Dostupné z:
<https://novaplus.nova.cz/porad/snidane-s-novou/epizoda/42911-snidane-s-novou-12-3-2020>

Snídaně s Novou [online]. TV Nova, 25.3.2020. Dostupné z:
<https://novaplus.nova.cz/porad/snidane-s-novou/epizoda/43331-snidane-s-novou-25-3-2020>

Snídaně s Novou [online]. TV Nova, 30.3.2020. Dostupné z:
<https://novaplus.nova.cz/porad/snidane-s-novou/epizoda/43473-snidane-s-novou-30-3-2020>

BIBLIOGRAFIE

- BARTOŠEK, Jaroslav. *Žurnalistika: úvod do studia*. Vyd. 1. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 1997.
- BARTOŠEK, Jaroslav. *Základy žurnalistiky*. Vyd. 1. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2002. ISBN 8073180596.
- CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1743-5.
- ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.
- ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. 2. přeprac. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2000. ISBN 80-85866-57-9.
- ČERMÁK, František a Josef FILIPEC. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.
- ČERNÝ, Vojtěch. *Řeč těla*. Neverbální komunikace pro obchodníky i běžný život. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2449-9.
- GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba spisovné češtiny*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.
- GREPL, Miroslav. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4.
- HÁJKOVÁ, Eva. *Zvuková stránka češtiny: úvod do fonetiky a fonologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. ISBN 80-7372-145-7.
- HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě: učebnice pro vys. školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
- HETYCH, Josef a Josef HUBÁČEK. *Kultura řeči a mluveného projevu: pro posluchače pedagogických fakult*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, 1980.
- HOFFMANNOVÁ, Jana, Jiří HOMOLÁČ a Kamila MRÁZKOVÁ, ed. *Syntax mluvené češtiny*. Praha: Academia, 2019. ISBN 978-80-200-2961-4.
- HOFFMANNOVÁ, Jana, Jiří HOMOLÁČ, Eliška CHVALOVSKÁ, Lucie JÍLKOVÁ, Petr KADERKA, Petr MAREŠ a Kamila MRÁZKOVÁ. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2566-1.
- HUBÁČEK, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. 4. vyd. Odry: Vade Mecum Bohemiae, 2010. ISBN 978-80-86041-37-7
- HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina a Vítězslava ŠRÁMKOVÁ. *Mluvený projev a přednes*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- JUNKOVÁ, Bohumila. *Vybrané kapitoly z fonetiky a fonologie*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1991. ISBN 80-7040-034-X.

KRČMOVÁ, Marie. *Úvod do fonetiky a fonologie pro bohemisty*. Vyd. 3. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7368-636-9.

LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-7067-685-X.

MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-4973-4.

MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2979-4.

MISTRÍK, Jozef. *Štylistika*. 3. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. ISBN 80-08-02529-8.

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny s obecným úvodem do problematiky oboru*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7066-843-1.

REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7.

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. *Rétorika*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-0868-X

VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.

Internetové zdroje

Aktualizace. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/AKTUALIZACE>

Atrakce. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ATRAKCE>

Česká televize. Dobré ráno [online] [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10435049455-dobre-rano/>

Česká televize. *Tisková zpráva*. 14. června 2012 [online]. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/press/tiskove-zpravy/?id=6396>

Emfáze. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/EMF%C3%81ZE>

Expresivum. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/EXPRESIVUM>

Frazém a idiom. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/FRAZ%C3%89M%20A%20IDIOM>

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. *Internetová jazyková příručka* [online] [cit. 25.4.2020]. Dostupné z: https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=virus&ref=vir_1

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. *Internetová jazyková příručka* [online] [cit. 25.4.2020]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=d%C3%ADky>

KADERKA, Petr a SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru?* Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality* [online] 43 (3–4), s. 18–51 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <http://ujc.dialogy.cz/?q=node/89>

Kodex České televize. Zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání [online]. Praha: Česká televize 2003 [cit. 2020-04-02]. Dostupné z: <https://img.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/kodex-ct/pdf/kodex-ct.pdf>

Kontaminace. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KONTAMINACE>

Mluvní takt. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/MLUVN%C3%8D%20TAKT>

Modulace souvislé řeči. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/MODULACE%20SOUVISL%C3%89%20%C5%98E%C4%8CI>

Neologismus. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/NEOLOGISMUS>

Obecná čeština. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/OBECN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>

Promluvový úsek. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PROMLUVOV%C3%9D%20%C3%9ASEK>

Přenesené pojmenování. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/P%C5%98ENESEN%C3%89%20POJMENOV%C3%81N%C3%8D>

Slovník spisovného jazyka českého [on-line] [cit.25.4.2020]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=virus&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

Spisovná čeština. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SPISOVN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>

Stylovorný faktor. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-06-02]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/STYLOTVORN%C3%9D%20FAKTOR>

Termín. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TERM%C3%8DN>

Žurnalistický styl. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: CzechEncy, 2018 [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/%C5%BDURNALISTICK%C3%9D%20STYL>